

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

İKİNCİ BÖLÜM

ÖCALAN v. TÜRKİYE (N° 2)

(Başvuru No. 24069/03, 197/04, 6201/06 et 10464/07)

KARAR

STRAZBURG

18 Mart 2014

Bu karar Sözleşmenin 44. maddesi 2. fıkrasında belirtilen koşullarda kesinleşecektir. Ancak şekli düzeltmelere tabi olabilir.

Abdullah Öcalan/Türkiye (No. 2) davasında,***Başkan***

Guido Raimondi,

Yargıçlar,

Işıl Karakaş,

Peer Lorenzen,

Dragoljub Popović,

András Sajó,

Paulo Pinto de Albuquerque,

Helen Keller,

ve Bölüm Yazı İşleri Müdürü Stanley Naismith'in katılımıyla Daire olarak toplanan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (İkinci Bölüm) 11 Şubat 2014 tarihinde gerçekleştirdiği kapalı oturumdaki müzakereler sonucunda anılan tarihte aşağıdaki kararı vermiştir.

USUL

1. Bu davanın temelinde, Türkiye Cumhuriyeti devletine karşı, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına ilişkin Sözleşme'nin ("Sözleşme") 34. maddesi uyarınca yöneltilen ve bu devletin vatandaşı olan Bay Abdullah Öcalan ("başvuran") tarafından sunulan dört adet başvuru bulunmaktadır (No. 24069/03, 197/04, 6201/06 ve 10464/07).

2. Başvuran Mahkeme önünde Londra'da avukatlık yapan Av. T. Otty ve M. Muller, (başvuru No. 24069/03 et 197/04); İstanbul'da avukatlık yapan A. Tuğluk, D. Erbaş, I. Dündar, H. Kaplan, M. Tepe, F. Köstak, F. Aydınkaya, Ö. Güneş, I. Bilmez, B. Kaya, Ş. Tur ve E. Emekçi; İzmir'de avukatlık yapan K. Bilgiç ve H. Korkut; Diyarbakır'da avukatlık yapan M. Şakar ve R. Yalçındağ; Gaziantep'te avukatlık yapan N. Bulgan; Denizli'de avukatlık yapan A. Oruç (başvuru No. 24069/03, 197/04,

6201/06 ve 10464/07) ve Hanover’de avukatlık yapan R.B. Ahues (başvuru No. 24069/03) temsil edilmiştir. Hükümet ise kendi yetkilisi tarafından temsil edilmiştir.

3. Başvuran genel olarak İmralı (Mudanya, Bursa, Türkiye) cezaevindeki mahkûmiyet¹ şartlarından, aile bireyleriyle iletişimine getirilen sınırlamalardan, şartlı tahliye imkânı olmaksızın müebbet hapis cezasına mahkûm edilmesinden ve zehirlenme teşebbüsünden şikâyet etmektedir.

4. 3 Nisan 2007 tarihinde başvuruların birleştirilmesine ve Hükümete [görüş alınmak üzere] tebliğ edilmesine karar verilmiştir. Ayrıca Sözleşme’nin 29. maddesinin 1. fıkrası uyarınca başvuruların kabul edilebilirliği ve esasının Daire tarafından aynı anda incelemesine karar verilmiştir.

Taraflar arasındaki karşılıklı görüşlerin gönderilmesi 8 Mart 2012 tarihinde tamamlanmıştır.

OLAYLAR

I. DAVANIN KENDİNE HAS KOŞULLARI

5. Başvuran 1949 doğumlu bir Türk vatandaşı olup, halen İmralı cezaevinde hükümlü olarak bulunmaktadır.

6. 12 Mayıs 2005 tarihine kadar dava ile ilgili gelişen olaylar Mahkemenin *Öcalan/Türkiye* ([BD], No. 46221/99, CEDH 2005-IV) davası kararında açıklanmıştır. Söz konusu olaylar aşağıdaki gibi özetlenebilir.

7. Başvuran 15 Şubat 1999 yılında Türk güvenlik güçleri tarafından Nairobi havaalanının uluslararası bölümünde bulunan bir uçak içinde yakalanmıştır. Kenya’dan Türkiye’ye getirilen başvuran, İmralı Cezaevinde

¹ Mahkûmiyet şartlarından anlaşılması gereken, başvuranın cezaevinde bulunduğu sırada içinde bulunduğu şartlardır.

16 Şubat 1999 tarihinde gözaltına alınmıştır. Bu arada söz konusu cezaevinde bulunan diğer mahkûmlar da başka kurumlara nakledilmişlerdir.

8. Başvuran 23 Şubat 1999 tarihinde Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi naip hâkimi önüne çıkarılmış ve aynı tarihte tutuklanmasına karar verilmiştir.

A. Dava

9. Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi 29 Haziran 1999 tarihli kararıyla başvurunu Türkiye Cumhuriyeti devletinin topraklarından bir kısmını bölmek amacıyla faaliyetler yürüttüğü ve bu amaçla silahlı terör örgütü kurduğu ve yönettiği suçlamasıyla mahkûm etmiş ve Ceza Kanununun 125. maddesi uyarınca ölüm cezasına çarptırmıştır. Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi başvuranın yasa dışı bir örgüt olan PKK'nın (Kürdistan İşçi Partisi - "PKK") kurucusu ve ilk sorumlusu olduğuna karar vermiştir. Ankara DGM, başvuran tarafından alınan kararlar sonrasında ve talimatları üzerine PKK'nın birçok silahlı eylem, bombalı saldırı, sabotaj ve silahlı soygun gerçekleştirdiğinin ve bu şiddet eylemleri sırasında binlerce sivilin, askerinin, polislin, köy korucusunun ve memurun hayatını kaybettiğinin sabit olduğuna karar vermiştir. Ankara DGM [kararında], başvuranın, Türk makamlarınca (otuz bine yaklaştığı) değerlendirilen ölü sayısı ve PKK'nın eylemleri sonrası yaralananların sayısı ile ilgili yaptıkları değerlendirmenin gerçeğe uygun olduğunu, hatta bu sayıların daha da fazla olabileceğini ve PKK tarafından silahlı mücadele sırasında gerçekleştirilen saldırıların kendi talimatları üzerine gerçekleştirildiğini kabul ettiğini belirtmiştir. Devlet Güvenlik Mahkemesi, ülke için yakın ve önemli bir tehlike oluşturan söz konusu eylemler ile sayısı oldukça yüksek olan çok ciddi şiddet eylemleri dikkate alındığında, başvurana verilen ölüm cezasının ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çevrilmesi için hafifletici sebep olmadığını kabul etmiştir.

10. Yargıtay 22 Kasım 1999 tarihinde verdiği ve 25 Kasım'da tefhim ettiği kararı ile DGM'nin 29 Haziran 1999 tarihli kararını bütün hükümleriyle onamıştır.

11. Ekim 2001 tarihinde Anayasanın 38. maddesi ölüm cezasının savaş hali veya çok yakın savaş tehdidi altında ya da terör suçları dışında verilmesi ya da uygulanmayacağı şeklinde değiştirilmiştir.

9 Ağustos 2002 tarihinde yayınlanan 4771 sayılı Kanun ile de Türkiye Büyük Millet Meclisi barış zamanında ölüm cezası verilemeyeceğine (yani savaş durumu ve yakın savaş tehlikesi halleri dışında) ve Ceza Kanunu da dahil olmak üzere ilgili kanunlarda değişiklik yapılmasına karar vermiştir. Bu değişikliklere göre, daha önce terör suçları sebebiyle verilen ölüm cezalarının müebbet hapis cezasına çevrildiği durumlarda, söz konusu müebbet hapis cezası hükümlünün ölümüne kadar cezaevinde kalması suretiyle çekilecektir.

12. Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi 3 Ekim 2002 tarihli kararıyla başvuran hakkında verilen ölüm cezasını ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çevirmiştir.

13. 20 Şubat 2006 tarihinde Türkiye ölüm cezasının her durum ve şartta kaldırılmasını öngören 13 No.lu Protokolü onaylamıştır.

B. 12 Mayıs 2005 tarihinden sonraki dönemdeki mahkûmiyet şartları

1. İmralı ceza infaz kurumundaki mahkûmiyet şartları

14. Başvuranın 12 Mayıs 2005 tarihine kadar olan dönemdeki İmralı cezaevindeki mahkûmiyet şartları Mahkemenin aynı tarihli kararında açıklanmıştır (yukarıda anılan *Öcalan* kararı, par. 192-196).

15. Öte yandan başvuran 17 Kasım 2009 tarihine kadar İmralı cezaevinde kalan tek mahkûm idi. Bu tarihte başka beş kişi daha söz konusu

cezaevine nakledilmiştir. Başvuranın da içinde bulunduğu bütün mahkûmlar yapımı yeni tamamlanan bir binaya yerleştirilmişlerdir.

16. Mayıs 2007 tarihinde ve Ocak 2010 tarihinde, yani Mahkemenin 12 Mayıs 2005 tarihli kararından sonraki dönemde, Avrupa İşkencenin ve İnsanlık dışı veya Onur kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi (“CPT” veya aşağıda “İÖK” olarak anılacaktır) temsilcileri İmralı cezaevini ziyaret etmişlerdir.

a) 17 Kasım 2009 tarihinden önce

17. 17 Kasım 2009 tarihinden önce başvuranın tek başına kaldığı hücre yaklaşık 13 m² idi ve içinde bir yatak, bir masa, bir koltuk ve bir kütüphane bulunmaktaydı. Hücresinin havalandırması ve bir köşesinde tuvalet bulunmaktaydı. Hücresinin iç avluya bakan bir penceresi olup, yeterli doğal ve yapay ışık ile aydınlatılması sağlanmaktaydı. Hücre duvarları Şubat 2004 tarihinde nemi azaltmak amacıyla sıkıştırılmış panolar ile güçlendirilmişti.

18. Hücresinden çıkıp yüksek duvarlarla çevrili ve tel örgüyle kaplı bir iç avluda (yaklaşık 45 m²) havalandırma için başvurana tanınan süre (sabah ve öğleden sonra iki defa yarım saat) olmak üzere günde bir saat idi.

19. Başvuran hücre hapsinde tutulmamaktaydı ve duyu organlarını kullanamayacak şekilde (duyusal) tecrit edilmemişti. Söz konusu ceza infaz kurumunda kalan tek mahkûm olması sebebiyle sadece cezaevi personeli ile iletişimi bulunmaktaydı. Personel de ancak kendisi ile sadece görevleri ile ilgili konular üzerine ve cezaevindeki günlük hayata dair konular üzerine iletişim kurabilmekteydi.

20. Başvuranın hücresinde kitapları ve sadece devlet kanallarını çeken bir radyosu bulunmaktaydı. Tehlikeli bir mahkûm olduğu, terör örgütü üyesi olduğu ve tekrar tekrar disiplin suçu işlediği gerekçesiyle başvuranın hücresinde bir televizyon cihazı buldurmasına izin verilmemekteydi. Aynı gerekçelerle başvuranın telefon etme imkânı da yoktu.

21. Haftalık ve günlük basına erişimine kısıtlama getirilen başvuranın hücrelerinde aynı anda sadece üç adet gazete bulundurmasına izin verilmekteydi. Bu gazeteler de genellikle eski tarihli gazetelerdi. Gerçekten de başvurana haftada bir gün gazete verilmekteydi: bu gazeteler kendisine avukatları veya ailesi tarafından getirilen gazetelerdi. (Adaya ulaşım güçlükleri sebebiyle) avukatları veya aile bireyleri tarafından ziyaret edilemediği zamanlarda başvuranın uzun süre boyunca yazılı basının yeni tarihli nüshalarına ulaşma imkânı bulunmamaktaydı. Kendisine verilen gazeteler de geniş şekilde sansüre tabi tutulmaktaydı.

22. Başvuranın dışarı ile cezaevi yetkililerinin gözetimi altında iletişim kurma hakkı bulunmaktaydı. Başvurana gelen mektuplar açılmakta ve sansürlenmekteydi. Dışarı ile iletişimi ise zaman zaman kesilmekteydi.

23. Başvuran -16 Şubat 1999 tarihinde yakalandıktan sonra- İmralı ceza infaz kurumuna nakledilmesinden itibaren 17 Kasım 2009 tarihine kadar, yani on yıl dokuz ay boyunca aynı hücrede kalmıştır.

b) 17 Kasım 2009 tarihinden bu yana

24. Başvurana uygulanan kısmi ve göreceli sosyal tecridin sonlandırılmasına ilişkin olarak İÖK tarafından dile getirilen taleplere uymak için Hükümet yetkilileri İmralı cezaevi çevresinde yeni binalar inşa etmişlerdir. 17 Kasım 2009 tarihinde, başvuran ve başka cezaevlerinden nakledilen beş mahkûm daha bu binalara yerleştirilmişlerdir.

25. Bu tarihten itibaren başvuran tek başına alanı 9,8 m² olan (yaşam alanı), bu alanın dışında 2 m² (banyo ve tuvalet olarak kullanılan) ek alanı olan, içinde bir yatak, küçük bir masa, iki sandalye, metal bir dolap ve lavabosu da olan bir mutfak köşesi bulunan bir hücrede kalmaktadır. Hücrelerin bulunduğu bina neme karşı iyi şekilde korunmaktadır. İÖK'nin raporlarına göre başvuranın hücrelerinde 1 m x 0,5 m ölçülerinde bir pencere ile kısmen camlı bir kapı olup, her ikisi de bir iç avluya bakmaktadır. Bu iç avluyu çevreleyen 6 m yüksekliğinde bir duvar sebebiyle hücre doğrudan

güneş ışığı almamaktadır. Hükümet, başvuranın hücrelerinin yeterince güneş ışığı aldığı yönündeki bir bilirkişi raporuna dayanarak İÖK'nin söz konusu duvarın yüksekliğinin alçaltılması yönündeki teklifini reddetmiştir.

26. Cezaevi, hepsi oldukça fazla doğal ışık alan ve içinde bir ping-pong masası bulunan bir spor salonu ile içinde masa ve sandalyeler bulunan iki diğer salonla donatılmıştır. Başvuranın da içinde olduğu mahkûmlardan her biri kendi hücresinin avlusunda tek başına geçireceği günlük iki saatlik açık hava faaliyeti yapma imkânından yararlanmaktadır. Diğer taraftan her mahkûmun, (belli hiçbir aktivitenin sunulmadığı) hobi salonunda yalnız olarak haftada bir saat ve yine yalnız olarak cezaevinin kütüphanesinde ayda iki saat kalma imkânı bulunmaktadır. Ayrıca her mahkûm, içinde haftalık bir saat diğer mahkûmlarla sohbet etme imkânının da olduğu ortak aktivitelere katılmaktadır.

27. Ocak 2010 tarihinde yaptığı ziyaretten sonra İÖK, özellikle, dışarıda gün boyu bir takım aktiviteler yapabilen ve haftada üç ila yedi gün arasında diğer mahkûmlarla gözetim altında olmaksızın ortak aktiviteler yapma imkânı bulan başvurana uygulanan [yeni] mahkûmiyet şartlarının, aynı kategorideki mahkûmlar için diğer F tipi cezaevlerinde uygulananlara göre, iyi yönde atılmış mütevazı bir adım olduğunu ifade etmiştir.

28. Bu gözlemleri de dikkate alarak İmralı cezaevi yetkilileri söz konusu kuralları yumuşatmaya başlamışlar ve içinde başvuranın da bulunduğu İmralı mahkûmları hücreleri dışında günde dört saatlik aktivite yapma, haftada (bir gün yerine) iki gün gazete alma ve (haftada bir saat yerine) haftada üç saat birlikte sohbet etmek için zaman geçirme imkânı elde etmişlerdir. Bütün İmralı mahkûmları talep etmeleri halinde her birisi haftada bir saat olmak üzere şu aktiviteleri yapabilmektedir: resim yapma ve plastik sanatlarla uğraşma, ping-pong, satranç, voleybol ve basketbol oynama. Cezaevi kayıtlarına göre başvuran fiili olarak sadece basketbol ve voleybol oynamakta ve diğer aktivitelere katılmamaktadır. 2010 yılında başvurana ve diğer mahkûmlara farklı ortak aktiviteler yapmak için haftada

iki saat daha hak tanınması öngörülmekteydi. Cezaevi yetkilileri aynı zamanda mahkûmlara haftada iki saat daha ortak aktivite (plastik sanatlar, topluluk oyunları veya spor) yapma imkânı tanımayı öngördüklerini İÖK'ne bildirmişlerdir. Böylece, başvuranın hangi ortak aktivitelere katılacağını kendisinin belirleyeceği ve hücresi dışında geçireceği vakit haftada en fazla on sekiz saati diğer mahkûmlarla birlikte olmak üzere haftada toplam en fazla otuz sekiz saate çıkacaktır.

29. Bazı teknik değişikliklerin yapılmasından sonra, 20 Mart 2010 tarihinden bu yana, İmralı cezaevinin diğer mahkûmları gibi başvuran da dışarıya ile on beş günde bir olmak üzere on dakikalık telefon görüşmesi yapma hakkı elde etmiştir.

30. 9 Temmuz 2010 tarihli raporunda İÖK Hükümete, dışarıda yapılan aktiviteler sırasında başvuranın diğer mahkûmlarla birlikte olmasının ve başvuran ve diğer mahkûmların günün makul bir bölümünde (örneğin sekiz saat) hücrelerinin dışında değişik faaliyetler yapmak amacıyla birlikte zaman geçirmelerinin sağlanmasını tavsiye etmiştir. İÖK aynı zamanda diğer bütün yüksek güvenlikli cezaevlerinde tutulan mahkûmların olduğu gibi başvuranın da hücresinde bir televizyon bulundurmasına izin verilmesini tavsiye etmiştir. Cezaevi yetkilileri, başvuranın hala tehlikeli mahkûm sınıfında kabul edildiği ve kendisinin, özellikle avukatlarının ziyareti sırasında, cezaevi kurallarına uymadığı gerekçesiyle bu son tavsiyelere uymamıştır. 12 Ocak 2012 tarihinde başvurana bir televizyon verilmiştir.

2. Başvuranın aile bireyleri ile avukatlarının ziyaretlerine getirilen kısıtlamalar

a) Ziyaretlerin sıklığı

31. Başvuranın aile bireyleri ve avukatları birçok defa kendisini ziyaret etmişler ancak bu ziyaretler başvuranın istediği sıklıkta olmamış ve

ziyaretçiler, “olumsuz hava koşulları”, “anakara ile ada arasında ulaşımı sağlayan gemilerin bakımı” ve “gemilerin olumsuz hava koşullarına dayanamayacak olması” gibi başlıca sebeplerle başvuruları ziyaret edememişlerdir.

32. Gerçekten de *İmralı 9* adlı eski bir gemi hizmet vermekte olup sadece hafif rüzgârlı havalarda çalışabilmekteydi. Daha önceki *Öcalan* davası Mahkemenin Büyük Dairesi önünde görülmekte iken Hükümet tarafından [hizmete alınacağı] sözü verilen *Tuzla* adlı büyük gemi 2006 yılında çalışmaya başlamıştır. *İmralı 9* gemisine nazaran zorlu hava koşullarına daha dayanıklı olan bu *Tuzla* adlı gemi anakara ile *İmralı* adası arasında daha sık sefer yapabilmektedir. Bu gemi zaman zaman tamiri haftalar gerektiren arızalar çıkarmaktadır.

33. Örneğin Mart-Eylül 2006 tarihleri arasında yapılan ziyaretlerle ilgili olarak, otuzbir ziyaret talebinden yirmibiri reddedilmiştir. Bu olumsuz kararlar, Ekim 2006 tarihinde altı talepten beşinin ve Kasım 2006 tarihinde on talepten altısının reddedilmesi suretiyle daha sonraki tarihlerde de devam etmiştir. Aralık 2006 (altı talepten birinin reddi), Ocak 2007 (altı talepten ikisinin reddi) ve Şubat 2007 (dört talepten tamamının reddi) tarihlerindeki kısa iyileşmeden sonra, ziyaretlerin sıklığı Mart 2007 (sekiz talepten altısının reddi) ve Nisan 2007 (beş talepten dördünün reddi) tarihlerinde tekrar düşmüş ve Mayıs 2007 (beş talepten birinin reddi) ve Haziran 2007 (dört talepten birinin reddi) tarihlerinde daha sık aralıklarla gerçekleşmeye başlamıştır. Ailenin toplam ziyaret sayısı 2005 yılında ondört, 2006 yılında onüç ve 2007 yılında yedi olarak gerçekleşmiştir. 16 Şubat 1999 tarihinden itibaren Eylül 2007 tarihine kadar başvuruları 126 defa kız ve erkek kardeşleri ve 675 defa da avukatları veya danışmanları ziyaret etmişlerdir.

34. 2007, 2008, 2009 ve genel olarak 2010 yıllarının geri kalan kısımlarında başvuruları ziyaret eden aile bireylerinin ve avukatların ziyaret sıklığı düzenli olarak artmıştır. Örneğin 2009 yılının içinde talep edilen

elliiki ziyaretten kırkikisi ya öngörülen tarihte veya (olumsuz hava koşulları sebebiyle) belirlenen tarihten bir sonraki gün gerçekleştirilmiştir.

35. 2011 ve 2012 yıllarında taleplerin red oranı belirgin bir şekilde artmıştır. Örneğin, 2011 yılında başvuran yakınları ile talep edilen on görüşmeden sadece ikisini gerçekleştirebilmiştir. Yine 2011 yılında, avukatları tarafından yapılan altmışyedi ziyaret talebinden sadece yirmiüçü kabul edilmiştir. Avukatları tarafından talep edilen ziyaretlerin üçü 2011 yılının Ocak ayında, ikisi Şubat ayında, üçü Nisan ayında, dördü Mayıs ayında dördü Haziran ayında ve ikisi de Temmuz ayında gerçekleşmiştir. Ağustos 2011 tarihi ile Aralık 2011 tarihleri arasında otuzüç ziyaret talebinin, 12 Ekim 2011 tarihinde yaptığı aile görüşmesinden başka tamamı reddedilmiştir. Cezaevi yetkilileri red kararlarını olumsuz hava koşulları veya gemi arızası ile gerekçelendirmişlerdir.

2012 yılında başvuruları birkaç defa kardeşi ziyaret etmiştir. Avukatları ise hiç ziyaret etmemişlerdir.

b) Avukatların ziyaretleri

36. Türkiye’de genel kural mahkûmların avukatları ile belli bir zaman ve görüşme sınırlaması olmaksızın hafta içi günlerde ve çalışma saatleri içinde görüşebilmeleridir. İmralı adasına ulaşım sadece İmralı cezaevi idaresi tarafından sağlanan deniz ulaşım araçları ile olduğundan, başvuranın avukatları ile görüşmesi fiili olarak Çarşamba günleri ve ulaşımın mümkün olduğu zamanlarda gerçekleşmekteydi.

i. Başvuranın avukatları ile görüşmesi

37. Kural olarak mahkûmlar avukatları ile gizlilik içinde ve gözetim altında olmaksızın görüşebilirler. Bu arada, konu ile ilgili daha önce yürürlükte olan mevzuat, 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun tarafından değiştirilmiştir. Yeni kanununun 59. maddesine göre, eğer bazı bulgu ve

belgeler ile örgütlü suçtan mahkûm olmuş bir mahkûm ile avukatının görüşmesinin ilgili örgüt ile iletişim sağlamak amacı ile olduğu ortaya çıkarsa, Başsavcılığın talebi üzerine infaz hâkimi aşağıdaki tedbirlerin alınmasına karar verebilir: mahkûmun avukatları ile görüşmesi sırasında bir görevlinin orada bulunması, bu ziyaretler sırasında hükümlü ile avukatı arasında alıp verilen belgelerin denetlenmesi ve/veya hâkim tarafından bu belgelerin tamamına veya bir kısmına el konulması.

38. 1 Haziran 2005 tarihinde avukatları başvurunu ziyaret etmişlerdir. Hemen görüşme öncesinde cezaevi yetkilileri başvurana ve avukatlarına Bursa infaz hâkiminin söz konusu ziyaret hakkında 5275 sayılı Kanunun 59. maddesinin uygulanacağı yönündeki kararını tebliğ etmişlerdir. Dolayısıyla görüşme sırasında bir memur orada hazır bulunarak başvuran ve avukatları arasındaki konuşmaları kaydetmiş ve avukatlar tarafından getirilen belgelere el konularak infaz hâkiminin denetimine sunulmuştur.

39. Yeni kuralları protesto etmek amacıyla başvuran görüşmeyi on beş dakika sonra sonlandırmış ve avukatlarından söz konusu kurallar yürürlükte olduğu sürece kendisini ziyarete gelmemelerini istemiştir. Başvuran cezaevi yetkililerine söz konusu uygulamanın avukatları ile müvekkilleri arasındaki görüşmenin gizliliğini ihlal ettiğini ve böylesi bir uygulamanın “savunma hazırlamak amacıyla yapılan bu ziyaretleri ve görüşmeleri gereksiz hale getirdiğini” ifade etmiştir.

40. Daha sonraki görüşmeler sırasında bir görevli görüşme yerinde hazır bulunmuştur. Öte yandan başvuran ile avukatları arasında yapılan görüşme yeniden kayda alınmış ve incelenmesi için infaz hâkiminin denetimine sunulmuştur.

41. Başvuranın avukatları da Bursa infaz hâkiminin konuşmaların kayda alınması ve görüşmeler esnasında bir memurun hazır bulunması yönündeki kararına Bursa Ağır Ceza mahkemesi nezdinde itiraz etmişlerdir. Ağır ceza mahkemesi söz konusu itirazları 27 Nisan ve 9 Haziran 2006 tarihli kararlarıyla reddetmiştir. Ağır ceza mahkemesi kararında gerekçe olarak

itiraz konusu düzenlemelerin amacının terör örgütüne talimat gönderilmesini engellemek olduğuna, başvuranın savunma hakkı ile ilgisinin olmadığına ve zaten konuşmaların çözümünün de bunların başvuranın herhangi bir davasına ilişkin savunmaları olmadığını, aksine PKK'nın iç işleyişine ve yasa dışı bu örgütün izlemesi gereken stratejilere ilişkin olduğunu gösterdiğine yer vermiştir.

42. Avukatlar tarafından yapılan 29 Mart 2006 tarihli ziyaret sırasında, görüşmenin yapıldığı odada bulunan görevlilerden birisi, görüşmenin başvuranın bir yargı mercii önündeki davadaki savunmasına ilişkin olmadığı gerekçesiyle avukatın sözünü kesmiştir. Başvuranın avukatları görevini ve yetkisini kötüye kullandığı gerekçesiyle ilgili memur hakkında suç duyurunda bulunmuş, Bursa Cumhuriyet Savcılığı 21 Nisan 2006 tarihinde kovuşturmaya yer olmadığına dair karar vermiştir.

ii. Başvuran ile avukatları arasındaki görüşmelerin içeriği

43. Avukatların yaptıkları ziyaretlerin tutanaklarından, görüşmelerin genellikle avukatlar tarafından yapılan ve PKK ile ilgili son gelişmelerin anlatıldığı bir sunum ile başladığı anlaşılmaktadır. Başvuran avukatlarından örgütün çeşitli kademelerindeki kişilerin görev değişiklikleri, PKK organları tarafından gerçekleştirilen (bölgesel, ulusal ve uluslar arası ölçekteki) toplantılar ve faaliyetler, partinin yöneticileri tarafından takip edilen siyasal çizgi, bu yöneticiler arasındaki rekabet ve silahlı örgüt üyelerinin güvenlik güçlerine karşı girdikleri çatışmalarda verdikleri kayıplar hakkında bilgi almaktadır. Başvuran kendisini "Kürt halkının lideri" olarak sunmakta, avukatlarının bütün cevaplarına yorum yapmakta ve onları, Türkiye'de veya diğer başka ülkelerde PKK tarafından yürütülen politikaların yönlendirilmesi amacıyla, görüş ve talimatlarını örgüte ulaştırmakla görevlendirmektedir (başvuran, genel olarak, tamamen demokratikleşmiş bir Türkiye'de Kürt azınlığın haklarının tanınması görüşünü savunmaktadır). Öte yandan, PKK içindeki üst düzey yöneticilerin görevlendirilmesi ile ilgili

bazı isimleri kabul etmekte, bazılarını ise reddetmekte ve partinin iç işleyişine ilişkin tavsiyelerde bulunmaktadır. Başvuran ayrıca PKK tarafından dile getirilen taleplerin karşılanması ve Hükümet tarafından çatışmalara son verilmesi durumunda PKK'nın silah bırakmasını savunmaktadır.

44. Bursa Cumhuriyet Savcılığının talebi üzerine, Bursa infaz hâkimi, söz konusu tutanakların, doğrudan veya dolaylı olarak başvuranın PKK'ya talimatlarını içerdiği, başvuranın bunları [PKK'nın] stratejilerini ve eylem planlarını yeniden belirlemek amacıyla kullandığı gerekçesiyle başvurana ve avukatlarına söz konusu tutanakların bir örneğinin verilmesini birçok defa reddetmiştir.

45. Başvuran Mayıs 2005 tarihinden bu yana, kendisini başlıca temsilcisi olarak kabul eden bölücü silahlı örgüt PKK üzerine yapılan tartışmalara aktif olarak katılmış ve avukatları aracılığıyla ulaştırdığı talimatlar kamuoyu tarafından dikkatle izlenmiş ve bazen çok aşırı olmak üzere çeşitli tepkilere sebep olmuştur. Türk halkının bir bölümü başvuranı, halen cezaevinden bile aktif olan ülkenin en tehlikeli teröristi olarak kabul etmekteydi. Kendi taraftarları ise başvuranı liderleri olarak ve bölücü hareketin en üst yöneticisi olarak görmekteydi.

Başvuran ayrıca silahlı bölücü hareket sebebiyle ortaya çıkan sorunları çözmek amacıyla bazı devlet yetkilileri ile görüşmelere katıldığını, ancak silahlı çatışmanın kesilmesi için yaptığı çağrılarının büyük bir bölümünün ne Hükümet tarafından ne de içinden geldiği örgüt tarafından duyulmadığını bizzat kendisi beyan etmiştir.

iii. Avukatları ile yaptığı görüşmeler sebebiyle başvurana verilen disiplin cezalarından bazı örnekler

46. Aşağıda belirtilen tarihlerde avukatları ile yaptığı görüşmelerde lideri olduğu örgüte talimatlar gönderdiği gerekçesiyle başvuran yirmi günlük hücre cezasına çarptırılmıştır: 30 Kasım 2005, 12 Temmuz ve 27

Eylül 2006, 4 Nisan, 4 Temmuz ve 7 Kasım 2007, 9 Nisan ve 14 Mayıs 2008, 2 Ocak ve 4 Kasım 2009.

47. 30 Kasım 2005 tarihinde yapılan ve kayda alınan başvuran ve avukatları arasında yapılan görüşmelerin çözümüne göre, başvuran avukatlarına, PKK'nın Kürt kökenli vatandaşları Kürtçe dilinde eğitim hakkı ile ilgili taleplerini dile getirmeleri için nasıl gösteriler yapacakları konusunda yönlendirmesi gerektiği şeklinde talimatlar vermiştir.

48. İmralı cezaevi disiplin kurulu, 12 Aralık 2005 tarihli kararıyla ve başvuranın konuşmalarının “bir suç örgütü bünyesinde propaganda ve eğitim faaliyetleri” çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini belirterek başvuranı yirmi gün hücre tecridi (hücreye koyma) cezasıyla cezalandırmıştır. Bu cezanın infazı bağlamında cezaevi idaresi başvurana verilmiş olan kitapları ve gazeteleri yirmi gün boyunca geri almıştır.

49. Başvuranın bu disiplin cezasına karşı yaptığı itiraz, Bursa İnfaz Hâkimliğinin 22 Aralık 2005 tarihli kararıyla ve başvuranın kadınları ve çocukları yasa dışı gösteri yapmaya teşvik ettiği ve bu şekilde bir suç örgütü bünyesinde eğitim ve propaganda faaliyeti olarak nitelendirilebilecek bir girişimde bulunduğu gerekçesiyle reddedilmiştir.

50. Bursa Ağır Ceza Mahkemesi 7 Şubat 2006 tarihli kararıyla başvuran avukatlarının 22 Aralık 2005 tarihli karara karşı yaptıkları itirazı reddetmiştir. Ağır ceza mahkemesi özellikle itiraz konusu kararın yasaya uygun olduğunu değerlendirmiştir.

51. Başvuran avukatlarıyla yaptığı 12 Temmuz 2006 tarihli bir başka görüşmeden dolayı da yirmi günlük diğer bir hücre tecridi (hücreye koyma) cezasına mahkûm edilmiştir. Başvuranın yaptığı itirazlar da reddedildiğinden, bu cezasını 18 Ağustos ve 7 Eylül 2006 tarihleri arasında çekmiştir. Başvuranın avukatları bu cezadan 23 Ağustos 2006 tarihindeki ziyaret taleplerinin reddedilmesi üzerine haberdar olmuşlardır.

c) Aile bireylerinin ziyaretleri

52. Yakınları tarafından (somut başvuruda kız ve erkek kardeşleri) başvurana yapılan ziyaretler her on beş günde bir olmak üzere bir saat ile sınırlandırılmıştır. İlk başlarda bu ziyaretler bir ayırıcı ile ayrılmış özel bölmelerde yapılmaktaydı. Zira Hükümlü Ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında yönetmeliğin 14. maddesine göre [hükümlü ve ziyaretçilerinin bir masa etrafında görüşebildiği] açık görüş bu kişilerin birinci derecede yakınlarına tanınan bir haktır. 2 Aralık 2009 tarihli kararıyla Danıştay söz konusu hükmün iptaline karar vermiştir. İmralı Cezaevi yetkilileri bu kararın kesinleşmesini beklemeden başvuran ile kız ve erkek kardeşlerine ayırıcı olmaksızın görüş hakkı tanımıştır. Böylece 26 Temmuz 2010 tarihinde ilk defa başvuran ve kardeşi “bir masa etrafında” görüşme imkânı bulabilmişlerdir.

53. Olumsuz hava koşulları sebebiyle bir ziyaretin iptal edilmesi durumunda yetkililer, aile bireylerinin talebi üzerine takip eden günler için ziyaret hakkı tanıma imkânına sahiptirler. Çarşamba günü gerçekleştirilemeyen ziyaretler aile bireylerinin talebi olmaması sebebiyle fiili olarak başka güne ertelenmemiştir.

54. Öte yandan, başvuranın aile bireyleri tarafından gerçekleştirilen ziyaretler, olumsuz hava koşullarına bağlı ulaşım imkânlarının yetersizliği sebebiyle ne başvuranın, ne de aile bireylerinin istediği sıklıkta gerçekleşmemiştir. Talep edilen görüşmelerin yarısına yakını olumsuz hava koşulları veya gemi arızası gerekçesiyle gerçekleştirilememiştir.

3. Başvuranın bazı avukatları hakkında açılan davalar**a) Bazı avukatların başvuranı temsil etmesinin yasaklanması**

55. 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren yeni Ceza Muhakemesi Kanununun 151. maddesinin 3. ve 4. fıkraları, terör suçlarından hükümlü olanların vekillik görevini üstlenen avukatın, hakkında teröre bağlı suçlar

nedeniyle kovuşturma açılması halinde hükümlünün vekilliğini üstlenmekten yasaklanabileceğini öngörmektedir. Bu madde, terör örgütlerinin liderlerinin, mahkûm olduktan sonra hükümlü buldukları yerden avukatları aracılığıyla örgütlerini yönetmelerinin engellenmesi amacı taşımaktadır.

56. İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı 6 Haziran 2005 tarihli bir talep ile başvuranın bazı avukatları hakkında söz konusu hükmün uygulanmasını talep etmiştir.

57. İstanbul 9. Ağır Ceza Mahkemesi, 7 Haziran 2005 tarihinde başvuranın avukatlarından on ikisi hakkında bir yıl boyunca başvuranın vekilliğinden yasaklanmaları kararı vermiştir.

58. İstanbul 10. Ağır Ceza Mahkemesi 20 Haziran 2005 tarihli kararıyla söz konusu karara karşı başvuran tarafından yapılan itirazı reddetmiştir.

b) Başvuranın bazı avukatları hakkında başvuran ile eski silahlı örgütü arasında elçilik yaptıkları gerekçesiyle açılan ceza davaları

59. İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığının talebi üzerine güvenlik güçleri, 23 Kasım 2011 tarihinde, (içlerinde başvuranı Mahkeme önünde temsil eden altı avukatın da yer aldığı) başvuranın otuzaltı avukatını Türkiye'nin onaltı farklı ilinde yakalamış ve gözaltına almış, avukatların bürolarında arama yaparak başvuran ile ilgili bütün belgelere el koymuşlardır. Savcılık söz konusu avukatların başvuran ile diğer PKK yöneticileri arasında elçilik görevi yaptıklarından şüphelenmekteydi.

4. Başvuranın zehirlendiği iddiası

60. Başvuranın temsilcileri, 7 Mart 2007 tarihinde Mahkemeye gönderdikleri bir mektup ile Strazburg'da bulunan bir tıbbi tahlil laboratuvarından başvurana ait olduğunu iddia ettikleri altı saç kılının incelenmesini talep ettiklerini ve 5 Şubat 2007 tarihinde yapılan tahliller

sonucunda [saç kıllarında] anormal dozda krom ve strontiyum bulunduğunun ortaya çıktığını bildirmişlerdir.

61. Buna karşılık, cezaevinde doğrudan başvurandan alınan örnekler üzerinde yapılan tahlillerde, hiçbir zehirleyici veya sağlığa zararlı madde izine rastlanmamıştır.

II. İLGİLİ İÇ HUKUK VE UYGULAMALARI

62. 765 sayılı Eski Ceza Kanununun 125. maddesi aşağıdaki gibidir:

“Devlet topraklarının tamamını veya bir kısmını yabancı bir Devletin hâkimiyeti altına koymaya veya Devletin istiklalini tenkise veya birliğini bozmaya veya Devletin hâkimiyeti altında bulunan topraklardan bir kısmını Devlet idaresinden ayırmağa matuf bir fiil işleyen kimse ölüm cezası ile cezalandırılır.”

63. Türk Ceza Kanunu sanığın aleyhine olan hükümlerin geriye dönük olarak uygulanmasını yasaklamakta ve hükümlü veya sanığın lehine olan ceza kanunlarının geriye yürütülerek uygulanmasını da hüküm altına almaktadır.

64. Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair 3 Ağustos 2002 tarihli ve 4771 sayılı Kanunun 1/A maddesi özellikle Ceza Kanununun 450. maddesi tarafından öngörülen idam cezasının müebbet ağır hapis cezasına dönüştürüldüğünü öngörmektedir.

65. 765 Sayılı Kanunun 13. ve 125. maddelerini değiştiren ve 21 Temmuz 2004 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 14 Temmuz 2004 tarihli ve 5218 sayılı Kanunun 1/A maddesi aşağıdaki gibidir:

3) 13 üncü maddesinin birinci fıkrası ile ikinci fıkrasının ilk cümlesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Ağır hapis cezası, ağırlaştırılmış müebbet, müebbet veya muvakkattir.

Ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezası ve müebbet ağır hapis cezası hükümlünün hayatı boyunca devam eder.

(...)

24) 125 inci maddesinde yer alan "ölüm" ibaresi, "ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis" olarak değiştirilmiştir.

66. 12 Ekim 2004 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 26 Eylül 2004 tarihli ve 5237 sayılı Kanun Türk Ceza Kanunlarını yeniden düzenlemiştir. Yeni Türk Ceza Kanununun hükümleri 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanunun [46.] ve 47. maddeleri aşağıdaki şekildedir:

[Madde 46- (1) Hapis cezaları şunlardır:

- a) Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası.
- b) Müebbet hapis cezası.
- c) Süreli hapis cezası.]

Madde 47- (1) Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası hükümlünün hayatı boyunca devam eder, kanun ve tüzükte belirtilen sıkı güvenlik rejimine göre çektirilir.

67. 13 Aralık 2004 tarihinde kabul edilen ve 29 Aralık 2004 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 25. maddesi aşağıdaki şekildedir:

“Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının infazı rejimine ait esaslar aşağıda gösterilmiştir:

- a) Hükümlü, tek kişilik odada barındırılır;
- b) Hükümlüye, günde bir saat açık havaya çıkma ve spor yapma hakkı tanınır;
- c) Risk ve güvenlik gerekleri ile iyileştirme ve eğitim çalışmalarında gösterdiği gayret ve iyi hâle göre; hükümlünün, açık havaya çıkma ve

spor yapma süresi uzatılabileceği gibi kendisi ile aynı ünitelerde kalan hükümlülerle temasta bulunmasına sınırlı olarak izin verilebilir.

d) Hükümlü, yaşadığı yerin olanak verdiği ve idare kurulunun uygun göreceği bir sanat veya meslek etkinliğini yürütebilir;

e) Hükümlü, kurum idare kurulunun uygun gördüğü hâllerde ve onbeş günde bir kez olmak üzere (f) bendinde gösterilen kişilere, süresi on dakikayı geçmemek üzere telefon edebilir.

f) Hükümlüyü; eşi, altsoy ve üstsoy, kardeşleri ve vasisi, belirlenen gün, saat ve koşullar içerisinde on beş günlük aralıklarla ve günde bir saati geçmemek üzere ziyaret edebilirler.

g) Hükümlü hiçbir suretle ceza infaz kurumu dışında çalıştırılmaz ve kendisine izin verilmez.

h) Hükümlü, kurum iç yönetmeliğinde belirtilenlerin dışında herhangi bir spor ve iyileştirme faaliyetine katılamaz.

ı) Hükümlünün cezasının infazına, hiçbir surette ara verilemez. Hükümlü hakkında uygulanacak tüm sağlık tedbirleri, tıbbî tetkik ve zorunluluklar hariç ceza infaz kurumlarında, mümkün olmadığı takdirde tam teşekküllü Devlet ya da üniversite hastanelerinin tek kişilik ve yüksek güvenlikli mahkûm koğuşlarında uygulanır.”

68. 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanununun 107. maddesi şartlı tahliye hakkından yararlanabilmek için mahkûmun kurumdaki infaz süresini iyi hâlli olarak geçirmesi gerektiğini, bu infaz süresinin ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar için otuz yıl, müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar için yirmidört yıl ve diğer süreli hapis cezalarına mahkûm edilmiş olanlar için de cezalarının üçte ikisi olduğunu öngörmektedir.

Bununla birlikte, yine aynı düzenleme hükümlerine göre, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda yer alan İkinci Kitap, Dördüncü Kısım, "Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar" başlıklı Dördüncü Bölüm, "Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar" başlıklı Beşinci Bölüm, "Milli Savunmaya Karşı Suçlar" başlıklı Altıncı Bölüm altında yer alan suçlardan birinin bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi dolayısıyla ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde, şartlı tahliye hükümleri uygulanmaz.

69. Türk Ceza Kanununun 68. maddesine göre, hükmün kesinleştiği veya infazın herhangi bir suretle kesintiye uğradığı günden itibaren işlemeye başlayan (kalan ceza miktarı esas alınarak hesaplanan) ceza zamanaşımı süreleri şu şekildedir: ağırlaştırılmış müebbet hapis cezalarında kırk yıl; müebbet hapis cezalarında otuz yıl; yirmi yıl ve daha fazla süreli hapis cezalarında yirmidört yıl; beş yıldan fazla hapis cezalarında yirmi yıl; beş yıla kadar hapis ve adli para cezalarında on yıl. Bununla birlikte Türk Ceza Kanununun İkinci Kitabının Dördüncü Kısımında yazılı yurt dışında işlenmiş suçlar dolayısıyla verilmiş ağırlaştırılmış müebbet hapis veya müebbet hapis veya on yıldan fazla hapis cezalarında zamanaşımı uygulanmaz.

70. Müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş kişilerin hastalığı veya kocaması durumunda Cumhurbaşkanı bu kişilerin cezasını ortadan kaldırmak veya hafifletmek yetkisini haizdir.

71. Türk kanun koyucusu büyük sosyal problemlerin çözümü amacıyla ve aşağı yukarı düzenli aralıklarla genel af veya kısmi af (bu durumda belli bir güvenlik tedbiri uygulamasından sonra şartlı tahliye uygulanmaktadır) kanunları çıkarmaktadır.

III. ULUSLARARASI KAYNAKLAR

72. Avrupa İşkencenin ve İnsanlık dışı veya Onur kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi ("İÖK") tarafından başvuranın

mahkûmiyet şartlarını incelemek amacıyla İmralı adasında bulunan F tipi yüksek güvenli kapalı cezaevine 20-22 Mayıs 2007 tarihleri arasında, 26 ve 27 Ocak 2010 tarihlerinde ve 21-28 Haziran tarihleri arasında ziyaretler yapılmıştır.

İÖK 2007 ve 2010 tarihlerinde gerçekleştirdiği ziyaretler sonrasında bazı raporlar yayınlamıştır (Mayıs 2007 tarihli ziyaret için [CPT/Inf \(2008\) 13](#) sayılı rapor ve Ocak 2010 tarihli ziyaret için [CPT/Inf \(2010\) 20](#) sayılı rapor). Hükümet bu raporlara cevap vermiştir (Mayıs 2007 tarihli rapor için bk. [CPT/Inf \(2008\) 14](#), Ocak 2010 tarihli rapor için bk. [CPT/Inf \(2010\) 21](#)).

73. İÖK'nin Mayıs 2007 tarihli ziyaretinden sonra düzenlediği raporunda yer alan sonuç ve tavsiyeler aşağıdaki gibidir:

F. Sonuçlar ve Tavsiyeler

31. Abdullah Öcalan yüksek güvenli -ulaşımı zor olan- İmralı Cezaevinin yaklaşık sekiz yıl altı aydan bu yana tek mahkûmudur. Her ne kadar başvuranın 16 Şubat 1999 yılından bu yana tabi tutulduğu nitelikli tecridin kendisi üzerinde zaman geçtikçe olumsuz etkileri olmuş olsa da, İÖK en azından şimdiye kadar bu durumun başvuran üzerinde ciddi fiziki ve psikolojik olumsuz etkisini tespit etmemiştir ². Bu değerlendirme şimdi Abdullah Öcalan'ın fiziki ve zihinsel gelişimi ışığında yeniden gözden geçirilmelidir.

32. Türk yetkililer artık bir yol ayrımındırlar: ya ilgilinin durumunu hiçbir şekilde değiştirmeyeceklerdir (ki, yukarıda açıklanan sonuçlardan da görüleceği gibi bu onların 1999 yılından bu yana durumun farkında olarak bilinçli yaptıkları bir tercihtir), veyahut da Abdullah Öcalan'a minimum insani sosyal ilişkiler geliştirebileceği imkânları sağlamak bakımından durumunun yeniden gözden

1. Bunun istisnası, ilgilinin psikolojik durumu üzerindeki ani etkileri ve bunun sonucunda ortaya çıkabilecek olumsuz etkiler bakımından tutukluluğunun ilk haftalarında İÖK'nin ortaya koyduğu endişelerdir (bk. CPT (2000) 17, par. 39, 3. bent).

geçirilmesi kararı alacaklardır. Bu bağlamda, İÖK'nin Türk makamlarına daha 2001 yılında Abdullah Öcalan'ın "ilk fırsatta kendisine diğer mahkûmlarla iletişim kurabileceği ve daha fazla ve geniş aktivite imkânlarının sağlanacağı bir ortama alınması" yönünde açıkça tavsiyelerde bulduklarını hatırlatmak gerekmektedir. Eğer Türk makamları (...) şimdilik başka bir ceza infaz kurumuna naklinin mümkün olmadığı sonucuna varmışlarsa, İmralı kapalı cezaevinde yukarıda açıklanan ortamı sağlamak için gerekli tedbirleri almak durumundadırlar.³

Aynı düşünce Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin 12 Mayıs 2005⁴ tarihli kararında da ortaya çıkmakta ve şu şekilde ifade edilmektedir:

"Büyük Daire, İÖK'nin tavsiyelerine uygun olarak, başvuranın tabi tutulduğu göreceli sosyal tecridin uzun vadede yaratacağı etkilerin, Türkiye'deki diğer yüksek güvenlikli cezaevlerinde tutulan mahkûmlara tanınan televizyon ve aile ile telefon irtibatı gibi kolaylıkların başvurana da sağlanarak azaltılması gerektiğini düşünmekle birlikte, başvuranın tutulduğu İmralı Cezaevi'ndeki genel koşulların şimdilik Sözleşmenin 3. maddesi kapsamında insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele oluşturacak asgari vahamet düzeyine ulaşmadığı yönündeki Daire görüşünü paylaşmaktadır. Sonuç olarak, söz konusu madde bu bağlamda ihlal edilmemiştir."

33. Bir mahkûmun sekiz yıl altı ay boyunca böylesi tecrit koşullarında tutulmaya devam edilmesinin, şartlar ne olursa olsun, hiçbir gerekçesinin olmayacağı konusundaki İÖK'nin inancı tamdır. Hükümlü Abdullah Öcalan'ın başka mahkûmlarla iletişim kurmasını ve daha çok çeşitli aktivite imkânına sahip olmasını sağlayacak şekilde

2. bk. CPT/Inf (2002) 8, par. 86.

3. bk. Abdullah Öcalan/Türkiye kararı, Başvuru No. 46221/99, par. 196 (*İÖK tarafından altı çizilmiştir*).

durumunun tamamen yeniden gözden geçirilmesi için Türk makamlarına çağrı yapmaktadır.

Buna ek olarak İÖK, Türk makamları tarafından aşağıdaki tedbirlerin alınması gerektiğini tavsiye etmektedir:

tıbbi konularla ilgili olarak:

- mahkûmu acil olarak kapsamlı bir KBB muayenesine tabi tutmak (özel endoskopik muayene ve gerektiğinde tarama da dâhil olmak üzere) ve eğer gerekliyse tedavi edici veya onarıcı bir tıbbi müdahale yapılmasını sağlamak;

- acil olarak mahkûmun göğüs röntgeninin çekilmesini sağlamak;

- zihinsel durumunun gelişiminin gerektirmesi sebebiyle mahkûmun psikolojik olarak muayene edilmesini sağlamak;

- mahkûmun aynı doktor tarafından günlük olarak tabi tutulduğu tıbbi muayenelerin sıklığının azaltılması. Aynı doktor tarafından uzman doktorların müdahalelerinin koordine edilmesi. Kendisini muayene edecek doktor tarafından bu yeni yaklaşımın niteliği ve gerekçeleri hakkında önceden bilgilendirilmesi;

- tıbbi serviste laringoskop ve defibrilatörün çalışır durumda olması ve nöbetçi doktorların hem laringoskopu ve hem de defibrilatörü kullanmak için gerekli eğitimi almış olmaları;

Mahkûmiyet ve tutulma ile ilgili fiziki şartlar hakkında:

- ilgilinin gün boyunca hücresi ve etrafındaki alanlarda serbest olarak dolaşımına izin verilmesi;

- -ara sıra da olsa- (yağışa karşı korumalı, bank ve sportif aletler bulunan ...) gerekli donanıma sahip daha geniş bir gezinti alanına çıkmasına izin verilmesi;

- hüccresinde (satın alınan veya kiralanan) bir televizyona ve minimum düzeyde de olsa değişik nitelikte aktivite yapma imkânına sahip olması;

dış dünya ile iletişim ile ilgili olarak:

- ilgilinin ayda bir defa olmak üzere, gerektiğinde ilgili mevzuatın değiştirilmesi suretiyle aile bireyleri ile “açık görüş” imkânına sahip olması ve (İmralı adasına ulaşımın ciddi şekilde zor olması sebebiyle) yapılamayan ziyaretlerin zamanlarının [daha sonra kullanmak üzere] saklı tutulması imkânının verilmesi hakkında belli bir esneklik sağlanması;

- ilgilinin aile bireyleri ile telefon görüşmesi yapabilmesi (konuşmalar denetlenebilir ve gerektiğinde sonlandırılabilir).

74. Bunlara ek olarak, Mayıs 2007 tarihli raporda işaret edilen konular hakkında Hükümetin ciddi adımlar atmadığını da görerek İÖK Mart 2008 tarihinde, İşkencenin ve Gayri İnsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesinin 10. maddesinin 2. fıkrası tarafından öngörülen kamuoyuna duyuru yapılması ile ilgili usulü devreye sokma kararı almıştır.

75. Mart 2010 tarihinde kabul edilen ve özellikle Ocak 2010 tarihli ziyareti hakkında düzenlediği raporunda İÖK'nin vardığı sonuçlar aşağıdaki gibidir:

Sonuç

36. [Gönderilen] heyetin gözlemleri ve Türk makamları tarafından 24 Şubat 2010 tarihli mektupta yazılan ek bilgilere dayanarak İÖK Abdullah Öcalan'ın mahkûmiyet şartlarının 2007 yılında gerçekleştirilen ziyarette gözlemlenen durumuna göre ciddi şekilde iyileştiği sonucuna varmaktadır. Hükümlünün “diğer mahkûmlarla iletişim kurabileceği ve daha fazla ve geniş aktivite imkânlarının

sağlanacağı bir ortama alınması imkânı” artık uygulanmaktadır (bk. 3. paragraf). Bunlara ek olarak Komite, geçtiğimiz yıl içinde Abdullah Öcalan’ın avukatları ve aile bireylerinin adaya ulaşım imkânlarının da çok daha iyi duruma geldiğini kaydetmiştir.

Sonuç olarak İÖK, Mart 2008 tarihinde başlatılan ve Sözleşmenin 10. maddesinin 2. fıkrası tarafından öngörülen usulün uygulanmasına son verilmesine karar vermiştir. Bununla birlikte, Komite, Abdullah Öcalan’ın (ve İmralı adasının diğer mahkûmlarının) durumunu yakından takip etmeye devam edecek ve yukarıda bahsi geçen iyileştirmelerin devam etmemesi durumunda söz konusu usulü tekrar yürürlüğe koymaktan çekinmeyecektir.

76. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, terörle mücadele ve insan hakları konusunda takip edilmesi gerekli ana kuralları 11 Haziran 2002 tarihinde kabul etmiş ve işbu dava ile ilgili olan kısmı *Ramirez Sanchez/Fransa* ([BD], No. 59450/00, CEDH 2006-IX) kararının 84. paragrafında açıklanmıştır.

77. Bakanlar Komitesi, 11 Ocak 2006 tarihinde üye devletlere yönelik tavsiye niteliğindeki (Rec(2006)2) ceza ve infaz kurumları hakkında Avrupa kurallarını kabul etmiştir. Söz konusu kurallardan işbu dava ile ilgili olan kısmı alıntı olarak yukarıda anılan *Ramirez Sanchez* kararının 85. paragrafında yer almaktadır.

78. Birleşmiş Milletler bakımından ise, İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Küçültücü muamele veya Cezalar hakkındaki insan hakları konseyi özel raportörü, Genel Kurul’a 5 Ağustos 2011 tarihinde sunduğu ara raporunda aşağıdaki şekilde değerlendirmelerde bulunmuştur (raporun tamamı için bk.

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/445/7> :

Sonuç

79. Özel Raportör, şartları ne olursa olsun, hücre tecridinin kişiler üzerinde maddi ve manevi ciddi sonuçlar doğurabilen olağanüstü bir tedbir olduğunun altını çizmek ister. Raportör, hücre tecridinin cezalandırma sisteminin başlıca esaslarından birisi olan suçluların ıslahını ve topluma tekrar kazandırılmasını kolaylaştırma amacına aykırı olduğunu değerlendirmektedir. Özel raportör süresi 15 günü geçen her türlü hücre tecridinin uzun süreli hücre tecridi olduğunu değerlendirmektedir.

80. Uygulama gerekçesine, uygulanma şartlarına, süresine, etkilerine ve diğer şartlara göre hücre tecridi, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 7. maddesi ile birlikte, İşkenceye Karşı Sözleşmenin birinci maddesinde veya 16. maddesinde ifade edilen fiillerden birisinin ihlalini oluşturabilir. Ayrıca hücreye konulma, farkına varılmayan veya cezalandırılmayan işkence eylemlerinin veya diğer zalimane, gayri insani veya küçültücü muamele veya cezaların artması riskini ortaya çıkarmaktadır.

81. Tutuklama veya cezalandırma amacıyla kullanıldığında hücre tecridinin ciddi maddi ve manevi acı ve elemeler verme durumu, süresiz veya uzun süre boyunca uygulanması, küçüklere veya zihinsel engellilere uygulanması dikkate alındığında, hücre tecridi işkence veya diğer zalimane, gayri insani veya küçültücü muamele veya ceza olarak ortaya çıkabilir. Özel Raportör, hücre tecridinin fiziki şartları ve uygulanma şekli insan onuruna saygı yükümlülüğüne uygun olmadığı durumlarda ve ciddi maddi ve manevi acı ve elemelere sebep olduğunda, hücre tecridinin işkence veya zalimane, gayri insani veya küçültücü ceza veya muamele olduğunu değerlendirmektedir.

HUKUKİ DEĞERLENDİRME

I. MAHKÛMİYET ŞARTLARI SEBEBİYLE SÖZLEŞMENİN 3. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

79. Başvuran İmralı adasındaki mahkûmiyet şartlarının insanlık dışı olduğunu ve Sözleşmenin 3. maddesinden kaynaklanan ağırlık eşliğini aştığını beyan etmektedir. Başvuran ayrıca İmralı cezaevindeki mahkumiyeti boyunca maruz kaldığı özellikle sosyal tecride dayanarak Sözleşmenin 5., 6., 8., 13. ve 14. maddelerinin de ihlal edildiğini iddia etmektedir. Mahkeme bu şikâyetleri ilk olarak aşağıda yer alan 3. madde bağlamında ele alacaktır.

Madde 3

“Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz.”

A. Kabul edilebilirlik hakkında

80. Mahkeme bu şikâyetlerin Sözleşmenin 35. maddesinin 3. fıkrası a) bendi anlamında açıkça dayanaktan yoksun olmadığını tespit etmektedir. Öte yandan söz konusu şikâyetlerin başka hiçbir kabul edilebilirlik engeline takılmadığını da gözlemleyen Mahkeme bu şikâyetlerin kabul edilebilir olduğuna karar vermiştir.

B. Esas Hakkında

1. Tarafların iddiaları

a. Başvuran

81. Başvuran on yıl on ay boyunca, yani kendisinden başka beş mahkûmun getirildiği tarih olan 17 Kasım 2009 tarihine kadar İmralı cezaevinin tek mahkûmunun kendisi olduğunu beyan etmektedir. Söz konusu mahkûmların getirilmesinden sonra da durumunda çok fazla bir iyileşme olmadığını ifade etmektedir: başvurana göre, özellikle başka yüksek güvenlikli cezaevlerinde normal olarak yapılan uygulamalara kıyasla, [İmralı'da] mahkûmlara ortak aktiviteler için tanınan zaman oldukça kısıtlıdır. Türkiye'de mahkûm olarak bulunan başka kimselere uygulanmayan televizyon yasağı ve her türlü telefonla iletişim yasağı, dışarıyla ile iletişime geçmesinde uygulanan büyük kısıtlamalar ve havalandırmaya çıkmasına getirilen kısıtlamalar sebebiyle başvuran sosyal tecridin daha da ağırlaştığı ileri sürülmektedir. Öte yandan başvuran deniz yoluyla ulaşımın iyileştirilmemesinin avukatlarının, aile bireylerinin ve günlük gazeteler ile kitapların kendisine ulaşmasının önünde fiili bir engel oluşturduğunu ileri sürmektedir.

82. Başvuran ayrıca sağlık durumunun hızlıca bozulduğunu (nefes almada zorluklar, üst solunum yollarında kronik sıkıntılar, teşhis konulamayan deri alerjisi vs.) ve bütün bu mahkûmiyet şartları sebebiyle zarar gördüğünü ve kendisini aşağılanmış hissettiğini ileri sürmektedir.

83. Başvurana göre Hükümet İÖK' nin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Hakları Komisyonunun sosyal tecridinin olumsuz sonuçlarını daha da hafifletilmesi amacıyla sundukları tekliflerinin büyük bir kısmını olumlu olarak karşılamamıştır

b. Hükümet

84. Hükümet başvuranın bu iddialarına karşı çıkmakta ve başvuranın cezaevi personelinin kendisine karşı kötü muamelede bulunduğu dair hiçbir iddia dile getirmediğini gözlemediği itirazında bulunmaktadır.

85. Hükümet İÖK' nin 2010 yılının Ocak ayında gerçekleştirdiği ziyaret sonrası sunduğu raporda yer alan ve başvuranın içinde bulunduğu bina ile hücrenin maddi koşullarının mahkûmiyet ile ilgili en üst düzey uluslararası kurallara uygun olduğu yönündeki tespitlerine atıf yapmaktadır. Hükümet İÖK' nin başvuranın hücresinin aldığı gün ışığının yoğunluğu hakkındaki uyarılarından sonra, mimarlardan ve göz doktorlarından oluşan bir ekibin söz konusu yerlerde keşif yaptıklarını ve hücrenin yeteri kadar gün ışığı aldığını tespit ettiklerini, hatta gün içinde yapay aydınlatmaya dahi ihtiyaç duyulmaksızın hiçbir sıkıntı yaşamadan okumanın ve çalışmanın mümkün olduğunu tespit ettiklerini ifade etmektedir.

86. Öte yandan Hükümet başvuranın, disiplin cezasına maruz kalmadığı zamanlarda, hücresinin dışında olmak üzere haftalık otuz altı buçuk saatten fazla aktiviteden faydalandığını, bunun sekiz buçuk saatini de diğer mahkûmlarla birlikte geçirdiğini ileri sürmektedir. (Hücresinde kalmak şeklindeki) disiplin cezasına çarptırıldığı zamanlarda ise günlük iki saat hücre dışında aktivite imkânından faydalanabildiğini ifade etmektedir.

87. Hükümet aynı zamanda başvuranın sağlık durumunun takibinin İÖK' nin tavsiyelerine uygun olarak yeniden düzenlendiğini de beyan etmektedir.

88. Hükümet başvuranın hücresinde bir televizyona sahip olmasına ve telefon etmesine izin verilememesinin onun tekrar disiplin suçu işlemesi ve bu suçlar sonucunda cezasını çekmesi, ayrıca kendisinin tehlikeli bir mahkûm olması durumu ile açıklanabileceğini belirtmektedir. Hükümet bu açıklamalara dayanak olarak 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 4. maddesine atıf yapmaktadır.

89. Hükümet ne başvuranın ve ne de avukatlarının kendisine uygulanan disiplin cezalarına itiraz etmediklerine dikkat çekmektedir. Hükümet yerel makamların İÖK' nin yönlendirmelerine karşı çok hassas davrandıklarını ve hükümlünün en fazla yararına olacak uluslararası kuralları uygulamak için gereken her şeyi yaptıklarını iddia etmektedir. Bunlara örnek olarak da İmralı adasına beş mahkûmun daha getirilmesini, ortak aktivitelere katılma imkânının elde edilmesini, "açık görüş" ziyaret imkânının getirilmesini, hava koşullarının elvermemesi durumunda yıllık ziyaretlerin yeniden yapılabilmesini veya bütün hafta boyunca gelen gazetelerin haftada iki defa gönderilmesini örnek olarak göstermektedir.

90. Hükümet Kanunun cezaevi yetkililerine cezaevinin güvenliğini ve düzenini tehlikeye düşürecek veya bir terör örgütünün diğer üyeleri ile iletişimi kolaylaştıracak mektup gönderme veya almayı kısıtlama imkânı tanıdığını ifade etmektedir.

91. Bu noktaya ilgili olarak Hükümet, başvuranın, saldırıları binlerce kişinin ölümüne ve yaralanmasına sebep olan ve toplumun barış ve güvenliğine zarar veren bir örgütün yöneticisi olmaktan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırıldığını hatırlatmakta ve başvuranın cezaevine konulmasından sonra PKK'nın silahlı saldırılarına ve terörist faaliyetlerine devam ettiğini ifade etmektedir. Hükümet ayrıca başvuranın her hafta Mahkeme önündeki başvuruları ile ilgili olarak kendisiyle görüşmeye gelen avukatları aracılığıyla örgütüne emirler verdiği yönünde bazı ciddi deliller bulunduğunu, nitekim örgütün de kendisini halen liderleri olarak kabul ettiğini ileri sürmektedir. Bu davranışları dolayısıyla başvuran hakkında telefon etmesini ve bir televizyona sahip olmasını engelleyecek disiplin soruşturmaları açılmış ve bunların sonucunda kendisine cezalar verilmiştir. Bununla birlikte, bu cezalar caydırıcı olmamış ve başvuran davranışlarında ısrar etmiştir. Hükümet, PKK'ya mesaj gönderilmesi sebebiyle bazı avukatların başvuranı ziyaret etmesinin engellenmesi sonrasında, eski avukatların yerine gelen bazı başka avukatların da başvuran

ile silahlı örgütü arasında elçilik yapmaya devam ettiklerini ifade etmektedir. Hükümet, eğer başvuran kurumun kurallarına uygun hareket etmiş olsa idi kendisine disiplin cezası verilmeyeceğini ve kanun tarafından tanınan dışarı ile iletişim imkânlarından faydalanabileceğini iddia etmektedir.

92. Hükümet 20 Mart 2010 tarihinden bu yana İmralı'da kalan mahkûmların telefon görüşmelerinin teknik olarak mümkün olduğunu ve başvuranın da her on beş günde bir olmak üzere on dakika görüşme hakkı olduğunu beyan etmektedir.

2. Mahkemenin değerlendirmesi

a) Dikkate alınması gerekli mahkûmiyet süresi

93. Mahkeme öncelikle mahkûmiyet şartlarının Sözleşmenin 3. maddesinin gereklerine uygun olup olmadığını değerlendirmek için hangi dönemlerdeki mahkûmiyet süresini dikkate alacağını belirlemek durumundadır.

94. Mahkeme ilk olarak, başvurunun kabul edilebilirliği hakkındaki karar ile çizilen çerçeve içinde de kalarak, kendisi önünde açılan dava devam ettiği süre boyunca ortaya çıkan her türlü olay ve olguyu değerlendirme yetkisi olduğunu hatırlatmak ister (bk. başka birçok karar arasında, *Guerra ve diğerleri/İtalya*, 19 Şubat 1998, par. 44, *Kararlar ve hükümler derlemesi*, 1998-I, *Chahal/Birleşik Krallık*, 15 Kasım 1996, par. 86, *Derlemeler* 1996-V ve *Ahmed/Avusturya*, 17 Aralık 1996, par. 43, *Derlemeler*, 1996-VI).

95. Mahkeme ikinci olarak başvuranın mahkûmiyet şartlarının Sözleşmenin 3. maddesine uygunluğu ile ilgili olarak, mahkûmiyetin başından itibaren 12 Mayıs 2005 tarihine kadar olan kısmını bu tarihte verdiği kararında incelediğini hatırlatmak ister (bk. yukarıda anılan *Öcalan* kararı, par. 192-196). Mahkeme bu kararda aşağıdaki sonuçlara ulaşmıştır:

“Büyük Daire, İÖK’nin tavsiyelerine uygun olarak, başvuranın tabi tutulduğu göreceli sosyal tecridin uzun vadede yaratacağı etkilerin, Türkiye’deki diğer yüksek güvenlikli cezaevlerinde tutulan mahkûmlara tanınan televizyon ve aile ile telefon irtibatı gibi kolaylıkların başvurana da sağlanarak azaltılması gerektiğini düşünmekle birlikte, başvuranın tutulduğu İmralı Cezaevi’ndeki genel koşulların şu ana kadar Sözleşmenin 3. maddesi kapsamında insanlık dışı veya küçük düşürücü muamele oluşturacak asgari vahamet düzeyine ulaşmadığı yönündeki Daire görüşünü paylaşmaktadır. Sonuç olarak, söz konusu madde bu bağlamda ihlal edilmemiştir.”

96. İşbu kararda Mahkeme, sadece 12 Mayıs 2005 tarihli kararından (başvuru No. 46221/99) itibaren 8 Mart 2012 tarihine kadar olan dönemde (son görüşlerin alındığı tarih) meydana gelen olaylara ilişkin olguları inceleyecektir. Bununla birlikte Mahkeme başvuranın 12 Mayıs 2005 tarihi itibarıyla içinde bulunduğu durumu da özellikle mahkûmiyet şartlarının uzun süreli özel sonuçlarına ilişkin etkileri bağlamında inceleyecektir.

b) Genel kurallar

97. Mahkeme Sözleşme’nin 3. maddesinin demokratik toplumun temel değerlerinden birini düzenlediğini hatırlatmaktadır. Mahkeme terörizm ve örgütlü suçlarla mücadele gibi en zor koşullarda bile Sözleşme’nin işkence ve insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezaları, mağdurun davranışı ne olursa olsun, kesin ifadelerle yasakladığını teyit etmiştir (*El Masri/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti*, [BD], No. 39630/09, par. 195, CEDH 2012, yukarıda anılan *Ramirez Sanchez* kararı, par. 115 ve *Chahal* kararı, par. 79).

98. Günümüzde, devletlerin terör şiddetine karşı halkı koruma ile ilgili karşılaştıkları zorluklar gerçeklik arz etmektedir. Bununla birlikte 3. madde

hiçbir kısıtlama öngörmemektedir ve bu yönüyle Sözleşmenin diğer birçok kural koyan düzenlemesinden ayrılmaktadır. Özellikle Sözleşmenin 15. maddesinin 2. fıkrası uyarınca ulusun varlığını tehdit eden kamusal tehlike hallerinde bile bu madde hiçbir istisna içermemektedir (*Labita/İtalya*, [BD], No. 26772/95, par. 119, CEDH 2000-IV, *Selmouni/Fransa*, [BD], No. 25803/94, par. 95, CEDH 1999-V ve *Assenov ve diğerleri/Bulgaristan*, 28 Ekim 1998, par. 93, *Derlemeler*, 1998-VIII). Dolayısıyla başvuranın işlediği iddia edilen suçun niteliğinin 3. madde bağlamındaki bir inceleme bakımından önemi bulunmamaktadır (yukarıda anılan *Ramirez Sanchez* kararı, par. 116 ve *Indelicato/İtalya*, No. 31143/96, par. 30, 18 Ekim 2001).

99. Mahkeme, kendi içtihadına göre, bir kötü muamelenin Sözleşmenin 3. maddesinin uygulama alanına girdiğinin değerlendirilebilmesi için, davanın tamamıyla ilgili unsurların, özellikle uygulanan muamelenin süresinin, fiziki ve ruhsal etkisinin ve bazen de mağdurun cinsiyeti, yaşı ve sağlık durumu gibi unsurların etkilediği minimum ağırlık düzeyine ulaşması gerektiğini hatırlatmaktadır (bk, örnek olarak, *İrlanda/birleşik Krallık*, 18 Ocak 1978, par. 162, A serisi, No. 25). Bunun yanında Mahkeme, 3. maddeye aykırı muamelelerin sübut bulması bakımından kendisine sunulan delillerin ispat gücünü değerlendirebilmek için, “her türlü makul şüpheden uzak” olma kriterinden yararlanmaktadır. Bununla birlikte böylesi bir delil, yeterince ağır, kesin ve bir biriyle uyumlu bir takım ipuçlarından veya aksi ispat edilemeyen karinelere yola çıkılarak da elde edilebilmektedir. Bu bağlamda tarafların delillerin ortaya çıkarılması sırasındaki tutumlarının da dikkate alınması gerekir (*ibidem*, par. 161).

100. Mahkeme, bir muameleyi, özellikle önceden tasarlanmış olduğu, saatler boyunca uygulandığı ve fiziksel yaralanmaya veya yoğun fiziksel ve ruhsal acıya sebep olduğu için “insanlık dışı muamele” olarak değerlendirmiştir. Mahkeme öte yandan bir muameleyi mağdurlarda korku, üzüntü ve kendini bayağı hissetme duyguları uyandırmaya yetecek kadar utandırıcı ve küçültücü olduğu için “aşağılayıcı muamele” olarak kabul

etmiştir (örnek olarak bk. *Kudła/Polonya*, [BD], No. 30210/96, par. 92, CEDH 2000-XI). Belli bir muamelenin Sözleşmenin 3. maddesi anlamında “aşağılayıcı” olup olmadığını araştırmak için Mahkeme amacın ilgiliyi aşağılamak ve küçük düşürmek olup olmadığını ve etkileri dikkate alındığında, ilgili uygulamanın Sözleşmenin 3. maddesine aykırı olarak ilgilinin kişiliğini etkileyip etkilemediğini dikkate almaktadır (örnek olarak bk. *Raninen/Finlandiya*, 16 Aralık 1997, par. 55, *Derlemeler 1997-VIII*). Ancak böyle bir amacın bulunmaması, Sözleşme’nin 3. maddesinin ihlaline dair bir sonucu kesin olarak ortadan kaldırmaz (*V./Birleşik Krallık* [BD], No. 24888/94, par. 71, CEDH 1999-IX ve *Van der Ven/Hollanda*, No. 50901/99, par. 48, CEDH 2003-II).

101. Bir ceza veya muamelenin “insanlık dışı” veya “aşağılayıcı” sayılabilmesi için, bu muameledeki elem veya ıstırapın her halükarda meşru muamele veya cezanın içinde kaçınılmaz olarak bulunan elem ve ıstırap unsurunun ötesine geçmiş olması gerekir (örnek olarak bk. yukarıda anılan *V./Birleşik Krallık*, kararı, par. 71, *Indelicato*, kararı, par. 32, *Ilaşcu ve diğerleri/Moldova ve Rusya* kararı [BD], No. 48787/99, par. 428, CEDH 2004-VII ve *Lorsé ve diğerleri/Hollanda*, No. 52750/99, par. 62, 4 Şubat 2003).

102. Bu cümleden olarak, özgürlükten yoksun bırakılma sonucunu doğuran tedbirlere genellikle bu çeşit acılar ve aşağılamalar eşlik etmektedir. Bununla birlikte, Sözleşmenin 3. maddesi devlete her mahkûmun insanlık onuru ile bağdaşır koşullarda tutulduğundan emin olma ve infaz ile ilgili uygulamaların bu kişileri cezaevinde kalma dolayısıyla zorunlu olarak ortaya çıkan sıkıntı ve üzüntü seviyesinden daha fazla bir ıstıraba maruz bırakmama ve mahkûmun rahatlığını sağlama ve sağlığını gerektiği gibi koruma yükümlülüğünü yüklemektedir (yukarıda anılan *Kudła*, kararı, par. 92-94 ve *Kalachnikov/Rusya*, No. 47095/99, par. 95, CEDH 2002-VI). Mahkeme ayrıca alınan tedbirlerin hedeflenen meşru

amaca ulaşmak için zorunlu olması gerektiğini de eklemektedir (yukarıda anılan *Ramirez Sanchez*, kararı, par. 119).

103. Öte yandan, mahkûmiyet şartlarının incelendiği durumlarda, bunların toplam (birikmiş) etkilerini ve başvuranın özel iddialarını da dikkate almak gerekmektedir (*Dougouz/Yunanistan*, No. 40907/98, par. 46, CEDH 2001-II).

104. Göreceli sosyal tecridinin zaman içinde uzaması, somut davada, başvuranın şikâyetlerinin temel unsurlarından birini oluşturmaktadır. Tam da bu konuya ilişkin olarak Mahkeme, bir mahkûmun cezaevinin ortak aktivitelerinden uzaklaştırılmasının tek başına insanlık dışı muamelenin bir çeşidi olmadığını hatırlatmaktadır. Sözleşmeye taraf olan devletlerin birçoğunda tehlikeli mahkûmlar hakkında daha üst düzey güvenlik tedbiri uygulamaları bulunmaktadır. Firar, saldırı, ortak aktivitelerin düzenini bozma veya suç örgütleriyle ilişkiye geçme tehlikesinin önüne geçmeyi amaçlayan bu tür uygulamaların temelinde cezaevinin ortak yaşamından uzaklaştırmak ve daha sıkı bir denetime tabi tutmak yatmaktadır (yukarıda anılan *Ramirez Sanchez* kararı, par. 138).

105. Ancak uzun süren tecridin devamı ile ilgili kararların, her türlü keyfilik riskini önlemek için ciddi şekilde gerekçelendirilmesi gerekmektedir. Bu kararlar, mahkûmun içinde bulunduğu şartların, durumunun ve tutumunun kamu makamları tarafından aşamalı olarak incelendiğini ortaya çıkarmalıdır. Böylesi bir gerekçe zaman geçtikçe daha derine inmeli ve inandırıcı olmalıdır.

106. Öte yandan, 11 Ocak 2006 tarihinde Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilen cezaevlerine ilişkin kuralların 53.1. maddesinde açıklandığı gibi, bir çeşit “cezaevi içinde cezaevi” olarak ortaya çıkan bu tedbire sadece istisnai olarak ve çok dikkatli bir şekilde başvurulması gerekir. Aynı zamanda mahkûmun tecritte tutulmasının psikolojik ve fiziki sağlığı ile uyumlu olup olmadığının denetlenmesi için bir kontrol mekanizması da kurulmalıdır (yukarıda anılan *Ramirez Sanchez* kararı, par. 139).

107. Mahkeme daha önce -tehlikeli olarak kabul edilse bile- bir mahkûmun tecritte tutulmasının hangi şartlarda insanlık dışı ve aşağılayıcı bir muamele (hatta bazı durumlarda işkence) oluşturduğu konusunda karar vermiştir. Mahkeme aşağıdaki şekilde bir hatırlatma yapmıştır:

“Tam duyuşal tecrit, tam sosyal tecrit ile birleştiğinde kişiliği parçalayabilir ve güvenlik gereksinimleri veya başka nedenlerle haklı sayılamayacak insanlık dışı bir muamele şekli teşkil eder. Buna karşın, güvenlik, disiplin veya koruma sebebinden dolayı diğer mahkûmlarla temasın yasaklanması, kendi başına insanlık dışı muamele veya ceza teşkil etmemektedir.”

(bk. başka birçok karar arasında, *Messina/İtalya*, (No. 2) (kabul edilebilirlik kararı.), No. 25498/94, CEDH 1999-V ve yukarıda anılan *Öcalan* kararı, par. 191, her iki davada da Mahkeme 3. maddeye aykırı bir muamelenin varlığını tespit etmemiştir).

Aynı şekilde aşağıdaki şekilde uygulanan mahkûmiyet şartlarının varlığı halinde Sözleşmenin 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir:

Başvuranın ölüm koridorunda tutulması koşulları hakkında Mahkeme, Bay İlaşcu'nun, 1993 yılından serbest bırakıldığı 2001 yılına kadar, sıkı bir tecrit rejimi altında kaldığını, diğer mahkûmlarla iletişiminin olmadığını, mektup alma veya gönderme hakkı (izni) olmadığı için dışarıdan hiçbir haber alamadığını, gerek avukatı ile iletişim ve gerekse ailesinin kendisini düzenli olarak ziyaret etmesi hakkında mahrum bırakıldığını, ağır kış koşullarında bile hücresinin ısıtılmadığını, havalandırma ve aydınlatma imkânlarından faydalanmadığını kaydetmektedir. Dosyada bulunan belgelere göre Bay İlaşcu'ya aynı zamanda cezalandırma amacıyla yemek bile verilmediği ve zaten, kendisinin dışarıdan paket alma hakkı da kısıtlandığından, kendisine gönderilen yiyeceklerin de artık tüketilemeyecek durumda olduğu ortaya çıkmaktadır. Başvuran ancak çok nadiren, bazen aylarca süren

aralıklarla duş alabilmekteydi. Bu konuya ilişkin olarak Mahkeme İÖK tarafından 2000 yılında Transdinyester'e yapılan ziyaret sonrası düzenlenen raporun sonuç bölümünde yer alan ve yıllar boyunca süren ve kabul edilemez bir tecrit olduğunu ifade eden kısmına atıf yapmaktadır.

İçinde bulunduğu mahkûmiyet şartları başvuranın sağlığını olumsuz yönde etkilemiş ve sağlığı bu uzun mahkûmiyet yılları boyunca gitgide bozulmuştur. Nitekim ziyaretçisinin olmaması, düzenli ilaç tedavisi uygulanmaması ve uygulanan perhiz sebebiyle başvuran gerektiği gibi tedavi edilmemiştir. Ayrıca kendisine uygulanan paket alma ile ilgili kısıtlamalar dolayısıyla başvurana ilaç ve sağlığına faydalı olacak yiyecekler de gönderilememiştir.”

(yukarıda anılan *Ilaşcu ve diğerleri* kararı, par. 438 ; farklı mahkumiyet koşullarında 3. maddenin ihlal edilmediğine hükmedilen bir karar için bk., *Rohde/Danimarka*, No. 69332/01, par. 97, 21 Temmuz 2005).

c) Genel kuralların somut başvuruya uygulanması

i. Davanın özelliği

108. Bu davaya ilişkin olarak Mahkeme, 12 Mayıs 2005 tarihli kararında, başvuranın tutukluluğuyla ilgili olarak Türk makamlarının olağanüstü zorluklarla karşılaştıklarını tespit ettiğini hatırlatmaktadır. Geniş kapsamlı ve bölücü bir silahlı örgütünün lideri olan ilgili, Türkiye’de yaşayan halkın büyük bir kesimi tarafından memleketin en tehlikeli teröristi olarak değerlendirilmekteydi. Buna kendi örgütü bünyesinde ortaya çıkan ihtilaflar da eşlik etmekteydi. Bütün bunlar başvuranın gerçek bir hayati tehlike içinde olduğunu göstermekteydi. Ayrıca taraftarlarının tutuklu bulunduğu yerden kendisini kaçırma yönünde girişimlerde bulunabileceği olgusu da makul olarak düşünülebilir bir olguydu.

109. Mahkeme bu şartların Mayıs 2005 tarihinden bu yana değişmediğini gözlemlemektedir: başvuran PKK'nın temsil ettiği bölücü silahlı hareket ile ilgili Türkiye'de yaşanan siyasal tartışmaların aktif bir tarafı olarak kalmıştır ve avukatları aracılığıyla gönderdiği talimatlar (bk. yukarıda par. 43) kamuoyu tarafından takip edilerek farklı ve kimi zaman aşırı olan (bk. yukarıda par. 45) tepkiler almıştır. Dolayısıyla Mahkeme Türk makamlarının başvuranın mahkûmiyet şartları ile ilgili olağanüstü güvenlik tedbirleri alma ihtiyacı duymalarını anlayışla karşılamaktadır.

ii. Mahkûmiyetin fiziki koşulları

110. Tecridin niteliği ve süresi ile ilgili olarak başvuranın mahkûmiyetinin fiziki şartlarının dikkate alınması gerekmektedir.

111. Mahkeme 17 Kasım 2009 tarihinden önce başvuranın içinde bulunduğu hücrenin 13 m² olduğunu, içinde bir masa, bir yatak, kütüphane ve bir koltuk bulunduğunu gözlemlemektedir. Hücre aynı zamanda havalandırmalı idi ve bir köşesinde tuvalet bulunmaktaydı. Hücrenin iç avluya bakan bir penceresi olup, yeterli doğal ve yapay ışık ile aydınlatılması sağlanmaktaydı. Hücre duvarları Şubat 2004 tarihinde nemi azaltmak amacıyla sıkıştırılmış panolar ile güçlendirilmişti.

112. Mahkeme aynı zamanda başvuranın, 17 Kasım 2009 tarihinde bu yana, İmralı cezaevinde başka mahkûmların da kalması için inşa edilen yeni binada tek başına bir hücrede kaldığını gözlemlemektedir. Yeni hücrenin alanı 9,8 m² olup (yaşam alanı), bu alanın dışında 2 m² (banyo ve tuvalet olarak kullanılan) ek alan bulunmakta, bir yatak, küçük bir masa, iki sandalye, metal bir dolap ve içinde lavabosu da olan bir mutfak köşesi bulunmaktadır. Hücrenin bulunduğu bina neme karşı iyi şekilde korunmaktadır. Başvuranın hücrelerinde 1 m x 0,5 m ölçülerinde bir pencere ile kısmen camlı bir kapı olup, her ikisi de bir iç avluya bakmaktadır. İÖK'nin raporlarına göre bu iç avluyu çevreleyen 6 m yüksekliğinde bir duvar sebebiyle hücre doğrudan güneş ışığı almamaktadır. Hükümet,

başvuranın hücresinin yeterince güneş ışığı aldığı yönündeki bir bilirkişi raporuna dayanarak ve başvuranın güvenliğini de gerekçe göstererek İÖK'nin söz konusu duvarın yüksekliğinin alçaltılması yönündeki teklifini reddetmiştir.

113. Yeni binada, hepsi oldukça fazla doğal ışık alan ve içinde bir ping-pong masası bulunan bir spor salonu, içinde masa ve sandalyeler bulunan iki diğer salonla birlikte, başvuranın ve diğer mahkûmların kullanımına sunulmuştur. 2009 yılının sonuna kadar ve 2010 yılları başında başvuranın yeni binada, kendi hücresinin iç avlusunda, yalnız olarak günlük iki saatlik açık hava aktivitesinden yararlanma imkânı bulunmaktaydı. Ayrıca başvuranın yalnız olarak (belli hiçbir aktivitenin sunulmadığı) hobi salonunda haftada bir saat ve yine yalnız olarak cezaevinin kütüphanesinde ayda iki saat kalma imkânı bulunmaktaydı (bk. yukarıda par. 26).

114. Ocak 2010 tarihindeki ziyaretinden sonra İÖK tarafından dile getirilen tespitler bağlamında İmralı cezaevinin yetkili organları söz konusu uygulamaları daha da yumuşatmıştır. Böylece başvuran hücresi dışında yalnız başına günde dört saat aktivite yapma hakkına sahip olmuştur.

115. Mahkeme başvuranın fiziki mahkûmiyet şartlarının Bakanlar Komitesi tarafından 11 Ocak 2006 tarihinde kabul edilen Avrupa Cezaevi Kuralları ile uyumlu olduğunu gözlemlemektedir. Bu şartlar ayrıca İÖK tarafından da “genel olarak kabul edilebilir” olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla bu bakımdan 3. maddeye bir aykırılık olduğu söylenemeyecektir.

iii. Başvuranın tecridinin niteliği

– Bilgiye erişim

116. 17 Kasım 2009 tarihinden önce başvuranın hücresinde kitapları ve sadece devlet kanallarını çeken bir radyosu bulunmaktaydı. Tehlikeli bir mahkûm olduğu ve terör örgütü üyesi olduğu gerekçesiyle başvuranın

hücrelerinde bir televizyon cihazı bulundurmasına izin verilmemekteydi. Aynı gerekçelerle başvuranın telefon etme imkânı da yoktu. Bu kısıtlamalar başvuranın göreceli sosyal tecridinin artmasına katkı sağlamaktaydı.

117. Ayı zaman diliminde başvuran günlük ve haftalık basılı yayına ulaşma bakımından da kısıtlamaya tabi idi. Nitekim ailesi veya avukatları tarafından getirilen gazeteler haftada bir defa kendisine verilmekteydi. Aile bireylerinin veya avukatlarının ziyarete gelmediği zamanlarda başvuran haftalarca basılı yayına ulaşma imkânı olmadan beklemek durumunda kalmaktaydı. Başvurana verilen gazeteler de geniş şekilde sansüre tabi tutulmaktaydı.

118. 17 Kasım 2009 tarihinden sonra bu şartlarda belli ölçüde iyileştirmeler olmuştur. 2010 yılından itibaren, İmralı cezaevinin diğer mahkûmları gibi başvuran da günlük gazeteleri haftada bir yerine iki defa alma imkânına sahip olmuştur. Mart 2010 tarihinden bu yana da on beş günde bir defa olmak üzere dışarı ile 10 dakika telefon görüşmesi yapma hakkı bulunmaktadır.

119. Bir bütün olarak değerlendirildiğinde Mahkeme, her ne kadar her zaman bütün iletişim araçlarından faydalanamasa da, başvuranın kısmen de olsa bilgiye erişimi olduğunu gözlemlemektedir. Günlük gazetelerin sansürlenmesi ise başvuranın okuduğu kitapların sansürlenmemesi ile telafi edilmiş gözükmemektedir. Başvuranın sosyal tecridinin olumsuz etkilerini kısmen de olsa azaltma fonksiyonu bulunan görsel ve işitsel iletişim araçlarından (televizyon) yararlanmak bakımından ise, diğer yüksek güvenlikli cezaevlerindeki mahkûmların bu imkândan kısıtlamaya tabi olmaksızın yararlandığı da dikkate alındığında Mahkeme, tatmin edici gerekçe olmadan, kısa süre öncesine kadar başvurana uygulanan bu kısıtlamanın onun göreceli sosyal tecridini uzun vadede arttırdığını değerlendirmektedir.

– *Cezaevi personeli ile iletişim*

120. İÖK' nin 2007 ve 2010 tarihlerinde gerçekleştirdiği ziyaretlerinden sonra sunduğu raporlar ışığında Mahkeme (bk. yukarıda 72. paragrafta verilen bağlantılar, CPT/Inf (2008)13, Mayıs 2007 ziyareti için, par. 25-30 ve CPT/Inf (2010)20, Ocak 2010 ziyareti için, par. 30-35), mahkûmiyetinin ilk on bir yılında başvuranın günlük olarak doktor ziyareti olduğunu gözlemlemektedir. Bu doktorlar her seferinde değiştirilmekteydi ve bu da, İÖK' ne göre hasta doktor arasında belli bir yapıcı ilişki oluşmasını engellemekteydi.

121. Mayıs 2010 tarihinden itibaren, İÖK' nin tavsiyelerinden sonra başvuran, ya aylık düzenli olarak veya isteği üzerine veyahut da gerekli olduğu durumlarda tıbbi yardım almıştır. Bir doktor başvuranın sağlığı ile ilgili bütün tıbbi verileri toplamak, bunları değerlendirmek ve meslek sırrı kapsamında saklamak ile görevlendirilmiştir.

122. Mahkeme, ne Sağlık Bakanlığı doktorları tarafından hazırlanan tıbbi raporlarda, ne de İÖK'nin ziyaretleri sonrası hazırlanan raporlarda, başvurana uygulanan göreceli kısmi sosyal tecridin kendisinin sağlığı üzerinde uzun vadede olumsuz ve önemli sonuçları olabileceğine yer verilmediğini kaydetmektedir. İÖK temsilcileri 2007 yılında gerçekleştirdikleri ziyaretten sonra başvuranın psikolojik durumunun 2001 ve 2003 yıllarında göre nispeten daha kötüleştiğini bildirmişlerdir. İÖK temsilcilerine göre bu kötüleşme, kalıcı KBB (kulak, burun, boğaz) sorunları ile birlikte terk edilmişlik ve hayal kırıklığı duygusunun da eşlik ettiği kronik stresten ve sosyal ve duygusal tecritten kaynaklanmaktaydı. İmralı'ya 2010 yılında gerçekleştirdikleri ziyaretten ve adaya yeni bir bina yapılarak kuruma başka mahkûmların da getirilmesinden sonra, İÖK temsilcileri, her ne kadar takip edilmesi gereken hafif bir kırılma kalsa da, başvuranın psikolojik durumunun çok daha iyi duruma geldiğini gözlemleyebilmişlerdir.

123. Mahkeme ayrıca görevlerinin gerektirdiği sınırlar içinde kalmak şartıyla, cezaevi görevlilerinin de başvuran ile iletişimine izin verildiğini de gözlemlemektedir. Böylesi bir iletişim tek başına bir mahkûmun sosyal tecridini azaltmak durumunda değildir.

– *Diğer mahkûmlarla iletişim*

124. 17 Kasım 2009 tarihinden önce İmralı ceza infaz kurumunda tek mahkûm olan başvuran sadece orada çalışan personel ile iletişim kurabilirdi ve bu da personelin görevleri ile sınırlı idi.

125. 17 Kasım 2009 tarihinden sonra, yani başka ceza evlerinden İmralı'ya nakledilen başvurandan başka beş mahkûmun daha yeni yapılan binaya yerleşmelerinden sonra, ilgili haftada bir saat olmak üzere diğer mahkûmlarla sohbet ederek zaman geçirme hakkına sahip oldu.

126. 2010 Ocak ayında gerçekleştirdiği ziyaretten sonra, İÖK tarafından dile getirilen görüşlere cevap olarak, İmralı ceza evi yetkilileri başvuran ile diğer mahkûmlar arasındaki iletişim imkânlarının şartlarını daha da yumuşatmışlardır. O tarihten bu yana başvuran artık diğer mahkûmlarla konuşmak için haftada -bir saat değil-, üç saat geçirebilmektedir. Öte yandan, diğer İmralı mahkûmları gibi başvuran da isterse her birisi haftada bir saat olmak üzere şu aktiviteleri yapabilmektedir: resim ve plastik sanatlarla uğraşma, ping-pong, satranç, voleybol ve basketbol oynama. Böylece başvuran toplam olarak haftalık beş saatlik ortak aktivite yapma imkânına sahiptir. Cezaevi kayıtları göstermektedir ki başvuran fiili olarak sadece basketbol ve voleybol oynamaktadır. 2010 yılında başvurana ve diğer mahkûmlara farklı ortak aktiviteler yapmak için haftada iki saat daha hak tanınması öngörülmekteydi.

– *aile bireyleriyle iletişim*

127. Mahkeme, başvuranın aile bireylerinin, özellikle kız kardeşlerinin ve erkek kardeşinin ziyaretine geldiklerini gözlemlemektedir.

128. Her ne kadar cezaevi yönetmeliği yakınlarla (başvuranın durumunda kız ve erkek kardeşlerine) on beş günde bir olmak üzere bir saat ziyaret hakkı tanısa da, bu ziyaretler başvuranın ve ailesinin istediği sıklıkta gerçekleşmemiştir. Başvuranın [karaya] uzak bir adada bulunan bir cezaevinde tutulması, anakarada bulunan diğer yüksek güvenlikli ceza infaz kurumlarına nazaran, bu cezaevine ulaşmak, zorunlu olarak aile bireyleri bakımından ciddi zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Cezaevi ile en yakın mesafedeki kıyıdaki iskele arasında yapılan deniz ulaşım seferlerinin sıklıkla aksamasına Hükümet yetkilileri tarafından ileri sürülen başlıca sebepler buna dayanak oluşturmaktadır: “kötü hava şartları”, “anakara ile ada arasından sefer yapan gemilerin bakımı” ve “gemilerin kötü hava koşullarına dayanamayacak olmaları.”

129. Başvuranın yakınları tarafından yapılan ziyaretlerin tarihleri incelendiğinde, 2006 yılında ve 2007 yılının başında yapılan ziyaret taleplerinden reddedilenlerin sayısının izin verilenlerin sayısından daha fazla olduğu görülmektedir. Buna karşın 2007 yılının sonunda, 2008, 2009 ve 2010 yıllarında ziyaret sıklığı daha da artmıştır. 2011 ve 2012 yıllarında ise başvuran aile bireyleriyle ancak birkaç defa görüşebilmiştir. Bu bağlamda Mahkeme, Hükümetin 12 Mayıs 2005 tarihli Büyük Daire kararı ile sonuçlanan *Öcalan/Türkiye* davası sebebiyle, Mahkeme önünde, benzer [ulaşım] zorluklarının daha uygun ulaşım araçlarının hizmete konulması ile ortadan kaldırılacağını savunmuş olmasına rağmen, ziyaretlerin çok büyük bir bölümünün olumsuz hava koşulları ve bazen haftalar süren tamirat gerektiren teknik gemi arızaları sebebiyle yapılamadığını endişeyle kaydetmektedir (yukarıda anılan *Öcalan* kararı, par. 194).

130. Bu ziyaretlerin hangi şartlarda gerçekleştiğine gelince, Mahkeme, 2010 yılından önce başvuranın kız kardeşleri ve erkek kardeşi ile (camekânlı ve telefonu) olan ve bir ayırıcı içeren bir kabinde görüşebildiğini, zira cezaevi kurallarına göre ayırıcı olmayan kabinleri sadece birinci derecede yakın olan ziyaretçilerin kullanabildiğini

gözlemlemektedir. Yönetmeliğin bu kısmının 2009 yılında idare mahkemeleri tarafından iptal edilmesinden sonra, 2010 yılından bu yana başvuran ve ziyaretine gelen yakınları açık görüş ortamında görüşebilmektedirler.

– *Avukatlarla veya başka kişilerle iletişim*

131. Mahkeme başvuranın avukatlarının bazen düzenli olarak, bazen de daha uzun aralıklarla ve fırsat bulunduğu kendisini ziyarete geldiklerini gözlemlemektedir. Başvuranın avukatları ile haftada bir defa (görüşme günü olan Çarşamba günü) görüşme hakkı olmasına rağmen, birçok kez bu haktan yararlanamamıştır. Cezaevi yetkilileri ziyaret taleplerinin reddine gerekçe olarak olumsuz hava şartlarını veya gemilerin arızalı olduğunu ileri sürmüşlerdir.

132. Mahkeme bu bağlamda, başvuranın avukatlarıyla görüşme taleplerinin reddedildiği dönemlere rastlayan dönemlerden önce, bazı avukatlara karşı kendisi ile PKK arasında elçilik yaptıkları gerekçesiyle soruşturma başlatıldığını kaydetmektedir. Dolayısıyla Mahkeme, ziyaretlerin yapılamamasının sebebinin, olumsuz hava koşullarından daha çok, yetkili makamların başvuran ile eski örgütü arasında iletişimi engellemek istemesinden kaynaklandığını gözlemlemektedir.

133. Mahkeme ayrıca, cezaevi yetkililerinin gözetimi altında başvuranın dışarısı ile iletişime geçme hakkının olduğunu ve kendisine gelen mektupların kontrol edilerek sansürlendiğini de gözlemlemektedir

134. Mahkeme başvuranın avukatları ile baş başa görüşmesine izin verilmediğini de kaydetmektedir. Nitekim söz konusu görüşme tutanakları infaz hâkiminin denetimine sunulmaktaydı.

135. Bu nokta ile ilgili olarak Mahkeme, terör faaliyetleri sebebiyle mahkûm olmuş olan başvuranın avukatları ile iletişiminin ve mektuplarının, diğer cezaevlerinde tutulan mahkûmlara uygulanan kurallara nazaran daha önemli oranda bir kısıtlamaya tabi tutulduğunu tespit etmektedir. Bununla

birlikte, terör faaliyetleri sebebiyle özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilerin, Sözleşmenin hükümlerinin koruma alanının dışında tutulamayacak olmalarına ve bu kişilerin bu hükümler ile koruma altına alınan haklarının özüne zarar verilemeyecek olmasına rağmen, ulusal makamlar toplumu şiddet eylemlerine karşı korumak amacıyla ve sadece bu amaç için gerekli olduğu oranda bu kişilere “meşru kısıtlamalar” uygulayabilirler.

– *Başvurana uygulanan tecridin niteliği hakkında sonuç*

136. Bütün bunlardan Mahkeme 17 Kasım 2009 tarihinden önceki dönemde başvuranın duyusal ve sosyal açıdan tam bir tecride tabi tutulduğunun değerlendirilemeyeceği sonucunu çıkarmaktadır. Bu dönemde başvuranın tecridi kısmi ve göreceli idi. Bu tarihten itibaren (incelenen dönemin geri kalan kısmı için, bk. yukarıda par. 96) avukatları ile görüşmesine uygulanan *fiili (de facto)* kısıtlamalara rağmen başvuranın, ağır bir sosyal tecride tabi tutulmuş olarak değerlendirilebileceği de söylenemeyecektir.

iv. Başvuranın sosyal tecritte tutulması süresi

137. Mahkeme başvuranın 12 Mayıs 2005 tarihi ile 17 Kasım 2009 tarihleri arasında, yani yaklaşık dört yıl altı ay boyunca kısmi göreceli bir sosyal tecritte tutulduğunu gözlemlemektedir. Başvuran tarafından yapılan müracaat sonrası verilen Mahkemenin önceki karar tarihinde, yani 12 Mayıs 2005 tarihinde, 15 Şubat 1999 tarihinde yakalanan başvuranın yaklaşık altı yıl üç aydır göreceli bir sosyal tecrit altında tutulduğunu hatırlamak gerekir. Dolayısıyla başvuranın göreceli sosyal tecridinin toplam süresi on yıl dokuz aya çıkmaktadır.

138. Bu sürenin uzunluğu dolayısıyla, bunun gerekçesi, getirilmesi mümkün olan diğer kısıtlamalara nazaran alınan tedbirlerin orantılılığı, keyfiliği önlemek adına başvurana sunulan güvenceler ve başvuranın psikolojik ve fiziki durumunun tecritte tutulmasına izin verip vermediği

bakımından yetkili makamların aldığı tedbirlerle ilgili olarak Mahkeme ciddi bir inceleme yapmak durumundadır (yukarıda anılan *Ramirez Sanchez* kararı, par. 136).

139. 17 Kasım 2009 tarihinden önceki döneme ilişkin olarak, başvurana uygulanan kısıtlamalar, Mahkemenin Sözleşmenin 3. maddesinin ihlal edilmediği sonucuna vardığı Büyük Daire kararına konu olan olayda Ramirez Sanchez'e uygulanan kısıtlamalar ile kıyaslanabilir (yukarıda anılan *Ramirez Sanchez* kararı, par. 125-150). Ramirez Sanchez'in, belli bir dönem için, cezaevi sakınlerinin birbirleriyle hiçbir şekilde karşılaşma veya aynı yerde toplanma imkânının olmadığı bir yerde tutulmaya zorlanmasına rağmen, başvuran cezaevinde kalan tek mahkûmdu ve bu sebeple günlük hayatında sadece doktorlar ve cezaevi personeli ile karşılaşabilirdi. Başvuran aile bireyleriyle ve avukatlarıyla ancak deniz ulaşımının izin verdiği ölçüde görüşebilmekteydi.

140. Mahkeme başvuranın böylesi şartlarda tutulmasının gerekçesinin onun normal bir cezaevinden kaçma riski taşıması, kendisini çok sayıda kişinin ölümünden sorumlu tutanlara karşı onun hayatını koruma endişesi ve kendisini halen lider olarak gören silahlı örgütü PKK'ya talimat göndermeyi istemesinin engellenmesi ile açıklanabileceğini kabul etmektedir.

141. Ancak, Mahkeme, *Ramirez Sanchez* kararında, tehlikeli olarak kabul edilen ve normal bir cezaevinde ve normal koşullarda tutulmaları uygun görülmeyen kişiler için, onların tecritte tutulmasından başka çözümler aranmasının arzu edilen bir şey olacağını değerlendirmiştir (yukarıda anılan *Ramirez Sanchez* kararı, par. 146).

142. Mahkeme, İÖK'nin 19-22 Mayıs 2007 tarihleri arasında gerçekleştirdiği ziyaretten sonra hazırladığı raporunda, göreceli bir sosyal tecrit olarak özetlenebilecek [başvuranın] içinde bulunduğu mahkûmiyet şartlarının olumsuz etkileri hakkında benzer endişeler dile getirdiğini gözlemlemektedir. Nihayet Mart 2008 tarihinde, bu konu hakkında Hükümetin somut adımlar atması üzerine İÖK, İşkencenin ve Gayri İnsani

ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesinin 10. maddesinin 2. fıkrası tarafından öngörülen kamuoyuna duyuru yapılması ile ilgili usulü devreye sokma kararı almıştır.

143. Mahkeme, Hükümetin olumlu tepkisini olumlu karşıladığını beyan etmektedir. Gerçekten de Hükümet, Temmuz 2008 tarihinde, İmralı Cezaevinin bulunduğu yerde, başvuranın mahkûmiyet şartlarına ilişkin olarak İÖK tarafından talep edilen normlara uygun olarak yeni bir bina yapma kararı almış ve bu konuyla ilgili olarak İÖK temsilcileriyle Ekim 2008 tarihinde üst düzey görüşmeler yapmıştır. Bina inşaatı 2009 yazında tamamlanmış ve Kasım 2009 tarihinde de başvuran ve başka ceza infaz kurumlarından nakledilen mahkûmlar buraya yerleştirilmiştir.

144. Mahkeme, Kasım 2009 tarihinden itibaren başvurana uygulanan [infaz] rejiminin yavaş yavaş sosyal tecritten uzaklaştığını gözlemlemektedir. Her ne kadar başlarda sınırlı da olsa, konu ile ilgili İÖK tavsiyelerinin büyük bir bölümünü olumlu olarak karşılayan Hükümetin tutumu karşısında, başvuranın diğer mahkûmlarla iletişim imkânları da artmıştır. Bu gelişmeler karşısında İÖK, İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesinin 10. maddesinin 2. fıkrasınca öngörülen ve iki yıl önce başlatmaya karar verdiği usule Mart 2010 tarihinde son vermiştir.

145. Mahkeme, başvuranın hücrelerinde (12 Ocak 2012 tarihine kadar) uzun süre televizyon olmamasının uzun vadedeki etkileri ile aile bireyleri ve avukatları ile iletişiminin sıklıkla kesilmesine ilişkin olarak İÖK tarafından dile getirilen endişeler olduğunu kaydetmektedir. Bütün bunlar başvuran gibi bir mahkûmun sosyal tecridinin engellenmesine imkân tanımaktadır. Uzun vadede bu imkânlardan faydalanılmaması “zaman” faktörü ile, yani başvuranın durumunda olduğu gibi, yakalanmasından itibaren hesaplanırsa on üç yıldan fazla bir süredir cezaevinde kalması ile birlikte değerlendirildiğinde, kendisinde haklı olarak sosyal bir tecrit duygusu gelişmesi riskini ortaya çıkarmaktadır.

Her ne kadar başvuranın [cezasını çekeceği] yerin bir ada olması konusundaki seçimin Hükümete ait olduğu kabul edilse de, Mahkeme, böylesi bir durumda Hükümetin, özellikle mahkûmların ziyaretleri ile ilgili uygulamaların normal şekilde seyretmesi bakımından söz konusu infaz kurumu ile ilgili uygun ulaşım tedbirleri almak yükümlülüğünde olduğunu değerlendirmektedir.

v. *Sonuç*

- *17 Kasım 2009'dan önce*

146. Mahkeme 12 Mayıs 2005 tarihli kararında, başvuranın sosyal tecridinin çok uzun sürmemesi gerektiğine ve bu tecridin etkilerinin başvurana aile yakınları ve avukatlarıyla telefon yoluyla iletişim imkânı sağlanması ve kendisine bir televizyon verilmesi suretiyle daha da hafifletilmesi yönündeki İÖK'nin tavsiye kararlarına yer verdiğini hatırlatmaktadır (bk. yukarıda anılan *Öcalan* kararı par. 195). Mahkeme ayrıca aynı kararında, başvuranın İmralı cezaevindeki mahkûmiyet şartlarının Sözleşmenin 3. maddesinin gerekleri anlamında “şimdilik” insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele oluşturacak şekilde asgari ağırlık düzeyine ulaşmadığına karar verdiğini de hatırlatmaktadır (yukarıda anılan *Öcalan* kararı, par. 196). Oysa Mahkeme şimdi, başvuranın sosyal tecridinin, 12 Mayıs 2005 tarihinde verdiği kararda yer alan şartlara aşağı-yukarı benzer şartlarda 17 Kasım 2009 tarihine kadar devam ettiğini tespit etmektedir.

Başvuranın 17 Kasım 2009 tarihinden önceki dönemdeki mahkûmiyet şartlarına ilişkin olarak yaptığı değerlendirmede Mahkeme, İÖK tarafından Mayıs 2007 tarihinde yapılan ziyaret sonrası hazırladığı raporda dile getirilen sonuçlar ile birlikte (bk. yukarıda par. 72), özellikle başvuranın ceza infaz kurumunun tek mahkûmu olarak kaldığı on yıl dokuz aylık döneme ilişkin kendi yaptığı tespitleri (bk. yukarıda par. 137), başvuranın

sosyal tecridinin önlenmesini sağlayacak iletişim imkânlarının yokluğu (hücrelerinde uzun süre televizyon olmaması ve telefon etme hakkının olmaması (bk. yukarıda par. 116 ve 119), bilgiye erişim bakımından getirilen aşırı kısıtlamaları (bk. yukarıda par. 116, 117 ve 119), ziyaretçiler (aile bireyleri ve avukatlar) bakımından ceza infaz kurumuna ulaşımın önündeki engellerin süregelen varlığı ve hava şartlarının olumsuzluğu karşısında deniz ulaşım imkânlarının yetersizliği (bk. yukarıda par. 129), cezaevi personelinin başvuran ile iletişiminin sadece görevlerinin gerektirdiği ölçü ile sınırlı tutulması (bk. yukarıda par. 123 ve 124), başvuran (hasta) ile doktor arasında yapıcı ilişkilerin yokluğu (bk. yukarıda par. 120), 2007 yılında terk edilmişlik ve hayal kırıklığı duygusunun da eşlik ettiği kronik stresten, sosyal ve duyuşsal tecritten kaynaklanan başvuranın psikolojik durumunun kötüleşmiş olması (bk. yukarıda par. 122) ve 2007 yılının Mayıs ayında gerçekleştirdiği ziyaret sonrası İÖK tarafından sunulan raporda belirtilen ve başvuranın sosyal tecrit şeklinde gerçekleşen mahkûmiyet şartlarının devam etmesinin kendisi üzerindeki olumsuz etkilerine yer veren tespitlerine rağmen başvuranın Temmuz 2008 tarihine kadar tecrit edilmesinden başka bir çözüm yolu aranmaması (bk. yukarıda par. 122) yönündeki kendi tespitlerini de dikkate alacaktır.

147. Dolayısıyla, başvuranın mahkûmiyet şartlarına ilişkin olarak 17 Kasım 2009 tarihine kadar süren dönemde Sözleşmenin 3. maddesi ihlal edilmiştir.

- 17 Kasım 2009'dan sonra

148. 17 Kasım 2009 tarihinden sonraki döneme ilişkin olarak yaptığı değerlendirmede Mahkeme, özellikle başvuranın fiziki mahkûmiyet şartlarını, İşkencenin Önlenmesine dair Sözleşmenin 10. maddesinin 2. fıkrası uyarınca İÖK tarafından başlatılan ve İmralı cezaevine başka mahkûmların da getirilmesi ile sonuçlanan süreç karşısında Hükümetin takındığı olumlu tavrı (bk. yukarıda par. 143), bu dönem boyunca

başvuranın bilgiye erişimi ile ilgili yapılan iyileştirmeleri (bk. yukarıda par. 118), Ocak 2010 tarihinde gerçekleştirdiği ziyaretten sonra İÖK'nin dile getirdiği tespitler çerçevesinde başvuranın diğer mahkûmlarla iletişiminin ve ortak aktivitelere katılmasının arttırılması yönündeki önemli gelişmeleri (bk. yukarıda par. 126), izin verilen ziyaretlerin sıklığının ve başvuranın ailesi ile görüşmesinde ayırıcı kullanılmasının kaldırılması ile önemli ölçüde artan iletişiminin kalitesini (bk. yukarıda par. 129 ve 130) ve başvuranın göreceli sosyal tecridinin etkilerini azaltan imkânların kendisine sunulmasını (Mart 2010 tarihinden itibaren telefon görüşme imkânı ve Ocak 2012 tarihinden itibaren hücrelerinde televizyon bulundurulması) dikkate almaktadır. Mahkeme bütün bunlardan, başvuranın söz konusu dönemdeki mahkûmiyet şartlarının insanlık dışı muamele oluşturacak şekilde Sözleşmenin 3. maddesi tarafından öngörülen asgari ağırlık seviyesine ulaşmadığı sonucunu çıkarmaktadır.

149. Dolayısıyla 17 Kasım 2009 tarihinden sonraki dönemde başvurana uygulanan mahkûmiyet şartları sebebiyle Sözleşmenin 3. maddesi ihlal edilmemiştir.

Mahkeme, Sözleşmenin 3. maddesinin ihlal edilmediği yönündeki tespitinin, ulusal makamlar tarafından başvurana dışarıya ile daha fazla iletişim kolaylığı imkânı sağlanmaması veya mahkûmiyet şartlarının daha da hafifletilmemesi için bir özür olarak yorumlanamayacağını, zira başvuranın mahkûmiyette geçen zamanının uzaması sebebiyle, kendisine tanınacak böylesi imkânların, mahkûmiyet şartlarının Sözleşmenin 3. maddesi ile uyumlu olacak şekilde kalması için gerekli olduğunun altının çizilmesi gerektiğini değerlendirmektedir.

II. AİLE BİREYLERİYLE İLETİŞİME VE ZİYARETLERE GETİRİLEN KISITLAMALAR BAKIMINDAN SÖZLEŞMENİN 8. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

150. Başvuran Sözleşmenin 3. maddesi bağlamında ileri sürdüğü olguların bir kısmına dayanarak aile hayatına saygı gösterilmesi yükümlülüğünün ihlal edildiğini iddia etmektedir. Bu olgular, aile bireyleri ile iletişim imkânlarına, telefon görüşmelerine, haberleşmesine ve kendisini ziyaret etmelerine getirilen kısıtlamalardır.

151. Sözleşmenin 8. maddesi aşağıdaki gibidir:

“1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.”

152. Hükümet başvuranın bu iddialarını reddetmekte ve genel olarak 3. madde bağlamında başvuran ile aile bireyleri arasındaki iletişimle ilgili olarak sunduğu görüşlerini tekrar etmektedir. Hükümet başvuranın yakınları ile yüksek güvenlikli cezaevlerine ve cezaların infazına (somut olayda ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası) ilişkin mevzuatın izin verdiği sınırlar çerçevesinde iletişim kurabildiğini belirtmektedir. Hükümete göre başvuran eski silahlı örgütüne mesaj göndermesi ile ilgili yasağa uymaması sebebiyle aldığı disiplin cezalarını çekmekteydi ve bunun da ziyaretçilerle görüşme hakkı üzerinde bir etkisi bulunmaktaydı.

A. Kabul edilebilirlik hakkında

153. Mahkeme bu şikâyetin de yukarıda incelediği şikâyet ile bağlantılı olduğuna ve dolayısıyla kabul edilmesi gerektiğine karar vermiştir.

B. Esas hakkında

154. Mahkeme Sözleşmenin 5. maddesi bağlamındaki her türlü hukuka uygun özgürlükten yoksun bırakılmanın doğal olarak ilgilinin özel hayatına ve aile hayatına ilişkin bir kısıtlama içerdiğini hatırlatmaktadır. Ancak cezaevi idaresinin başvuranın yakınları ile bağlantıda kalmasına yardım etmesi, özel hayata ve aile hayatına saygı gösterilmesi hakkı bakımından temel bir unsurdur (bk. yukarıda anılan *Messina/İtalya (No. 2)* kararı, par. 61).

155. Somut olayda Mahkeme, yüksek güvenlikli bir cezaevinde ağırlaştırılmış müebbet hapis mahkûmu olarak tutulan başvuranın, aile ziyaretlerinin sayısını kısıtlayan (talep üzerine ve haftada bir defa) ve 2010 yılına kadar bu ziyaretlerin izlenmesi ile ilgili tedbirlerin uygulandığı (hükümlü ziyaretçilerden cam bir bölme ile ayrılmaktaydı) özel bir mahkûmiyet uygulamasına tabi olduğunun altını çizmektedir.

156. Mahkeme, bu kısıtlamaların şüphesiz Sözleşmenin 8. maddesinin 1. fıkrası ile koruma altına alınan başvuranın aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına bir müdahale teşkil ettiğini değerlendirmektedir (*X/Birleşik Krallık*, No. 8065/77, 3 Mayıs 1978 tarihli Komisyon kararı, Kararlar ve Raporlar 14, s. 246).

157. Böylesi bir müdahale, “kanun tarafından öngörüldüğü”, 8. maddenin 2. fıkrasında sayılan bir veya birden fazla meşru amaca yönelik olduğu ve “demokratik bir toplumda gerekli” olduğu değerlendirildiği sürece Sözleşmeye aykırı olmayacaktır.

158. Mahkeme, başvuran hakkında alınması gerekli olan tedbirlerin tehlikeli olarak kabul edilen mahkûmlara uygulanan mevzuat çerçevesinde, özellikle Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki 5275 sayılı Kanun çerçevesinde alındığını ve dolayısıyla “kanun tarafından öngörülmüş” olduğunu kaydetmektedir. Mahkeme ayrıca söz konusu tedbirlerin Sözleşmenin 8. maddesinin 2. fıkrasında sayılan kamu düzeninin ve güvenliğinin korunması ve suç işlenmesinin önlenmesi meşru amaçlarını güttüğünü değerlendirmektedir.

159. Müdahalenin gerekliliğine gelince, Mahkeme, “demokratik bir toplumda” gerekli olarak değerlendirilebilmesi için bir müdahalenin üstün bir kamu yararını temel olarak alması gerektiğini ve özellikle ulaşılmak istenen meşru amaç ile orantılı olması gerektiğini hatırlatmaktadır (bk. başka birçok karar arasında, *McLeod/Birleşik Krallık* davası, 23 Eylül 1998, par. 52, *Derlemeler*, 1998-VII).

160. Oysa Mahkeme, yüksek güvenlikli bir cezaevinde tutulan ve müebbet hapis cezasına çarptırılmış mahkûmların aileleri ile iletişimlerine uygulanan kuralların, bu kişilerin suç örgütleri ile devam ettirdikleri kişisel iletişim riskini en aza indirmek amacıyla, ilgili kişiler ile daha önce içinde buldukları suç ortamı arasında var olan bağlarını sınırlamayı hedeflediğini tespit etmektedir. Nitekim Mahkeme 12 Mayıs 2005 tarihli kararında (yukarıda anılan *Öcalan* kararı, par. 192) ve yukarıda 132. paragrafta Hükümetin başvuranın lideri olduğu bölücü hareketin üyeleri ile yeniden bağlantıya geçmek için dışarı ile iletişim imkânlarını kullanabileceği yönündeki endişelerinin yerinde olduğunu değerlendirdiğini hatırlatmaktadır. Mahkeme, başvuranın içinde bulunduğu mahkûmiyet şartlarının 2005 yılından itibaren bu tür iletişim kısıtlamalarının uygulandığı zamana kadar kökten bir değişikliğe uğradığını değerlendiremeyecektir.

161. Mahkeme ayrıca Sözleşmeye taraf olan birçok üye devlette tehlikeli mahkûmlar için daha sıkı (güçlendirilmiş) güvenlik tedbiri uygulamalarının bulunduğunu da hatırlatmaktadır. Bu uygulamalar kamu düzeni ve

cezaevinin düzeni için özel bir risk oluşturan mahkûmlar bakımından dışarıyla ile iletişimin daha sıkı denetlenmesi temeline dayalı kurallar içermektedir.

162. Bütün bu değerlendirmeler ışığında Mahkemenin, başvurana özel mahkûmiyet kurallarının uygulanması gerekliliği konusunda bir şüphesi bulunmamaktadır.

163. Başvuranın ailesi ile iletişim kurması bağlamındaki kişisel hakkı ile dışarıyla ile iletişime geçmesine getirilen kısıtlamalar bağlamındaki kamu yararı arasında kurulması gerekli dengeye gelince, Mahkeme cezaevi yetkililerinin mümkün olduğu ölçüde başvuranın yakın ailesi ile bağına korumasına yardım etmeye çalıştıklarını kaydetmektedir: ziyaretçi sayısında kısıtlama olmaksızın haftada bir ziyaret edilmesine izin verilmekteydi. Öte yandan, 2010 yılından itibaren cezaevi yetkilileri İÖK'nin tavsiyelerine de uyarak, başvurana ziyaretçileri ile açık görüş yapma imkânı tanımışlardır (aksi yönde bir karar için bk. *Trosin/Ukrayna*, No. 39758/05, par. 43-47, 23 Şubat 2012). Ayrıca dosyada bulunan belgelere göre, her iki haftada bir on dakika telefon görüşmesi yapmasına da izin verilmekteydi. PKK'nın eylemlerine ilişkin haberleşmenin engellenmesine yönelik olarak uygulanan denetimleri ve sansürleri bir kenara bırakırsak, başvuran ile aile bireyleri arasındaki haberleşme normal olarak işlemektedir.

164. Bütün bu değerlendirmeler ışığında Mahkeme, başvuranın aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına getirilen kısıtlamanın, 8. maddenin 2. fıkrası anlamında demokratik bir toplumda kamu düzeninin ve güvenliğinin korunması ve suç işlenmesinin önlenmesi için gerekli olan sınırı aşmadığını değerlendirmektedir.

Dolayısıyla bu bakımdan Sözleşmenin 8. maddesi ihlal edilmemiştir.

III. SÖZLEŞMENİN 7. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

165. Başvuran aşağıda Sözleşmenin 7. maddesinin de ihlal edildiğinden yakınmaktadır. Sözleşmenin 7. maddesi aşağıdaki gibidir:

“1. Hiç kimse, işlendiği zaman ulusal veya uluslararası hukuka göre suç oluşturmayan bir eylem veya ihmalden dolayı suçlu bulunamaz. Aynı biçimde, suçun işlendiği sırada uygulanabilir olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

2. Bu madde, işlendiği zaman uygar uluslar tarafından tanınan genel hukuk ilkelerine göre suç sayılan bir eylem veya ihmalden suçlu bulunan bir kimsenin yargılanmasına ve cezalandırılmasına engel değildir.”

A. Taraflar

166. Başvuran mahkûm olmasından sonra yapılan bir yasal değişiklikle cezasının indirilmesine dayanarak (9 Ağustos 2002 tarihinde yürürlüğe giren 4771 sayılı Kanun) hakkında verilen ölüm cezasının hiçbir şartlı tahliye imkânı olmaksızın ömür boyu hapis cezasına çevrilmesinin Sözleşmenin 7. maddesini ihlal ettiğini iddia etmektedir. [Başvurana göre] Kanunun bu şekilde değiştirilmesinden önce ölüm cezasına çarptırılanlar ve cezalarının infazı Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından onaylanmayan kişiler en fazla otuz altı yıllık bir süre boyunca hükümlü olarak kalmaktaydılar.

Başvuranın özellikle iki ayrı tez ortaya koyduğu görülmektedir: buna göre ilk olarak ölüm cezasına mahkûm edildiği dönemde, ilk başlarda bu cezanın karşılığı en fazla otuz altı yıl boyunca cezaevinde kalmak idi, zira Türkiye 1984 yılında ölüm cezalarının infazını askıya almıştı; ikinci olarak başvuranın, kendisi hakkında verilen ölüm cezasının, bu cezanın

yürürlükten kaldırılması ile önce (belli bir süre mahkûmiyetten sonra şartlı tahliye imkânı tanıyan) sıradan bir müebbet hapis cezasına çevrildiğini ve daha sonra ise (hayatının sonuna kadar hiçbir şartlı tahliye imkânı tanımayan) ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çevrildiğini beyan ettiği görülmektedir.

167. Başvuran aynı zamanda, kendisine uygulanan sosyal tecridin hiçbir yasal mevzuat tarafından öngörülmediğini ve Sözleşmenin 6. ve 7. maddeleri ile koruma altına alınan haklarını ihlal ettiğini değerlendirmektedir.

168. Hükümet bu iddialara karşı çıkmaktadır. Hükümet, başvuranın mahkûm edilmesinden önce yürürlükte olan mevzuata göre, ölüm cezasının infazının Meclis tarafından resmi olarak reddedilmesi durumunda, ölüm cezasına mahkûm edilen kişilerin otuz altı yıllık bir süreden sonra şartlı tahliye imkânından yararlanabileceklerini ifade etmektedir. Oysa Meclis başvuran hakkında verilen ölüm cezasının infaz edilmemesi yönünde bir kararı hiçbir zaman almamıştır. Meclis 9 Ağustos 2002 tarihli ve 4771 sayılı Kanunla ölüm cezasını yürürlükten kaldırmıştır ve bu cezanın yerine ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını getirmiştir ve bu ceza şartlı tahliye imkânı olmayan bir ömür boyu hapis cezasıdır. Bu kural daha sonra yürürlüğe giren ve terör suçları hakkında verilen cezaları düzenleyen bütün kanunlar tarafından da uygulanmıştır (özellikle bazı kanunlarda değişiklik yapılması ve ölüm cezasının kaldırılması hakkındaki 5218 sayılı Kanun, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki 5275 sayılı yeni Kanun veya Terörle Mücadele Kanununun bazı maddelerinde değişiklik yapan 5532 sayılı Kanun). Hükümete göre, Ceza Kanununun 125. maddesi uyarınca hakkında verilen cezanın ilk başta ölüm cezası olduğu ve daha sonra bu cezanın yürürlükten kaldırılmasıyla cezasının şartlı tahliye imkânı olmaksızın müebbet hapis cezası olduğu davanın bütün aşamalarında başvuran bakımında açıkça ortadadır.

169. Hükümet başvuran hakkında uygulanan mahkûmiyet şartlarının genel olarak Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki 5275 sayılı Kanun tarafından (ve bu Kanunun özellikle tehlikeli mahkûmlar hakkındaki hükümleri tarafından), Bakanlar Kurulu tarafından onaylanan ve cezaevlerindeki hayatın belli yönlerini düzenleyen yönetmelikler tarafından ve kamu güvenliğini tehlikeye atacak olağanüstü riskli durumlarda kurulması öngörülen bakanlıklar arası kriz masasına ilişkin mevzuat tarafından öngörüldüğüne dikkat çekmektedir.

B. Mahkemenin değerlendirmesi

1. Kabul edilebilirlik hakkında

170. Mahkeme bu şikâyetin hiçbir kabul edilebilirlik engeli ile karşılaşmadığına, dolayısıyla kabul edilmesi gerektiğine karar vermektedir.

2. Esas hakkında

a) Genel kurallar

171. Sözleşmenin 7. maddesi tarafından getirilen koruma, hukukun üstünlüğünün temel unsurlarından birisi olup, Sözleşmenin 15. maddesinde de ifade edildiği gibi, savaş zamanında veya başka kamusal bir tehlike halinde bile hiçbir istisnası bulunmamaktadır ve Sözleşme ile getirilen koruma sisteminde esaslı bir yere sahiptir. Amacından ve konusundan da ortaya çıktığı gibi, bu madde keyfi kovuşturmalara, mahkûmiyetlere ve cezalara karşı etkin bir koruma sağlayacak şekilde uygulanmalıdır (*Scoppola/İtalya, (No. 2) [GC], No. 10249/03, par. 92, 17 Eylül 2009, S.W./Birleşik Krallık, 22 Kasım 1995, par. 34, A Serisi, No. 335-B ve C.R./Birleşik Krallık, 22 Kasım 1995, par. 32, A Serisi, No. 335-C*).

172. Sözleşmenin 7. maddesinin 1. fıkrası sadece sanığın aleyhine olarak ceza kanunlarının geriye yürütülerek uygulanmasını yasaklamakla

yetinmemekte, aynı zamanda daha genel olarak suçların ve cezaların yasallığı ilkesini de ortaya koymaktadır (*nullum crimen, nulla poena sine lege*). Özellikle, var olan cezaların daha önce suç teşkil etmeyen olaylara uygulanacak şekilde genişletilmesini yasaklamakta ise de, aynı zamanda ceza kanunlarının sanığın aleyhine olacak şekilde geniş yorumlanmasını, örneğin kıyas yapılmasını da yasaklamaktadır (bk. başka birçok karar arasında *Kafkaris/Kıbrıs* [BD], No. 21906/04, par. 138, CEDH 2008 ve *Coëme ve diğerleri/Belçika*, No. 32492/96, 32547/96, 32548/96, 33209/96 ve 33210/96, par. 145, CEDH 2000-VII).

173. Bunun bir sonucu olarak kanun, açıkça, suçları ve bunlara verilecek cezaları tanımlamalıdır. Mahkemeye düşen görev ise, bir sanık hakkında soruşturma yapılmasına ve daha sonra cezalandırılmasına sebep olan bir suç işlendiği zaman yürürlükte olan kanunların, söz konusu fiili cezalandırdığından ve verilen cezanın bu kanunların öngördüğü sınırlar içinde olduğundan emin olmaktır (yukarıda anılan *Scoppola (No. 2)* kararı, par. 95, *Coëme ve diğerleri* kararı, par. 145 ve *Achour/Fransa* [BD], No. 67335/01, par. 43, CEDH 2006-IV).

174. Sözleşmenin 7. maddesi anlamında “kanun” (“law”) (“droit”) ulaşılabilirlik ve öngörülebilirlik gibi bazı niteliksel şartlara tabidir (yukarıda anılan *Kafkaris*, kararı, par. 140 ve *E.K./Türkiye*, No. 28496/95, par. 51, 7 Şubat 2002). Bu niteliksel şartlar, hem bir suçun tanımı için ve hem de bu suça verilecek cezanın tanımı için yerine getirilmiş olmalıdır (yukarıda anılan *Achour* kararı, par. 41). Kişi ilgili yasal düzenlemenin metninden ve gerektiğinde bu düzenlemenin mahkemeler tarafından yapılan yorumundan hangi fiil veya ihmalinin cezai sorumluluğunu ortaya çıkardığını ve işlediği fiil ve/veya yaptığı ihmalin hangi ceza ile cezalandırılacağını anlayabilmelidir (bk. başka birçok karar arasında, yukarıda anılan *Scoppola (No. 2)* kararı, par. 94, *Kokkinakis/Yunanistan*, 25 Mayıs 1993, par. 52, A serisi, No. 260-A ve *Cantoni/Fransa*, 15 Kasım 1996, par. 29, *Derlemeler*, 1996-V). Buna ek olarak, kanunun

öngörülebilirliği [kavramı], ilgili kişinin, davanın kendine has koşullarında, makul bir düzeyde, belli bir fiilin sonuçlarını değerlendirmek bakımından aydınlatıcı görüşler almasını engellememektedir (özellikle bk. yukarıda anılan *Cantoni* kararı, par. 35 ve *Achour* kararı, par.54). .

175. Mahkeme, *Scoppola (No.2)* kararında, Sözleşmenin 7. maddesi tarafından düzenlendiğine karar verilen ve sanığın lehine olan kanunun geriye dönük olarak uygulanması kuralının, eğer suçun işlendiği zaman yürürlükte olan ceza kanunu ile daha sonraki bir aşamada ve kesin hüküm açıklanamadan önce yürürlüğe giren ceza kanunu aynı değilse, hâkimin sanığın lehine olan hükümleri uygulamak zorunda olduğu şeklinde yorumlanabileceğini tespit etmektedir (yukarıda anılan *Scoppola (No. 2)* kararı, par. 109).

176. *Hummatov/Azərbaycan* ((kabul edilebilirlik kararı.), No. 9852/03 ve 13413/04, 18 Mayıs 2006) davasında verdiği kararda Mahkeme, tarafların ortak görüşü olan müebbet ağır hapis cezasının ölüm cezasından daha ağır bir ceza olmadığı yönündeki görüşü onaylamıştır.

b) Bu kuralların somut davaya uygulanması

177. Mahkeme, taraflar arasında başvurana atılı suçların işlendiği zamanda Ceza Kanununun 125. maddesi uyarınca verilecek cezanın ölüm cezası olduğu yönünde bir fikir birliği olduğunu ve nitekim başvuranın da bu cezaya çarptırıldığını tespit etmektedir. Başvuranın suçluluğunun tespit edilmesi ve verilen cezanın dayandığı yasal temel olayların meydana geldiği dönemde yürürlükte olan ceza kanunları idi ve verilen ceza da Ceza Kanununun ilgili hükümlerince öngörülen ceza ile uyumlu idi (bk. aynı yönde yukarıda anılan *Kafkaris* kararı, par. 143). Mahkeme aynı zamanda, taraflar arasında müebbet hapis cezasının ölüm cezasından daha hafif bir ceza olduğu konusunda ihtilaf bulunmadığını gözlemlemektedir (bk. aynı yönde yukarıda anılan *Hummatov*, (kabul edilebilirlik kararı).

178. Tarafların tezleri temel olarak, bir taftan yürürlükten kaldırılmadan önceki haliyle ölüm cezasının ne şekilde infaz edileceği, diğer taraftan da başvuranın cezasının “müebbet hapis cezasına” çevrilmesinden sonra nasıl bir uygulama yapılacağı ve bu müebbet [kavramına] nasıl bir anlam verileceğine ilişkindir.

179. Mahkeme ilk olarak, başvuranın mahkûm olduğu ölüm cezasının, daha başından itibaren, 1984 yılından bu yana ölüm cezalarının infazının askıya alınması sebebiyle özgürlükten yoksun bırakılmayı gerektiren en fazla otuz altı yıl süreli bir ceza olup olmadığını inceleyecektir.

180. Mahkeme bu bağlamda, başvuranın Türk Ceza Kanununun cezalandırdığı çok ağır fiiller sebebiyle mahkûm olduğu dikkate alındığında ve -ölüm cezasının kaldırılması kararı verilmesinden önce- başvuranın idam edilip edilmemesi gerektiği hakkındaki Türkiye’de yaşanan geniş kapsamlı siyasal tartışmalara bakıldığında, cezanın infaz edilmesi riskinin gerçek bir risk olduğunu daha önce tespit ettiğini hatırlatmaktadır (yukarıda anılan *Öcalan* kararı, par. 172). Gerçekten de cezanın infaz edilmesi riski başvuranın mahkûm edildiği ölüm cezasını müebbet hapis cezasına çeviren Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesinin 3 Ekim 2002 tarihine kadar devam etmiştir (yukarıda anılan *Öcalan* kararı, par. 172).

181. Öte yandan Mahkeme, Hükümetin de ifade ettiği gibi, ölüm cezasının yürürlükten kaldırılmasından önce cari olan mevzuata göre, ölüm cezasına mahkûm edilen kişilerin, sadece bu cezanın infazının Meclis tarafından resmi olarak reddedildiği durumlarda otuz altı yıllık bir hapis cezasını çektikten sonra şartlı tahliyeden yararlanabildiklerini gözlemlemektedir. Oysa başvuranın mahkûm edildiği ölüm cezası hiçbir zaman Meclis onayına sunulmamış ve Meclis tarafından hiçbir zaman resmi bir karar ile [infaz] reddedilmemiştir.

Dolayısıyla mahkeme, başvuranın hakkında verilen cezanın en başından beri otuz altı yıl hapis cezası olduğu yönündeki savunmasına itibar etmeyecektir.

182. Mahkeme ikinci olarak, başvuran hakkında verilen ölüm cezasının bu cezanın kaldırılmasının ardından, önce “sıradan” müebbet hapis cezasına çevrildiği, daha sonra ise ve Sözleşmenin 7. maddesine aykırı olarak şartlı tahliye imkânı olmaksızın “ağırlaştırılmış” müebbet hapis cezasına çevrildiği iddiasını inceleyecektir.

183. Bu nokta ile ilgili olarak Mahkeme, öncelikle Türk Ceza Kanununun “daha ağır bir ceza” öngören ceza kuralının geriye yürütülmesini yasakladığını ve “daha hafif bir ceza” öngören kanunun ise geriye yürütülerek uygulanacağı kuralını kabul ettiğini tespit etmektedir.

184. Mahkeme daha sonra, ölüm cezasının kaldırılması sürecinde Türk Ceza Kanunu ile ilgili yapılan reformların belli bir süre hapis cezası çektikten sonra başvuranın tahliyesi imkânı getirip getirmediğini inceleyecektir.

185. Mahkeme özellikle, ilk defa ölüm cezasını kaldıran ve bu cezayı müebbet hapis cezasına çeviren 9 Ağustos 2002 tarihli ve 4771 sayılı Kanunun açıkça müebbet hapis cezasının mahkûmun ömrünün kalan kısmında fiili olarak hapiste kalması suretiyle ve şartlı tahliye imkânlarından yararlanmaksızın çekileceğini düzenlediğini tespit etmektedir. Mahkeme ayrıca, ölüm cezasının kaldırılması hakkındaki 21 Temmuz 2004 tarihli ve 5218 sayılı Kanunun, 4771 sayılı Kanunun hükümlerini teyit ettiğini ve cezaların infazı hakkındaki düzenlemeler tarafından öngörülen şartlı tahliye imkânının özellikle daha önce terör suçları sebebiyle ölüm cezasına mahkûm edilen kişiler hakkında verilen müebbet hapis cezalarına uygulanmayacağını öngördüğünü ve bu kişilerin cezalarını hayatlarının sonuna kadar çekeceğini düzenlediğini kaydetmektedir. Ceza kanunlarını değiştiren düzenlemeler ve cezaların infazı hakkındaki düzenlemeler bu kuralı teyit etmiştir.

186. Dolayısıyla hiçbir yasal düzenleme ölüm cezasının yürürlükten kaldırıldığı zaman başvurana belli bir süre mahkûmiyetten sonra şartlı tahliye imkânı yolunu açmamıştır. Konu hakkında hükümler için farklı

yasal düzenlemelerde farklı ifadelerin kullanılması (müebbet ağır hapis cezası, ağırlaştırılmış müebbet) bu tespiti hiçbir şekilde değiştirmemektedir.

187. Mahkeme ayrıca başvuranın 2009 yılına kadar kendisine uygulanan sosyal tecridin hiçbir yasal dayanağının olmadığına ilişkin şikâyetini de inceleyecektir. Mahkeme söz konusu sosyal tecridin yetkili makamların başvuranı sıradan bir cezaevinin belli bir hücreinde tecritte tutmak şeklinde bir kararından kaynaklanmadığını, aksine fiili bir durumdan, yani başvuranın cezaevinde kalan tek mahkûm olmasından kaynaklandığını hatırlatmaktadır. Tek bir cezaevini sadece bir mahkûma tahsis etmek şeklindeki bu ciddi olağanüstü tedbir başvuranı daha ağır bir şekilde cezalandırma amacı güden bir infaz uygulamasının parçası değildi. Bu tedbir özellikle başvuranın hayatını koruma ve yüksek güvenli bir cezaevi de dahil olmak üzere sıradan bir cezaevi şartlarında kaçma riskini ortadan kaldırma endişesine dayanmaktaydı. Mahkemeye göre söz konusu tedbir o kadar olağanüstüydü ve bir devletten söz konusu tedbire uygulanacak kuralları mevzuatında öngörmesi makul şekilde beklenemezdi.

188. Öte yandan, ölüm cezası ile cezalandırılacak ağır fiiller işlemesi sebebiyle arandığını bilen başvuran, yakalanması halinde böylesi olağanüstü koşullarda tutulacağını öngöremeyeceğini de Mahkeme önünde iddia etmemiştir.

189. Sonuç olarak Mahkeme somut davada Sözleşmenin 7. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

IV. BAŞVURANIN ŞARTLI TAHLİYE İMKÂNLARINDAN YARARLANMAKSIZIN MÜEBBET HAPİS CEZASINA ÇARPTIRILMASINA İLİŞKİN ŞİKÂyetLERİ BAKIMINDAN SÖZLEŞMENİN 3. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

190. Başvuran tahliye imkânı olmaksızın müebbet hapis cezasına çarptırılmasının ve kendisine uygulanan sosyal tecridin Sözleşmenin 3. veya

8. maddesini ihlal ettiğini iddia etmektedir. Başvuran ayrıca, bir mahkûmun iyi halini veya ıslah olma ihtimalini dikkate almayan ve sıkı şekilde uygulanan hükümlülük şartlarının eşlik ettiği bir müebbet hapsin, Sözleşmenin 3. maddesinin gereklerine uygun belli bir ağırlık düzeyini aşan insanlık dışı bir ceza olduğunu değerlendirmektedir.

191. Hükümet ise bu savunmaya itiraz etmektedir. Bu bağlamda Hükümet, başvuranın mahkûmiyetine esas olan suçun niteliğine atıf yapmakta ve içinde birçok masum sivilin de bulunduğu binlerce insanın hayatına malolan başvuranın eski örgütünün yürüttüğü şiddet eylemlerinin ve bu eylemlerde başvuranın ağırlık kazanan sorunluluğunun altını çizmektedir. Hükümet ayrıca başvuranın ölüm cezasına çarptırıldığını, ancak daha sonra yapılan yasal değişiklikle bu cezanın şartlı tahliye imkânından yararlanmaksızın ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çevrildiğini hatırlatmaktadır. Başvuranın sosyal tecridine ilişkin olarak ise Hükümet kendisine ziyaretçi gelebildiğini ve kendisi gibi hükümlülere uygulanan yasal sınırların elverdiği ölçüde diğer mahkûmlarla ortak aktivitelere katılabildiğini (başlangıçta İmralı ceza evinde kalan tek mahkûm olmasının kendisini tecrit etme kararından değil, sadece hayatını koruma amacından kaynaklandığını) beyan etmektedir. Hükümete göre başvuran -terör örgütüne mesaj göndermesinden ve diğer disiplin suçlarından kaynaklanan- disiplin cezalarını tamamen diğer mahkûmlara uygulandığı şekilde çekmektedir.

A. Kabul edilebilirlik hakkında

192. Mahkeme bu şikâyetin hiçbir kabul edilemezlik engeli ile karşılaşmadığını, dolayısıyla kabul edilebilir olduğunu beyan etmektedir. İşbu şikâyeti aşağıda Sözleşmenin 3. maddesi altında inceleyecektir.

B. Esas hakkında

193. Mahkeme yetişkin suçlulara müebbet hapis cezası verilmesinin tek başına Sözleşmenin 3. veya başka bir maddesi tarafından yasaklanmadığını veya 3. madde veya başka bir maddesi ile bağdaşmaz olmadığını hatırlatmaktadır (*Vinter ve diğerleri/Birleşik Krallık*, [BD], No. 66069/09, 130/10 ve 3896/10, par. 106, CEDH 2013 (alıntı) ve yukarıda anılan *Kafkaris* kararı, par. 97).

194. Bunun yanında, indirim imkânı olmayan müebbet hapis cezasının bir yetişkine uygulanması 3. madde kapsamında bir sorun ortaya çıkarabilir (yukarıda anılan *Vinter ve diğerleri* [BD] kararı, par. 107, *Nivette/Fransa*, (kabul edilebilirlik kararı), No. 44190/98, CEDH 2001-VII, *Stanford/Birleşik Krallık*, (kabul edilebilirlik kararı), No. 73299/01, 12 Aralık 2002 ve *Wynne/Birleşik Krallık*, (kabul edilebilirlik kararı), No. 67385/01, 22 Mayıs 2003).

195. Bununla birlikte, Mahkemenin *Vinter ve diğerleri* kararında altını çizdiği gibi (par. 108), bir müebbet hapis cezasının fiilen tamamen çekilebilir olabilmesi ona indirim yapılamaz ceza statüsü kazandırmamaktadır.

“(…) örneğin, bir müebbet hapis mahkûmu iç hukuk hükümleri uyarınca serbest bırakılmasının değerlendirilmesi hakkına sahipse ve fakat toplum için tehlike oluşturmaya devam ettiği gerekçesiyle tahliyesi reddedilmişse, 3. madde ile ilgili hiçbir sorun ortaya çıkmayacaktır. Gerçekten de Sözleşme devletlere, Sözleşme kapsamında kamunun şiddet suçlarından korunması için önlemler alma görevi yüklemektedir ve suçlunun devam eden hapsinin kamunun korunması açısından gerekli olması şartıyla, devletlerin ciddi bir suçtan mahkûm edilen bir kişiyi süresiz bir cezaya tabi tutmasını yasaklamamaktadır (bk. *mutatis mutandis*, yukarıda anılan *T./Birleşik Krallık*, par. 97 ve *V./Birleşik Krallık*, par. 98, kararları). Nitekim bir

suçlunun yeniden suç işlemesini önlemek, hapis cezası verilmesinin “esaslı unsurlarından” birisidir (*Mastromatteo/İtalya*, [BD], No. 37703/97, par. 72, CEDH 2002-VIII; *Maiorano ve diğerleri/İtalya*, No. 28634/06, par. 108, 15 Aralık 2009 ve *mutatis mutandis*, *Choreftakis ve Choreftaki/Yunanistan*, No. 46846/08, par. 45, 17 Ocak 2012). Bu tespit, kişilere karşı öldürme veya başka şekilde işlenen ağır suçları işlemekten mahkûm olmuş kişilerin varlığı durumlarında özellikle geçerlidir. Salt ceza evinde uzun süre kalmış olmaları devlete düşen kamuyu koruma pozitif yükümlülüğünü hiçbir şekilde hafifletmemektedir: devlet bu yükümlülüğünü müebbet hapis hükümlülerini toplum için tehlike oluşturmaya devam ettikleri sürece cezaevinde tutmak suretiyle yerine getirmiş olacaktır (örnek olarak bk. yukarıda anılan *Maiorano ve diğerleri* kararı).”

196. Gerçekten de, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının belli bir durumda indirim imkânı olmayan bir ceza olarak değerlendirilebilmesi için Mahkeme, müebbet hapis cezasına mahkûm edilen bir mahkûmun serbest kalma şansına sahip olup olmadığına bakmaktadır. Mahkemenin bu konudaki içtihadına bakıldığında, ulusal hukukun, müebbet hapis cezasının infazının askıya alındığı veya sonlandırıldığı veyahut da hükümlünün şartlı tahliyesi amacıyla cezasının indirilmesi amacıyla tekrar gözden geçirilmesine imkân tanıdığı durumlarda, 3. maddenin gereklerine uygun davranıldığı sonucu ortaya çıkmaktadır (yukarıda anılan *Vinter ve diğerleri* [BD] kararı, par. 108 ve 109).

197. *Vinter ve diğerleri* Büyük Daire kararında Mahkeme, 3. madde gereklerine uygun olarak değerlendirilebilmesi için bir müebbet hapis cezasının aynı anda hem yeniden gözden geçirilme imkânı hem de tahliye şansı tanınması gerekliliğiyle ilgili başlıca gerekçelerini ortaya koymuştur:

“... 198. Bir mahkûmun, hapsin cezai temelleri olmadıkça, hapsedilemeyeceği sorgulanamaz. İstinaf Mahkemesinin *Bieber*

davasında ve Dairenin mevcut davadaki kararında kabul edildiği üzere, bu temeller cezalandırmayı, caydırıcılığı, kamu korumasını ve ıslahını içerecektir. Bu temellerin çoğu müebbet hapis cezası verildiği zaman mevcut olmalıdır. Öte yandan, hapis bakımından bu haklı sebepler arasındaki denge mutlaka değişmez değildir ve ceza süresince yer değiştirebilirler. Cezanın başlangıcında hapsedmenin birincil haklı nedeni olabilecek gerekçe, cezanın uzun bir süre çekilmesinden sonra aynı haklılığı taşımayabilir. Sadece bu cezanın uygun bir noktasında, devam eden hapsin haklılığının gözden geçirilmesiyle, bu nedenler veya değişimler tam anlamıyla değerlendirilebilir.

199. Bundan başka, şartlı tahliye olmaksızın bir müebbet hapis mahkûmu serbest bırakılma ümidi olmaksızın ve cezasının gözden geçirilmesini isteme ihtimali olmadan hapsedilirse, suçunu asla telafi edememe riski bulunmaktadır: mahkûm cezaevinde ne yaparsa yapsın, ıslah yoluyla gelişimi ne kadar olağanüstü olursa olsun, cezası sabit ve gözden geçirilemez kalacaktır. Gerçek şu ki, cezalandırma zamanla daha ağır hale gelmektedir: mahkûm ne kadar çok yaşarsa, cezası da o kadar uzun olacaktır. Böylece, bir şartlı tahliye olmaksızın müebbet hapis cezası uygulanma zamanında hak edilmiş bir ceza olsa bile, zamanın geçmesiyle birlikte – *Wellington* davasında *Lord Justice Laws*'ın kelimeleriyle ifade edilirse – adaletin ve orantılı cezalandırmanın zayıf bir güvencesi haline gelecektir (...).

200. Ayrıca, Federal Alman Anayasa Mahkemesinin *Müebbet Hapis Cezası* davasında kabul ettiği üzere (...), bir kişiyi en azından bir gün özgürlüğünü tekrar kazanma şansı vermeksizin zor kullanarak özgürlüğünden mahrum etmek, Devlet açısından Temel Kanununda yer alan insan onuru hükmüyle bağdaşmaz olacaktır. Bu karar, Anayasa Mahkemesini, cezaevinde yetkililerinin müebbet bir hapis cezasına çarptırılmış mahkûmun ıslahı için çaba sarf etme görevinin

bulduğunu ve bu ıslaha insan onurunu en önemli parçası olarak yerleştirmiş olan herhangi bir toplumda anayasal olarak ihtiyaç olduğunu saptamaya itmiştir. Gerçekten de, Anayasa Mahkemesi sonraki *Savaş Suçlusu* davasında, bu saptamanın, suçlarının niteliği ne olursa olsun bütün müebbet hapis mahkûmlarına uygulanacağını ve yalnızca yatalak veya ölüme yakın olanların serbest bırakılmasının yeterli olmadığını açığa kavuşturmuştur (...).

Benzer hususlar, Mahkemenin sık sık belirttiği gibi, özü insan onuruna saygıya dayanan Sözleşme sistemi gereğince uygulanmalıdır (diğerleri arasında, bk., *Pretty/Birleşik Krallık*, No. 2346/02, par. 65, ECHR 2002-III ve *V.C./Slovakya*, No. 18968/07, par. 105, ECHR 2011).”

201. Aynı *Vinter ve diğerleri* kararında Mahkeme, müebbet hapis cezasından yatanlar dâhil, bütün mahkûmlara kendisini değiştirme ve bu değişim başarıyla sonuçlanırsa serbest bırakılma şansının sunulması ilkesine ilişkin Avrupa ve uluslararası hukukta açık destek bulunduğu yönündeki unsurları da inceledikten sonra, müebbet hapis cezalarına ilişkin 3. madde bağlamında aşağıdaki somut sonuçlara ulaşmıştır:

202. (...) Mahkeme, bir müebbet hapis cezası kapsamında, 3. maddenin, müebbet hapis mahkûmunda meydana gelen herhangi bir değişikliğin devam eden mahkûmiyetin artık meşru cezalandırma amaçları ile haklı gösterilemeyeceği anlamını verecek kadar kayda değer olup olmadığını ve ıslah yoluyla sağlanan bu iyileşmenin ceza çekilirken yapılıp yapılmadığının değerlendirilmesine olanak verecek bir gözden geçirme çerçevesinde cezalarının indirilebilir olmasını aradığı şeklinde yorumlanması gerektiğini düşünmektedir.

203. Bununla birlikte Mahkeme, ceza adaleti ve cezanın tayini konularında Sözleşmeciler Devletlere tanınması gereken takdir yetkisi

dikkate alındığında (...), gözden geçirmenin hangi biçimde (idari veya adli) yapılması gerektiğini tanımlamanın görevi olmadığını vurgular. Aynı nedenle, yeniden değerlendirmenin ne zaman yapılması gerektiğini saptamak Mahkemeye düşmez. Bununla beraber, Mahkeme aynı zamanda, önündeki karşılaştırmalı ve uluslararası hukuk materyallerinin, müebbet hapis cezasının uygulanmasından sonra yirmi beş yılı geçmeyecek bir gözden geçirmeyi ve sonrasında da periyodik gözden geçirmeyi güvence altına alan özel bir mekanizma kurulmasına açık bir destek verdiğini de gözlemler (...).

204. Dolayısıyla, iç hukukun böyle bir yeniden değerlendirme ihtimalini düzenlemediği durumlarda, bir mutlak müebbet hapis cezası Sözleşmenin 3. maddesinin gereklerine aykırı olarak kabul edilecektir.

205. Gerekli yeniden değerlendirme, zorunlu olarak hükmün verilmesinden sonra ileriye dönük bir olgu olmasına karşın, bir mutlak müebbet hapis cezası mahkûmu, cezasına eklenen hukuki koşulların 3. madde gereklerini bu açıdan yerine getirmediği şikâyetini ileri sürebilmeden önce, süresi belli olmadan yıllarca beklemek ve cezasını çekmek yükümlülüğünde olmamalıdır. Bu hem hukuk güvenliği ilkesine hem de Sözleşmenin 34. maddesinde mağdur kavramına verilen anlam kapsamında mağdur statüsü hakkındaki genel ilkelere aykırı olacaktır. Bundan başka, bir cezanın verildiği zaman iç hukuka göre indirim yapılamaz olduğu durumlarda, belirsiz, gelecekteki bir tarihte, gösterdiği ıslaha göre serbest bırakılmasının değerlendirilmesine olanak sağlayacak bir mekanizmanın uygulanacağını bilmeden, bir mahkûmun kendi ıslahı yönünde çalışmasını beklemek tutarsız olacaktır. Bir mutlak müebbet hapis cezası mahkûmu, daha cezasını çekmeye başladığında, serbest bırakılması için cezasının ne zaman gözden geçirileceği veya geçirilmesinin istenebileceği dâhil, hangi şartlar altında ne yapması

gerektiğini bilme hakkına sahiptir. Sonuç olarak, iç hukuk şartlı tahliye olmaksızın mutlak müebbet hapis cezasının gözden geçirilmesi için herhangi bir mekanizma veya imkân sağlamazsa, 3. madde ile bu nedenle ortaya çıkacak bağdaşmazlık, sonraki hapsedilme aşamasında değil, şartlı tahliye olmaksızın mutlak müebbet hapis cezasının hükmedilmesi anında hâlihazırda ortaya çıkar.”

206. Somut davada Mahkeme ilk olarak, başvuranın -İÖK'nin tavsiyelerine uygun olarak Hükümet tarafından getirilen iyileştirmeler sayesinde giderek azaltılan- göreceli sosyal tecridinin, 17 Kasım 2009 tarihinden bu yana, Sözleşmenin 3. maddesini ihlal edecek düzeyde bir ağırlığa ulaşmadığı yönündeki yukarıda yer alan tespitini hatırlatmak ister.

207. Dolayısıyla Mahkeme, yukarıda yer alan unsurlar ışığında, başvuran hakkında verilen ve şartlı tahliye imkânı bulunmayan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının Sözleşmenin 3. maddesi anlamında indirilemez nitelikte bir ceza olup olmadığını tespit etmek durumundadır.

208. Mahkeme başvuranın ilk önce ölüm cezasına çarptırıldığını ve bunun sebebinin de, birçok kişinin ölümüne sebebiyet veren yasa dışı bir silahlı terör örgütü kurmak ve yönetmek gibi ciddi şekilde ağır suçların olduğunu hatırlatmaktadır. Ölüm cezasının kaldıran bir yasanın çıkmasının ve bu çeşit daha önceden verilmiş cezaları kaldırarak yerine ağırlaştırılmış müebbet hapis cezaları getiren yasanın ardından başvuranın cezası da yeni kuralları uygulayan Ağır Ceza Mahkemesi kararıyla ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çevrilmiştir. Bu cezanın anlamı başvuranın, tehlikeli bir suçlu olması ile ilgili değerlendirmelerden ve belli bir süre hükümlü olarak kaldıktan sonra şartlı tahliyesine ilişkin değerlendirmelerden bağımsız olarak, hayatının sonuna kadar cezaevinde kalmasıdır (bk. yukarıda 182. paragraf, Mahkemenin Sözleşmenin 7. maddesine ilişkin şikâyetler bakımından yaptığı tespitler).

209. Bu bağlamda Mahkeme, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki 5275 sayılı Kanunun 107. maddesinin açıkça başvuranın durumunu şartlı tahliye kapsamı dışında tuttuğunu, zira kendisinin Ceza Kanununun bir maddesine göre devlete karşı işlediği suçlar sebebiyle mahkûm olduğunu tespit etmektedir (2. Kitap, 4. Kısım, 4. Bölüm). Mahkeme aynı zamanda başvurana verilen cezanın Ceza Kanununun 68. maddesine göre ceza zamanaşımı uygulanmayan istisnalardan olduğunu kaydetmektedir. Bütün bunlardan, Türkiye’de yürürlükte olan kanunların, devletin güvenliğine karşı işlediği suçlardan dolayı ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılan başvurana, bu niteliği dolayısıyla, cezasını çekmekte iken belli bir zaman sonra cezalandırmaya ilişkin meşru bir takım gerekçelerle serbest bırakılmayı isteme hakkı vermediği sonucu çıkmaktadır.

210. Öte yandan, Türk hukukuna göre, Cumhurbaşkanı’nın, müebbet hapis cezasına çarptırılmış bir mahkûmun hastalık veya kocama sebebiyle cezasının hemen kaldırılmasına veya hafifletilmesine karar verebilmesi mümkündür. Ancak, Mahkeme insani sebeplerle tahliyenin cezalandırmaya ilişkin birtakım meşru gerekçelerle “tahliye imkânı” ile uyuşmadığı kanaatindedir (aynı yönde bk. *Vinter ve diğerleri*, par. 129).

211. Aynı zamanda Türk kanun koyucusunun büyük sosyal problemlerin çözümü amacıyla ve aşağı-yukarı düzenli aralıklarla genel af veya kısmi af (bu durumda belli bir güvenlik tedbiri uygulamasından sonra şartlı tahliye uygulanmaktadır) kanunları çıkardığı da bir gerçektir. Ancak böylesi bir Hükümet tasarısı hazırlığının olduğu ve başvurana tahliye imkânı tanıdığı Mahkeme önünde ne iddia edilmiş, ne de ortaya konulmuştur. Mahkeme ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının bu cezaya çarptırılan mahkûmlara fiili olarak uygulanma şekliyle ilgili kanunu dayanak olarak almalıdır. Bu yasal düzenlemenin içeriği, başvuran tarafından işlenen suçlar gibi suçlara uygulanan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının, belli bir asgari süre ceza çekildikten sonra, [kişinin] hükümlü olarak kalması yönündeki meşru

gerekçelerin halen varlığını sürdürüp sürdürmediği hakkında yeniden bir değerlendirme yapılmasını öngören bir sistem olmaması yönündedir.

212. Hükümetin, başvuranın ciddi şekilde ağır terör suçlarının faili olması sebebiyle şartlı tahliye imkânı olmaksızın ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırıldığı şeklindeki iddiasıyla ilgili olarak Mahkeme, Sözleşmenin 3. maddesinin hiçbir istisna tanımadığını ve kesin ifadelerle aşığılayıcı ve insanlık dışı cezaları yasakladığını hatırlatmak ister (bk. yukarıda 97 ve 98. paragraflar).

213. Bütün bu tespitler ışığında Mahkeme, başvurana verilen müebbet hapis cezasının Sözleşmenin 3. maddesi anlamında indirilebilir bir ceza olarak nitelenemeyeceğini değerlendirmektedir. Mahkeme bu maddenin konu ile ilgili gereklerinin başvuran bakımından yerine getirilmediği sonucuna varmaktadır.

214. Dolayısıyla bu konuda Sözleşmenin 3. maddesi ihlal edilmiştir.

Bununla birlikte Mahkeme, bu ihlal tespitinin başvurana derhal tahliye imkânı tanıdığı şeklinde anlaşılması gerektiğini değerlendirmektedir. Ulusal makamlara düşen, kabul edilecek yasal düzenlemeler çerçevesinde ve Mahkeme tarafından (işbu kararın 194. paragrafında alıntılanan) *Vinter ve diğerleri* Büyük Daire kararının 111-113. paragraflarında açıklanan kurallara uygun olarak, belli bir asgari sürenin geçmesinden sonra başvuranın [cezaevinde] tutulmasının gerek cezalandırmaya ve caydırıcılığa ilişkin zorunluluklar bakımından şartların tam olarak karşılanmamış olması, gerekse ilgilinin [cezaevinde] tutulmaya devam etmesinin tehlikelilik sebebiyle olması gerekçeleri ile halen açıklanıp açıklanamayacağını denetlemektir.

V. ZEHİRLEME TEŞEBBÜSÜ SEBEBİYLE SÖZLEŞMENİN 2. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

215. Başvuranın vekilleri, 7 Mart 2007 tarihli bir mektupla, başvurana ait olduğu iddia edilen saç kıllarında anormal dozda krom ve strontiyum kalıntıları olduğunu belirten bir tıbbi analiz raporuna dayanarak başvuranın cezaevinde kademeli bir zehirlenmeye maruz kaldığını iddia etmişlerdir. Bu bağlamda Sözleşmenin 2. 3. ve 8. maddesinin ihlal edildiğini ileri sürmektedirler.

216. Hükümet ise başvuranın vücudunda söz konusu metallerin ve başka herhangi bir ağır metalin bulunmadığını gösteren tıbbi analiz raporunun sonuçlarını Mahkemenin dikkatine sunmuştur.

217. Elinde bulunan bütün bu delillerin ışığında Mahkeme Sözleşmenin hükümlerinden hiçbirinin ihlalini tespit etmemektedir.

218. Dolayısıyla başvurunun bu kısmı Sözleşmenin 35. maddesinin 3. ve 4. fıkraları uyarınca açıkça dayanaktan yoksundur ve reddedilmelidir.

VI. SÖZLEŞMENİN 5. 6. 13. VE 14. MADDELERİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

219. Aynı olgulara dayanarak başvuran Sözleşmenin 5. 6. 13. ve 14. maddelerinin ihlal edildiğini iddia etmektedir. Özellikle mahkûmiyeti boyunca sosyal tecride tabi tutulduğundan ve bu tedbirin etkili olarak denetlenmediğinden şikâyet etmekte ve bu konularda ayrımcılığa uğradığını iddia etmektedir.

220. Mahkeme bu şikâyetlerin Sözleşmenin 3. maddesi ve 8. maddesi altında incelenen şikâyetler ile bağlantılı olduğunu ve dolayısıyla kabul edilebilir olduğunu tespit etmektedir. Ancak bu şikâyetlerin esası hakkında karar vermeye yer olmadığı kanaatindedir.

VII. SÖZLEŞMENİN 41. MADDESİ

221. Sözleşmenin 41. maddesine göre,

“Eğer Mahkeme bu Sözleşme ve Protokollerinin ihlal edildiğine karar verirse ve ilgili Yüksek Sözleşmeci Taraf’ın iç hukuku bu ihlalin sonuçlarını ancak kısmen ortadan kaldırılabiliyorsa, Mahkeme, gerektiği takdirde, zarar gören taraf lehine adil bir tazmin verilmesine hükmeder.”

A. TAZMİNAT

222. Mahkeme başvuranın ne maddi, ne de manevi tazminat talebi ileri sürmediğini tespit etmektedir. Mahkeme başvuranın uğramış olabileceği her türlü zararın, şartlı tahliye imkânı olmaksızın ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilmesi sebebiyle hüküm altına aldığı Sözleşmenin 3. maddesinin ihlali kararı ile yeterince telafi edilmiş olduğu kanaatindedir.

B. Yargılama giderleri ve masraflar

223. Başvuran Türkiye dışında tuttuğu yedi avukat için yargılama gideri ve masraf olarak harcamak zorunda kaldığı 55.975 Sterlin ve Türkiye’de tuttuğu yedi avukat için de 237.000 Avro talep etmektedir. Başvurana göre bu tutarlar avukatlarının vekâlet ücretleri yanında, yardımcılar için ve yolculuk ve tercüme masrafları için ödenen tutarları kapsamaktadır.

224. Hükümet bu taleplerin aşırı talepler olduğunu değerlendirmektedir. Hükümet başvuranın on dört avukatının sadece kendisini temsil ettiğini, ancak sanki on dört ayrı dava varmış gibi makbuz kestiklerini hatırlatmakta ve dosyada hiçbir makbuzun bulunmadığını ve diğer masraflarla ilgili de çok az dayanak olduğunu ifade etmektedir.

225. Mahkemenin yerleşik içtihadına göre, Sözleşmenin 41. maddesi anlamında bir tazminata hükmedilebilmesi, yapılan masraf ve harcamaların

gerçekliği, zorunluluğu ve makul oranda olduğunun ispatlanmış olması gerektirir (*Sunday Times/Birleşik Krallık, (No. 1)* (50. madde), 6 Kasım 1980 tarihli karar, A Serisi, No. 38, s. 13, par. 23). Öte yandan, yargılama giderleri ancak tespit edilen ihlal ile bağlantılı olduğu ölçüde karşılanmaktadır (*Beyeler/İtalya, (adil tazmin)* [BD], No. 33202/96, par. 27, 28 Mayıs 2002).

226. Somut başvuruda Mahkeme başvuranın Sözleşmeye dayandırdığı ihlal iddialarının sadece küçük bir kısmının kendisi tarafından kabul edildiğini dikkate almak zorundadır ve kendisi önünde yapılan yargılama giderlerinden sadece bir kısmının ödenmesi gerektiğini değerlendirmektedir. Somut davada, dosyada bulunan belgeler ve yukarıda açıklanan kurallar dikkate alındığında Mahkeme, başvuranın avukatlarının tamamı tarafından dile getirilen şikâyetlerden dolayı 25.000 Avro ödenmesinin makul olduğu kanaatinde. Bu miktar sırasıyla başvuranın Türkiye’de ve İngiltere’de bulunan avukatları tarafından bildirilecek bir banka hesabına aktarılacaktır.

C. Gecikme faizi

227. Mahkeme, gecikme faizi olarak Avrupa Merkez Bankası’nın marjinal kredilere uyguladığı faiz oranına üç puan eklenerek elde edilecek oranın uygun olduğu sonucuna varmaktadır. .

BU GEREKÇELERLE MAHKEME

1. **Oybirliğiyle**, başvuruların zehirlenme teşebbüsüyle ilgili şikâyetlere ilişkin bölümünün *reddine*, kalan kısmının ise *kabul edilmesine*;
2. **Üç karşı dört oyla**, mahkûmiyetin 17 Kasım 2009 tarihine kadar olan kısmı için tutukluluk şartlarına ilişkin şikâyetler bakımından Sözleşmenin 3. maddesinin *ihlal edildiğine*;

3. **Bire karşı altı oyla**, mahkûmiyetin 17 Kasım 2009'dan sonra olan kısmı için tutukluluk şartlarına ilişkin şikâyetler bakımından Sözleşmenin 3. maddesinin ihlal edilmediğine;
4. **Üçe karşı dört oyla**, aile bireylerinin ziyaretine ve aile bireyleriyle iletişim kurulmasına getirilen kısıtlamalara ilişkin şikâyetler bakımından Sözleşmenin 8. maddesinin *ihlal edilmediğine*;
5. **Oybirliğiyle**, Sözleşmenin 7. maddesinin *ihlal edilmediğine*;
6. **Oybirliğiyle**, şartlı tahliye imkânından faydalanmaksızın müebbet hapis cezası verilmesine ilişkin şikâyetler bakımından Sözleşmenin 3. maddesinin *ihlal edildiğine*;
7. **Oybirliğiyle**, Sözleşmenin 5, 6, 13 ve 14. maddelerine ilişkin şikâyetler bakımından *karar verilmesine yer olmadığına*;
8. **Oybirliğiyle**,
 - a) işbu kararın 219. paragrafında açıklanan yöntemlere uygun olarak ve yine bu kararın Sözleşmenin 44. maddesinin 2. fıkrası gereğince kesinleştiği tarihten itibaren üç ay içinde, davalı devletin başvurana yargılama giderleri için, başvuran tarafından ödenmesi zorunlu olabilecek katma değer vergisinin de eklenmesi suretiyle 25.000 Avro (yirmi beş bin Avro) ödemesine;
 - b) Söz konusu sürenin bittiği tarihten itibaren, ödemenin yapıldığı tarihe kadar, bu miktara Avrupa Merkez Bankası'nın o dönem için geçerli olan marjinal kredi faiz oranının üç puan fazlasına eşit oranda basit faiz *uygulanmasına*;

9. **Oybirliğiyle**, başvurunun geri kalan kısmı için adil tazmin taleplerinin *reddedilmesine*;

Karar vermiştir.

İşbu karar Fransızca dilinde tanzim edilerek, AİHM İçtüzüğü'nün 77. maddesinin 2. ve 3. fıkraları uyarınca, 18 Mart 2014 tarihinde yazılı olarak tebliğ edilmiştir.

Stanley Naismith
Yazı İşleri Müdürü

Guido Raimondi
Başkan

İşbu karar ekinde, Sözleşmenin 45. maddesinin 2. fıkrası ve Mahkeme İçtüzüğü'nün 74. maddesinin 2. fıkrası uyarınca yazılan aşağıdaki ayrık oy görüşleri yer almaktadır:

- Yargıçlar Raimondi, Karakaş ve Lorenzen'in ortak kısmi muhalefet şerhleri;
- Yargıçlar Sajó ve Keller'in kısmi muhalefet şerhleri;
- Yargıç Pinto de Albuquerque'nin kısmi muhalefet şerhi.

G.R.A.
S.H.N.

YARGIÇLAR RAIMONDI, KARAKAŞ VE LORENZEN'İN ORTAK
KISMİ MUHALEFET ŞERHLERİ

(Çeviri)

Çoğunluk ile bütün noktalarda aynı oyu kullandık ancak başvuranın 17 Kasım 2009 tarihine kadar olan dönemdeki mahkûmiyet şartlarının Sözleşmenin 3. maddesini ihlal ettiği yönünde varılan sonuca katılmamaktayız.

Mahkemenin Büyük Dairesi 12 Mayıs 2005 tarihli kararında - oybirliğiyle- karar tarihi itibarıyla başvuranın içinde bulunduğu mahkûmiyet şartlarının Sözleşmenin 3. maddesinin gerekleri anlamında insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele oluşturacak şekilde asgari ağırlık düzeyine ulaşmadığı ve dolayısıyla söz konusu maddenin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır. Mahkeme, başvuranın tutulmasıyla ilgili olarak Türk makamlarının olağanüstü zorluklarla karşılaştıklarını ve kendilerinin bu bağlamda olağanüstü güvenlik tedbirleri alma gereğini duymalarının anlaşılabilir olduğunu tespit etmiştir. Mahkeme ayrıca başvuranın içinde bulunduğu hücrenin eleştirilebilir bir yanı olmayacak şekilde donatıldığının tartışmadan uzak olduğunu ve kendisinin hücre tecridinde veya duysal bir tecritte tutulduğunun değerlendirilemeyeceğini dikkate almıştır. Mahkeme, İÖK' nin tavsiyelerine uygun olarak, başvuranın tabi tutulduğu göreceli sosyal tecridin uzun vadede yaratacağı etkilerin, Türkiye'deki diğer yüksek güvenli cezaevlerinde tutulan mahkûmlara tanınan televizyon ve aile ile telefon irtibatı gibi kolaylıkların başvurana da sağlanarak azaltılması gerektiğini değerlendirmekle birlikte, Sözleşmenin 3. maddesini ihlal edilmemesi için bu tedbirlerin kısa süre içinde alınması gerektiğini ifade etmemiştir.

17 Kasım 2009 tarihine kadar başvuranın cezaevinde içinde bulunduğu şartlar, özellikle televizyonunun olmaması ve telefon görüşmesi imkânları bakımından aynı kalmıştır. İÖK' nin tavsiyeleri ise ancak daha sonra yerine getirilmiştir. Bununla birlikte, bu davanın kendine has koşulları dikkate alındığında, mahkûmiyet koşullarının aynı şartlarda yaklaşık dört buçuk yıl daha uzamış olmasının, daha önceki davada Büyük Daire tarafından verilen kararda yer alan değerlendirmelerden farklı bir değerlendirme yapılmasını haklı göstermediğini değerlendirmekteyiz. Hükümetin -şüphesiz belli bir gecikmeyle- İÖK' nin tavsiyelerine uyduğunu ve Temmuz 2008 tarihinden itibaren yeni bir bina yapılması ile başvuranın [kendi] mahkûmiyet şartlarının önemli ölçüde iyileşeceğini bilmesi gerektiğini gözlemlemekteyiz. Ayrıca mahkûmiyet şartlarının başvuranın sağlığı üzerinde ciddi olumsuz etkileri olduğuna dair delil olmaması olgusuna da önem atfetmekteyiz.

Bütün bu gerekçelerle söz konusu mahkûmiyet şartlarının Sözleşmenin 3. maddesini ihlal etmediğini değerlendirmekteyiz.

YARGIÇLAR SAJÓ ET KELLER'İN KISMİ KARŞI OYU

1. Meslektaşlarımıza saygılarımızı sunarak, çoğunluğun işbu başvuruda Sözleşmenin 8. maddesinin ihlal edilmediği yönündeki kararlarına katılamamaktayız. Bizim görüşümüze göre aile bireylerinin ziyaretlerine getirilen kısıtlamalar kanunlara uygun değildir.

2. Sözleşmenin 5. maddesi bağlamındaki her türlü hukuka uygun özgürlükten yoksun bırakılma doğal olarak ilgilinin özel hayatına ve aile hayatına ilişkin bir kısıtlama içermekle beraber, cezaevi idaresinin ilgilinin yakınları ile bağlantıda kalmasına yardım etmesi özel hayata ve aile hayatına saygı gösterilmesi hakkı bakımından temel bir unsurdur (*Messina/İtalya*, (n° 2), n° 25498/94, par. 61, CEDH 2000-X; *Ouinan/Fransa*, No. 13756/88, 12 Mart 1990 tarihli Komisyon kararı, Kararlar ve Raporlar (DR) 65, s. 265). Bu tespit aynı zamanda, özel mahkûmiyet koşullarına tabi tutulan tehlikeli bir mahkûmun içinde bulunduğu ve Mahkemenin birçok defa aile bireylerinin ziyaretlerine getirilen kısıtlamaların ilgilinin aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına bir müdahale olarak değerlendirdiği ve söz konusu müdahalenin “kanun tarafından öngörülmesi”, 8. maddenin 2. fıkrası tarafından öngörülen meşru amaçlardan birini veya hepsini hedeflemesi gerektiği ve “demokratik bir toplumda gerekli” olarak değerlendirilmesi gerektiğine karar verdiği durumlar için de geçerlidir (yukarıda anılan *Messina/İtalya*, (No. 2) kararı, par. 63; *Schiavone/İtalya* (kabul edilebilirlik kararı), No. 65039/01, 13 Kasım 2007; *X/Birleşik Krallık*, No. 8065/77, 3 Mayıs 1978 tarihli Komisyon kararı, DR 14, s. 246).

3. 13 Aralık 2004 tarihli ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun (yukarıda kararın 67. paragrafında atıf yapılan) 25. maddesine göre başvuran her on beş güne bir olmak üzere ve bir saati aşmamak üzere ailesi ile görüşme hakkına sahiptir. Bu yasal temelden

başvuranın aile bireyleriyle yılda yaklaşık yirmi beş defa görüşme hakkına sahip olduğu sonucu çıkmaktadır.

4. Başvuranın ailesi ile yaptığı toplam görüşme sayısı 2005 yılında ondört, 2006 yılında onüç, 2007 yılında yedi ve nihayet Ocak ve Ekim 2011 tarihleri arasında iki olarak gerçekleşmiştir (kararın 33 ve 35. paragrafları). 16 Şubat 1999 tarihinden Eylül 2007 tarihine kadar başvuranın yaklaşık 190 görüşme hakkı bulunmaktaydı. Oysa fiili olarak yapılan ziyaret sayısı bunun çok altındadır. Her ne kadar başvuran 16 Şubat 1999 tarihi ile Eylül 2007 tarihi arasında 126 defa ailesi ile görüşebilmiş ise de, bu tarihler arasında uzun süreler boyunca yakınları ile görüşmemiştir.

5. Hükümet tarafından ileri sürülen (olumsuz hava koşulları, anakara ile ada arasında ulaşımı sağlayan gemilerin bakımı ve gemilerin olumsuz hava koşullarına dayanamayacak olması gibi-kararın 31. paragrafı) gerekçelerin birçok ziyaret talebinin reddini açıklayabileceği konusunda ikna olmuş değiliz. Gerçekten de, görüşme taleplerinin yarısına yakını olumsuz hava koşulları veya gemi arızası gerekçesiyle reddedilmiştir (kararın 54. paragrafı).

6. Bizim kanaatimize göre ulusal mevzuat tarafından öngörülen ziyaret sayısı ile fiili olarak gerçekleştirilen ziyaret sayısı arasındaki önemli fark gerekçeli değildir. Nitekim bu gerekçeyle somut başvuruda Sözleşmenin 8. maddesinin ihlal edildiği düşüncesindeyiz.

YARGIÇ PINTO DE ALBUQUERQUE’NİN KISMİ MUHALEFET

ŞERHİ

(Çeviri)

1. *Öcalan* davasında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (“Mahkeme”) bir kez daha Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (“Sözleşme”) ile akli dengesi yerinde olan bir kişinin ¹ şartlı tahliye imkânlarından yararlandırılmaksızın ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılması arasındaki uyumluluk temel sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Somut davada *Vinter* ² kararına göre iki yeni unsur bulunmaktadır. Burada sorun bir terör örgütünün hükümlü liderine verilen ceza bağlamında ortaya çıkmakta ve davanın kapsamı aynı zamanda, özellikle aile bireylerinin ve hukuk danışmanlarının ziyaretlerine getirilen kısıtlamalar ve yeterli tıbbi tedavi yokluğu gibi, başvurana uygulanan çok sıkı ceza infaz kurallarını da içine almaktadır. Müebbet hapis cezası ile ilgili temel sorun üzerine yapılan tartışmalar somut başvuruda Haziran 1999’dan itibaren Mart 2012’ye ³ kadar başvurana uygulanan olağanüstü infaz rejiminin uygulanma şekli ile ilgilidir. Bu iki sebep benim muhalefet şerhimi gerekçelendirmek için yeterli olabilecektir. Ancak üçüncü bir gerekçe daha vardır. *Vinter* kararına karşı ortaya çıkan tepkiler

1. İşbu muhalefet şerhi -hangi şartlarda olursa olsun- sorumluluğu olmayan suç faillerinin, yani “vesayet” altına alınmış veya akli dengesi yerinde olmayan kişilerin ömür boyu [hastaneye] kapatılma sorununu ele almamaktadır.

2. *Vinter ve diğerleri/ Birleşik Krallık* [BD], No. 66069/09, 130/10 ve 3896/10, CEDH 2013 (alıntı).

3. Başvuranın 2003, 2004, 2006 ve 2007 yıllarında Mahkemeye yaptığı başvuruların birleştirilerek incelenmesini ve Mahkemenin bu başvuruları incelemek için on yıldan fazla bir zamanda karar vermiş olmasını üzüntüyle karşılamaktayım. Mahkemenin hareketsiz kalması ve başvuruların birleştirilerek incelenmesi sadece uzun zaman önce meydana gelen olayların değerlendirilmesini aşırı şekilde zor hale getirmekle kalmamış, aynı zamanda önlenmesi mümkün olabilecek ciddi ihlallerin devam etmesine de imkân tanımıştır. Çoğunluğun, Mahkemenin incelemesine sunulan dönemin 46221/99 No.lu başvuru ile ilgili verilen karar tarihinden başladığını ve birleştirme kararı verilen işbu davada Mahkemeye gönderilen en son görüşlerin gönderilme tarihinde sona erdiğini düşündüğü değerlendirildiğinde, Mahkeme, ceza infaz kurumu yetkililerinin ve davalı devletin temyiz mercilerinin 2 Mayıs 2005 ile Mart 2012 tarihleri arasında yedi yıl boyunca başvurana ile ne şekilde ilgilendiğine karar vermek gibi devasa bir görev ile karşı karşıya kalmıştır (kararın 96. paragrafı).

dikkate alındığında, Mahkeme bu tepkilerden yola çıkarak konu hakkındaki standartlarının anlamını daha belirgin hale getirme imkânından yararlanabilirdi veya yararlanmalıydı. Bu muhalefet şerhinin amacı da budur.

Bir müebbet hapis cezasının uluslararası hukuka uygunluğu

2. Büyük Dairenin 2005⁴ tarihli kararında da belirttiği gibi başvuran 1999 yılında adil olmayan bir yargılama neticesinde ölüm cezasına mahkûm edilmiştir. Her ne kadar Büyük Daire başvuranın yeniden yargılanması gerektiğini ifade etmiş ve başvuran da daha sonraki aşamalarda bu yönde bir talepte bulunmuş ise de, hiçbir şekilde yeniden yargılama yapılmamıştır. Ne Mahkeme ve ne de Bakanlar Komitesi 2005⁵ tarihli kararın infaz edilmemesi sorununa değinmemiştir. Somut olarak, başvuranın mahkûmiyetinin adil olmadığını tespiti yönündeki Büyük Dairenin vardığı sonuç hiçbir etki doğurmamıştır, zira aynen Mahkeme gibi Bakanlar Komitesi de yetkilerini kullanmaktan imtina etmişlerdir⁶. Ölüm cezası mahkûmiyeti ise daha sonradan şartlı tahliye imkânı olmayan bir müebbet hapis cezasına çevrilmiştir.

3. Akıl sağlığı yerinde olan suç faillerinin cezalandırılması aşağıdaki sonuçlardan birini veya birkaçını hedeflemektedir: 1) olumlu özel önleme (failin topluma yeniden kazandırılması), yani serbest kaldıktan sonra failin kanunlara saygılı olarak toplumsal bir hayat sürmeye hazırlanması; 2) olumsuz özel önleme (failin etkisizleştirilmesi) yani kendisini toplumdaki uzak tutarak mahkûm olan kişi tarafından kanunların gelecekte

4. *Öcalan/Türkiye*, [BD], No. 46221/99, CEDH 2005-IV.

5. 6 Temmuz 2010 tarihli ve 5980/07 No.lu başvuru hakkında verdiği kabul edilemezlik kararında Mahkeme kendisinin yetkisiz olduğuna karar vermiştir. Daha önce Bakanlar Komitesi Sözleşmenin 46. maddesinin 2. fıkrası uyarınca yaptığı incelemeyi sonlandırmaya karar vermiş ve kararının hiçbir şekilde Mahkemenin yeni başvuruları inceleyemeyeceği şeklinde anlaşılmasını gerektirdiğini ifade etmiştir (CM, ResDH(2007)1).

6. Mahkemenin kararlarının icrasının denetlenmesi ile ilgili sorumluluğun Bakanlar Komitesi ve Mahkeme tarafından paylaşıldığına dair *Fabris/Fransa* ([BD], No. 16574/08, CEDH 2013 (alıntı)) kararında yazığım ayrık görüşüme bakılabilir.

çiğnenmesinin önlenmesi; 3) olumlu genel önleme (ihlal edilen kuralın güçlendirilmesi) yani ihlal edilen kuralın toplum tarafından kabul edilmesini ve saygı gösterilmesini daha da pekiştirme; 4) olumsuz genel önleme (potansiyel suç faillerini caydırma), yani söz konusu kuralın toplumun diğer bireyleri tarafından ihlal edilmesinin önüne geçilmesi; ve 5) cezalandırma, yani fail tarafından işlenen suç için failin bedel (kefaret) ödemesi, cezalandırılması.

4. *Vinter* kararında Büyük Daire topluma kazandırılma hedefine aykırı olması sebebiyle⁷ mutlak bir müebbet hapis cezasının (« *whole life order* ») yani indirilebilirlikten yoksun olan bir ömür boyu hapis cezasının tartışmasız bir şekilde Sözleşmenin 3. maddesine aykırı olduğuna karar vermiştir. Nitekim bu ceza tek başına, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslar arası Sözleşme'nin 10. maddesinin 3. fıkrasında, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesinin 5. maddesinin 3. fıkrasında ve Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin⁸ 40. maddesinin 1. fıkrasında öngörülen, hapis cezasına mahkûm edilmiş suçluların topluma yeniden kazandırılması ile ilgili uluslararası zorunluluğa, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 37. maddesinin a) bendi ve Amerikalılararası Sınırdışı Sözleşmesinin 9. maddesi tarafından öngörülen açık yasağı ihlal etmesi sebebiyle uluslararası hukuka aykırıdır. Amerikan yüksek Mahkemesinin de ifade ettiği gibi “şartlı tahliye imkânından yararlandırılmaksızın verilen ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası topluma

7. Büyük Daire açıkça, topluma kazandırma olgusunun, müebbet hapis cezasının verildiği durumlar da dâhil olmak üzere, hapis cezası verilmesinin olmazsa olmazı (*sine qua non*) olarak değerlendirildiği Federal Alman Anayasa Mahkemesinin gerekçesini aynen kabul etmiştir (bk. yukarıda anılan *Vinter* kararı, par. 113-118; bk. Federal Anayasa Mahkemesi tarafından verilen 21 Haziran 1977 tarihli karar ve aynı doğrultuda verilmiş İtalyan Anayasa Mahkemesi'nin 27 Eylül 1987 (No. 274) tarihli kararı ve Fransız Anayasa Mahkemesi'nin 93-334 No.lu ve 20 Ocak 1994 tarihli kararı).

8. Dolayısıyla taraf devletlerin, müebbet hapis cezasına veya uzun süreli hapis cezasına, yani toplamda en az beş yıl süreli bir veya birden fazla hapis cezasına mahkûm edilmiş kişiler hakkında, güncel risklerin ve ihtiyaçların genel bir değerlendirmesini de içeren, cezanın infazında kişiselleştirilmiş bir plan öngörmek bakımından Sözleşmenin 3. maddesine dayanan pozitif yükümlülükleri bulunmaktadır (konu ile ilgili *Taukus/Litvanya* (No. 29474/09, 27 Kasım 2012) kararına ek olarak yazdığım ayrık görüşe bakılabilir).

yeniden kazandırılma hedefi ile açıklanamayacaktır. Böyle bir ceza açık ve net bir şekilde topluma yeniden kazandırılma amacına aykırıdır. Devlet, mahkûmun topluma yeniden kazandırılma hakkını tanımayarak bir kişinin toplum nazarındaki değeri ve yeri hakkında geri dönülemez bir yargıda bulunmaktadır”⁹. Uzun süreli bir hapis cezası olarak asosyalleşme ve dolayısıyla anti insancılık etkisinin olması sebebiyle, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının insanlık dışı bir muamele ile eşdeğer olduğunu ifade etmektedir. Nitekim belirsiz süreli, belirsiz, aşırı uzun veya belirli süreli olmakla birlikte, normal ortalama yaşam süresini aşan her türlü ceza için de aynı sonuçlara varılabilir. Böylesi cezalandırma şekilleri insanlık onuru ile bağdaşmamaktadır. İlaça, belli eğitimlere veya öğretime ulaşmadaki zorluklar veya bunların tamamen engellenmesi cezanın özünde bulunan insanlık dışılık niteliğini daha da ağırlaştırmaktadır.

5. Cezai alanda işlenen suçların genel olarak önlenmesi amacı müebbetlik olgusunu haklı kılmamaktadır. Her ne kadar bu ceza ile suç oranının düşmesi veya en azından öldürme veya diğer şiddet eylemlerindeki oranların azalması arasında ispatlanmış bir illiyet bağı bulunsa da, bir başkasını aynı davranışta bulunmaktan caydırmak amacıyla faili cezalandırmak ve hukuk kuralının toplumsal otoritesini kuvvetlendirmek, bu kişiyi kamu makamlarının stratejik bir aracına indirgemek anlamına gelecektir. Oysa böylesi bir bağlantı yoktur. Aksine, örneğin Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri gibi, uzun zamandır müebbet hapis cezasını uygulayan ülkelerde -özellikle öldürme ve diğer şiddet eylemleri oranlarının yüksekliği gibi- yüksek bir suç oranı bulunmakta, bunun yanında söz konusu cezayı uygulamayan ülkelerdeki suç oranları açıkça daha düşük olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun en iyi örneği Portekiz’dir. Portekiz ilk olarak 1884 yılında gerçekleştirdiği ceza infaz reformu sırasında müebbet

9. *Graham/Florida*, 560 U.S. 48 (2010). Küçükleri ilgilendirmesine rağmen, gerekçenin yetişkin ve sorumlu suçlulara uygulanması bakımından aynı hukuki ve ahlaki gücü bulunmaktadır.

hapis cezasını yürürlükten kaldırmıştır¹⁰. Uzun zamandır var olan bu uygulama müebbet hapis cezasını veya belirsiz süreli her türlü hapis cezasını yasaklayan Portekiz Anayasasının 30. maddesi ile düzenlenmiştir. Oysa Portekiz’de öldürme ve şiddet içerikli suçların oranı uzun zamandır dünyadaki en düşük oran seviyesindedir¹¹. Andora (Ceza Kanununun 35. 58. maddeleri), Bosna (Ceza Kanununun 42. maddesi), Hırvatistan (yeni Ceza Kanununun 44. ve 51. maddeleri), Karadağ (Ceza Kanununun 33 maddesi), San Marino (Ceza Kanununun 81. maddesi), Sırbistan (Ceza Kanununun 45. maddesi) ve İspanya (Ceza Kanununun 36. ve 76. maddeleri)¹² gibi Avrupa ülkeleri ve Angola (Anayasanın 66. maddesi), Brezilya (Anayasanın 5, XVII. maddesi), Bolivya (Ceza Kanununun 27. maddesi), Yeşil Burun [Cap-Vert] (Anayasanın 32. maddesi), Çin (Macao özerk bölgesi Ceza Kanununun 41. maddesi), Kolombiya (Anayasanın 34. maddesi), Kosta Rika (Ceza Kanununun 51. maddesi), Dominik Cumhuriyeti (Ceza Kanununun 7. maddesi), Doğu Timor (Anayasanın 32. maddesi), Ekvador (Ceza Kanununun 51. ve 53. maddeleri), El Salvador (Ceza Kanununun 45. maddesi), Guatemala (Ceza Kanununun 44. maddesi), Honduras (Ceza Kanununun 39. maddesi), Meksika (Federal Ceza Kanununun 25. maddesi), Mozambik (Anayasanın 61. maddesi), Nikaragua (Ceza Kanununun 52. maddesi), Panama (Ceza Kanununun 52. maddesi)

10. Diğer Avrupa ülkelerine nazaran Portekiz’deki ceza-ınfaz reformu ile ilgili olarak “Avrupa ve Portekiz Ceza-İnfaz Hukuku” adlı (Portekiz dilinde yazılmış) eserimin (Coimbra, 2006, 434 sayfa) özellikle 1884 tarihli reform hakkındaki 82. ve 90. sayfaları arasına bakılabilir. Howard Association sekreteri ve Britanya cezaevleri reformcusu William Tallack tarafından “*Penological and preventive principles*” adlı 1889 tarihli (s. 162 ve 163) ileri görüşlü eserinde Portekiz dünyaya bir model olarak sunulmuştur. Bu kitabın ikinci baskısı ile ilgili yaptığı yorumda, *l’American Journal of Sociology* (1. cilt, 1895, s. 791) “yazarın zamanının en iyi düşüncelerini anlayabilmek bakımından en iyi konumda olduğunu” ifade etmiştir.

11. Örnek olarak bk. UNODC [Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Bürosu]’nun kasten öldürmeye dair 2013 yılı istatistikleri.

12. Norveç bu devletler arasına girememiştir. Barış zamanında verilen müebbet hapis cezası 1981 yılında yürürlükten kaldırılmış ve bunun yerine azami 21 yıl süreli hapis cezası getirilmiştir. Üstelik bazı tehlikeli suçlular hakkında 21 yılı geçemeyen güvenlik tedbiri de uygulanabilir (Madeni Ceza Kanununun 39 e maddesi). Bununla birlikte, suçlu halen tehlikeli olarak değerlendiriliyorsa, hâkim bu süreyi beş yılı geçmeyen dönemler halinde uzatabilir ki, bu da bu uzatmanın tekrar tekrar verilmesi durumunda ömür boyu güvenlik tedbirinin uygulanması demektir.

Paraguay (Ceza Kanununun 38. maddesi), Uruguay (Ceza Kanununun 68. maddesi) gibi Avrupa ilkeleri dışındaki ülkelerin aynı şekilde uygulama yapmaları olgusu, farklı kıtalardaki ve farklı kültürlerdeki toplumların müebbet hapis cezası olmaksızın da geliştiğini göstermektedir. İşte bunlar bu konudaki uluslararası eğilimin devamlılığına ilişkin açık, yoğun ve aksi ispat edilemeyen ve bu cezayı uygulamayan hiçbir toplumun çökmediğini gösteren delillerdir¹³.

6. Ömür boyu hapis cezası, suçun failinin uzun vadede etkisizleştirilmesi hedefini güdebilir, hatta bu amaca da ulaşabilir (olumsuz özel önleme), zira bu konudaki varsayım söz konusu kişinin olağanüstü tehlikeliliğinin onun toplumdan mümkün olan en uzun süre, yani hayatının geri kalan kısmında uzak tutulmasına dayanmaktadır. Oysa bu varsayım bilimsel bir yaklaşımdan daha çok, birçok “yanlış teşhis” örneğinin de gösterdiği gibi, çok ciddi sorun ortaya çıkaran belli bir oranda geleceğin kehanet yoluyla öngörülmesine ilişkin bir inanca dayanmaktadır. Üstelik “kişilik bozukluklarını” (*personality disorder*), “akli dengesizlikleri” (*mental abnormality*) veya “tutarsız kişilik” (*unstable character*) sorunlarını da içine alacak şekilde suç failinin tehlikeliliği kavramı ile ilgili “ağın genişletilmesi” (*net-widening effect*) etkisi, akli dengesi yerine olan sorumluluk sahibi suçlular ile akli dengesi yerinde olmayan ve sorumsuz suçlular arasındaki sınırı belirsiz hale getirmekte ve bu da suç faillerinin yanlış sınıflandırılması sonucunu doğuracak ciddi bir risk ortaya çıkarmaktadır¹⁴. Bundan daha da kötüsü, bu varsayım, örneğin, faillerinin

13. *Christine Goodwin/Birleşik Krallık* ([BD] No. 28957/95, par. 85, CEDH 2002-VI) kararında Mahkeme “hukuki ve fiili sorunların çözümüne dair Avrupa’da bir görüş birliği olmadığını gösteren unsurlara, Avrupa ülkeleri dışındaki hukuka atıf yapan uluslararası yeknesak bir eğilim olduğunu açık ve tartışmasız olarak gösteren unsurlardan daha az önem atfettiğini ifade etmiştir.

14. Amerika Birleşik Devletleri yüksek mahkemesi yargıcı H. Blackmun’un bir gün dediği gibi, kötünün de kötüsünün kim olduğunun görülmesine imkân veren doğru bir sistem bulunmamaktadır (*Callins v. Collins*, 510 US 1141 (1994)). Söylediği ölüm cezasını hak eden kişiler ile ilgilidir ancak aynı şey müebbet hapis cezasına mahkûm edilenler için de

kendilerine has durumları ne olursa olsun, belli suçlar bakımından otomatik olarak verilen müebbet hapis cezası uygulamalarında veya işlenen suçun niteliği veya ağırlığı ne olursa olsun, belli tekerrür durumlarında verilen cezalarda olduğu gibi özellikle otomatik olarak veya zorunlu olarak uygulanan cezalar bakımından keyfilik sınırındadır. Cezanın kişiselleştirilmesi şeklinde ortaya çıkan adaletin temel unsurunun varlığının sağlanamadığı durumlarda, ceza kanunlarının uygulanması bakımından her türlü ayrımcılığın ve keyfiliğin ortadan kaldırılması amacına hiçbir zaman ulaşamayacaktır. Oysa otomatik olarak uygulanan veya zorunlu olarak uygulanan bir ceza olgusu ile suça cevap olarak verilen cezanın kişiselleştirilmesi olgusu birbirine zıt olgulardır.

7. Eğer müebbet hapis cezasının suç failinin topluma yeniden kazandırılması amacına ve cezanın kişiselleştirilmesi temel kuralına aykırı olduğu kabul edilirse, bundan sonra sorulması gereken soru kişinin açık ve net bir şekilde etkisizleştirilmesinin demokratik bir toplumda anlayışla karşılanıp karşılanmayacağıdır. Bu soru sadece söz sanatı (belagat) bağlamında sorulmuş bir soru değildir. Müebbet hapis cezası, nitekim geçmişte olduğu gibi, medeni özgürlükleri ihlal aracı olarak da kullanılabilir. Montesquieu, hapis cezalarının süresinin devletlerin aşağı yukarı liberal olup olmadıklarıyla doğrudan ilişkili olduğunu haklı olarak ortaya koymuştur: “Avrupa ülkelerinin tamamında veya neredeyse tamamında cezaların özgürlüklerden uzaklaştığı veya özgürlüklere yaklaşıldığı oranda inmekte veya artmakta olduğunu ispatlamak oldukça kolaydır”. Siyasi muhalifini “kamusal düşman” olarak nitelemek ve onu ömür boyu hapse mahkûm etmek geçmişte olduğu gibi bugün de birçok devlette karşı konulamaz bir arzudur. Yakın tarih bu konuda bize iki iyi örnek sunmaktadır. Akli dengesi yerinde olan bir suçluya verilen hapis

söylenbilir. Gerçekten de yargıç Balackmun’un bu dikkat çekici görüşü tamamıyla müebbet hapis cezasına da uygulanabilir.

cezasının uzatılmasına imkân tanıyan “güvenlik tutuklaması” (*Sicherungsverwahrung*) uygulaması Alman hukukuna Nazi rejimi tarafından sokulmuş ve rejim muhalifi veya Nazi modeli iyi vatandaş tanımına uymayan herkesi hedef alacak şekilde kötüye kullanılarak uygulanmıştır. Dünyaca tanınan diğer örnek ise, 1962 yılında Rivonia davasında, rejimi yıkma amacıyla komplo kurduğu gerekçesiyle müebbet hapis cezasına mahkûm edilen eski başkan Nelson Mandela’dır. Ancak “toplum için olağanüstü tehlike oluşturduğu” değerlendirilen kişileri devamlı şekilde içeri atmak amacıyla olan ceza politikasının tek hedefi sadece siyasi muhalifler değildir. Tarih bize aynı zamanda ırk temeline dayanan azınlıkların, dini azınlıkların ve etnik azınlıklar gibi toplumdaki diğer grupların mensuplarının da ömür boyu hapis cezası eksenli cezalandırma politikalarının olumsuz sonuçlarına maruz kaldıklarını öğretmiştir. Müebbet hapis cezasına mahkûm edilen kişiler arasındaki bu gruplara mensup kişilerin oranı suç karşısında devletin orantısız tepkisinin açık işaretidir. Bu eğilim sadece totaliter rejimlere özgü de değildir. Demokrasiler de “kötünün kötüsü” ile mücadelede ömür boyu hapis cezasının tek etkin çözüm olduğu konusundaki popülist söylemlerden etkilenmiştir¹⁵.

8. Nihayet, salt cezalandırma amacının ömür boyu hapis cezasının nihai hedefi olduğu belirtilmektedir. İşlenen suç o kadar iğrençtir ki, bu suçun faili hiçbir zaman bunu telafi edemeyecektir ve onu cezalandırmanın tek yolu da ömrünün geri kalanını özgürlüğünden yoksun kalacak şekilde geçirmesini sağlamaktır¹⁶. Suçun tiksindiriciliği ömür boyu ceza

15. Bk. yine yargıç Blackmun’un *Callins v. Collins*, 510 US 1141 (1994) kararına yazdığı muhalefet şerhindeki, ölüm cezalarındaki orantısız politikaların “ırksal önyargılarla sakatlandığına” ilişkin dikkat çekici değerlendirmeleri. Yargıçlar Potter Stewart, Byron White ve William O. Douglas *Furman v. Georgia*, 408 U.S. 238 (1972) kararında aynı noktanın altını çizmişlerdir. Hatta yargıç Stewart “bu istisnai cezanın ciddi şekilde keyfi ve anormal olarak uygulanmasına izin veren hukuk sistemlerinin varlığından” bahsetmiştir. Ölüm cezası hakkındaki bu sert sözler müebbet hapis cezası için de söylenebilir.

16. Bu gerekçe tam da İngiltere ve Galler İstinaf mahkemesinin 14 Şubat 2014 tarihli kararında kullandığı gerekçedir (par. 49-50): “hâkim, sadece suçun ağırlığının olağanüstü

çekilmesini gerektirmektedir. Toplum, intikam alma susuzluğunu, ölümün kendisi ile kıyaslanabilecek, hatta ondan da kötü bir ceza vererek gidermektedir¹⁷. Devlet ise, mahkûmun sadece fiziki olarak hayatta kalması dışında, insanın yaşamasındaki diğer her türlü yararı kabul etmeyi reddetmektedir. “Cezaevinde çürümesi” gereken bir “yaratık”, bir “yırtıcı” veya bir “canavar” olarak değerlendirilen mahkûm, bilinçsiz olarak veya bazen de bilinçli olarak bir hayvanla, kendisini affettirmesi mümkün olmayan bir varlık ile kıyaslanmaktadır. “Sonsuza kadar” onun için yeterince uzun bir hapis cezası değildir. Müebbet hapis cezasına mahkûm etme güdüsü, kör bir cezalandırma niteliği itibarıyla, ölüm cezasına mahkûm etme güdüsüne yaklaşmaktadır. Hoyratça ifade edildiği gibi, müebbet hapis cezası mahkûmu “medeni ölüm” (civil death) yaşamaktadır¹⁸. Müebbet hapis cezası, mahkûmu yürütmenin elinde basit bir araca indirgeyen “hafifletilmiş bir ölüm cezası” mantığıyla gerekçelendirilmektedir¹⁹.

derecede yüksek olması durumunda ve doğru ceza verilmesi gerekliliği ile bedel ödettirme gerekliliği bakımından verilmesi gereken cezanın bu olduğu durumlarda mutlak müebbet hapis cezasına hükmedebilir”.

17. Bu mantık yürütme şekli yerküre kadar eskidir: “acımasız insanlara acıyan kimse bir gün merhametli insanlara karşı acımasız olur”. Solon, bir suçun mağduru olmamış olanların mağdur olanlar kadar kendilerini rahatsız hissetmedikleri sürece gerçek bir adaletten bahsedilemeyeceğini söyler. Bu bakış açısı cezaevinin insanlara acımasız ve yakışsız şekilde davranıldığı bir yer olmadığını kabul etmemektir. Ve intikam ve başkaldırı ihtiyacı ekseninde bir görüş olduğundan, devletin suç mağdurlarının kaybettiklerinin yerine gelmesini sağlama yükümlülüğünü gölgelemektedir.

18. İşte bununla ilgili iki örnek: New York kanunu “müebbet hapis cezasına mahkûm edilen herkesin medeni olarak ölü olduğunu” öngörmektedir (New York kanunu, m. 79-a). Rhode Island kanunu da “yetişkinlere mahsus bir cezaevine ömür boyu kapatılan herkesin bütün mülkiyet hakları, evlilik bağları, medeni hakları ve her türlü diğer ilişkileri ile ilgili olarak ve her bakımdan, mahkûm olduğu tarihte doğal ölümle ölmüş gibi kabul edileceğini” öngörmektedir (Rhode Island genel kanunları, par. 13-6-1 (2002)).

19. Beccaria’nın da bir zamanlar dediği gibi, müebbet hapis cezası ölümün kendisinden daha kötüdür: “belki köle olarak kalmanın da aynı derecede ağır ve dolayısıyla ölüm kadar acımasız bir ceza olduğu söylenebilecektir. Ben de, bir kölenin hayatının bütün kötü anlarını bir noktada toplamının, onun hayatının en acımasız işkencelerden daha korkunç olabileceği şeklinde cevap vereceğim (Suçlar ve Cezalar, 1764). Bu mantık yürütme John Stuart Mill tarafından ölüm cezası lehine yaptığı talihsiz konuşmada kullanılmıştır (21 Nisan 1868). Ancak Mill’in düşüncelerinin geliştiğini ve zamanla hem müebbet hapis cezasına ve hem de ölüm cezasına karşı çıktığını belirtmek gerekir.

9. Böylesi bir akıl yürütme şekli demokratik bir toplumda kabul edilebilir değildir. Ne bir suçlunun “olağanüstü yüksek tehlikeliliği” ne de “işlenen suçun iğrençliği” meşru yoldan ömür boyu hapis cezasını haklı kılmaya izin vermemektedir. Devletin, vatandaşların özgürlüklerine müdahalesi, asgari müdahalenin mantıksal bir sonucu olan orantılılık ve gereklilik ilkeleri ile sırlandırılmalıdır²⁰. Gerçekten de cezaevi devletin, vatandaşın özgürlüğüne müdahalesi bağlamında başvurulması gerekli en son yoldur. Devlet bu tedbire ancak, başka hiçbir uygun tedbir olmaması durumunda ve mümkün olduğu ölçüde süresini ve ağırlığını sınırlayacak şekilde ve cezayı işlenen suçun ağırlığına ve failin suçluluğuna orantılı olacak şekilde ayarlayarak başvurmalıdır²¹. Suç failinin davranışının objektif tehlikesi ve kişisel suçluluk derecesi orantılı bir cezanın kesin sınırlarıdır ve bir ceza da bu sınırlar ile çevrilmelidir. Böylesi ılımlı bir cezalandırma şekli demokratik bir topluma yakışır olsa da, ömür boyu hapis cezası için aynı şey söylenemeyecektir. Zira bu, devletin suça karşı aşırı, gereksiz ve orantısız bir tepkisidir. Aynı sonuç, ancak ilgilinin ölümü ile son bulan ve yine ilgilinin serbest kaldıktan belki onlarca yıl sonra cezaevine tekrar girmesi şeklinde gerçekleşen indirilebilir nitelikteki müebbet hapis cezaları için de söz konusudur.

10. Konu ile ilgili olarak son zamanlarda ortaya çıkan ortak görüşün ve hapis cezasına mahkûm edilmiş suçluların topluma geri kazandırılmasına ilişkin evrensel ilkenin tanınmasının da teyit ettiği gibi, ömür boyu hapis cezasının koşulsuz olarak yasaklanması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bu

20. Örnek olarak bk. 2003 tarihli ceza adaletine dair İngiliz Kanununun 153(2). maddesi.

21. Süresi ve aşırı ağırlığı bakımından ilgili suça göre ciddi şekilde orantısız olan her ceza yasaktır (*Weems v. United States*, 217 U.S. 371, 349 (1909)). Veya Güney Afrika Anayasa Mahkemesinin *S. v. Dodo*, 2001 (3) SA 382 (CC) 303 (S. Afr.) kararında belirttiği gibi, “eğer, başkalarının üzerinde genel caydırıcı etki oluşturması amacıyla verilen bir cezanın süresi suçun ağırlığı ile orantılı değilse, bu suçun faili başka bir amaca ulaşmak için kullanılan araç durumuna düşer ve haysiyetine tecavüz edilmiş olur”. Aynı durum cezanın [ıslaha] dair amacının ön plana çıktığı ve özellikle suçun failinin daha kısa sürede ıslah olamayacağı düşüncesiyle daha uzun süreli bir hapis cezasına mahkûm edildiği ve bu sürenin de suçun gerektirdiği süre ile ilgisinin olmadığı durumlar için de geçerlidir”.

yasak sadece ömür boyu hapis cezasının doğrulanmış olumsuz sonuçlarını engelleyeceği gibi, devletleri, topluma geri kazandırmayı amaçlayacak şekilde, mahkûmlara hapis cezalarını yapıcı bir nitelikte çekme imkânı tanıyacak ve dolayısıyla bu bağlamda gerekli maddi ve insani koşulları sağlayacak uluslararası yükümlülüklerini ciddiye almaya zorlayacaktır²².

Bu derece koşulsuz bir yasaklama, her insanın özünde var olan onuru ve “olgunlaşan bir toplumda ahlaki gelişmenin standartlarını”²³ yansıtarak bu temel kurallara uymayan herkese karşı demokratik bir toplumun üstünlüğünü, özellikle bu ahlaki üstünlüğe en çok ihtiyaç duyulduğu yerde, yani insanoğlunun yapmaya muktedir olduğu en aşağılık fiiller karşısında teyit edecektir. Amerikan Yüksek Mahkemesi yargıcı Stevens’in *Graham* kararında yazdığı olumlu şerhte açıkladığı gibi, “belli bir zamanda alışılmamış veya acımasız görünen bir cezanın, aklın öğretileriyle ve tecrübe ile daha sonraki bir zamanda böyle olduğu ortaya çıkacaktır”.²⁴ Müebbet hapis cezası için bu zaman artık gelmiştir.

22. İnsan Hakları Komitesi 21 No.lu (1992) genel değerlendirmelerinin 10. paragrafında şunu söylemiştir: “hiçbir infaz sistemi sadece hak edileni verme [amacı güdemez]; özellikle mahkûmun topluma yeniden uyum sağlaması ve ıslahı hedefi gütmelidir”. Aynı doğrultuda, Tutuklulara uygulanacak muamelelere dair asgari kuralları öngören Birleşmiş Milletler Kurallarının 57. 60. 61. ve 65. maddelerine (1957 tarihli, 1977 tarihinde değiştirilmiş); Tutuklulara uygulanacak muamelelere dair temel kuralların 10. kuralı (1990) ve Bakanlar Komitesinin Rec(2006)2 No.lu tavsiye kararının 10. kuralı. Belirtmek gerekir ki bugün topluma kazandırılma, değiştirilmesi amacıyla mahkûma uygulanan bir “tedavi” veya “ilaç” olarak algılanmamakta, daha az gözü yükseklerde olan ve bir o kadar da gerçekçi olan bir görev olarak algılanmaktadır: cezaevi sonrası hayatını kanunlara saygılı olarak sürdürmeye kendisini hazırlamak. Bunun üç sebebi vardır: ilk olarak devletin yetişkin bir kişiyi “değiştirme” konusunda anayasal yetkisinin olması sorunlu bir durumdur; ikinci olarak böylesi bir değiştirmenin gerçekleştirilebilirliği şüphelidir; ve üçüncü olarak varlığının ispatlanması daha da şüphelidir.

23. Bu güzel ifade Amerikan Yüksek Mahkemesi başkanı E. Warren’in çoğunluk adına kaleme aldığı *Trop v. Dulles*, 356 U.S. 86 (1958) davası kararında yer almaktadır ve yargıcı Thurgood Marshal tarafından da kendisinin Yüksek Mahkemenin çoğunluğu adına kaleme aldığı *Estelle v. Gamble*, 429 U. S. 97, 102 (1976) kararında alıntılanmıştır.

24. *Graham/Florida*, 560 U.S. 48 (2010). Aynı ilerici düşünce bağlamında bk. Başkan Costa’nın *Léger/Fransa*, (No. 19324/02, 11 Nisan 2006) kararına ek olarak yazdığı görüşü, Başkan Bratza’nın *Kafkaris/Kıbrıs* ([BD], No. 21906/04, 12 Şubat 2008) kararı ekinde yer alan görüşü ve yine Başkan Spielmann’ın *Léger/Fransa* ([GC], No. 19324/02, 30 Mart 2009) kararı ekinde yer alan görüşü.

Uluslararası hukukta şartlı tahliye imkânından yararlanma hakkının tanınması (*parole*)

11. Vinter kararının ışığında devlet, “mutlak müebbet” hapis cezasına mahkûm edilmiş mahkûmların, cezalandırmaya ilişkin ihtiyaçlar bağlamında, mahkûmiyetlerinin devam etmesini haklı kılacak gerekçelerin yeniden incelenmesi için bir mekanizma kurmak zorundadır. Eğer en tiksindirici suçların failleri dahi şartlı tahliye sisteminden yararlandırılmak zorunda iseler, aynı durum zorunlu olarak [*a fortiori*] diğer mahkûmlar için de geçerlidir. Bir başka ifadeyle Sözleşme, en ağır suçların failleri de dahil olmak üzere, şartlı tahliye imkanından yararlanma hakkını koruma altına almaktadır²⁵. Bu [tespit] her mahkûmun zorunlu olarak şartlı tahliye imkânından yararlandırılacağı anlamına gelmemekte, aksine, şartlı tahliye şartlarının yasal olarak yerine getirildiği durumlarda mahkûmun böyleleri kazanılmış ve ileri sürülebilir bir hakkı olduğu anlamına gelmektedir. Üstelik şartlı tahliye bir çeşit cezadan muaf tutma şekli olmayıp, devletin, mahkûmun toplumda yaşamasını takip ederek onun özgürlüğüne müdahale yönteminde bir değişiklik yapması anlamı taşımaktadır. Söz konusu takip, uygulanan sıkı koşullar uyarınca, şartlı tahliye olmuş her kişinin kendi ihtiyaçları bağlamında yakın bir uygulama şeklinde olabilecektir.

12. Sözleşmeye taraf devletler, şartlı tahliye düzenlemelerine ilişkin belli bir takdir yetkisine sahip olsalar da, takdir yetkilerinin sınırları açıkça Mahkemenin denetimine tabidir. Aksi halde, tam bir takdir yetkisi kendilerine şartlı tahliye hakkı sağlama konusundaki uluslararası yükümlülüklerini somut olarak uygulamama imkânı tanıyacaktır. Dolayısıyla, bir mahkûmun Sözleşme bağlamında etkin bir şartlı tahliye

25. Bakanlar Komitesi tarafından 24 Eylül 2003 tarihinde kabul edilen Rec 2003(22) No.lu tavsiye kararının 4.a maddesinde yer alan kuralın anlamı tam da budur. Bir başka ifadeyle, Vinter kararı Sözleşmenin hiçbir şartlı tahliye imkânı hakkını koruma altına almadığı yönündeki daha önceki içtihadının aksini söylemiştir (*Szabo/İsveç*, (kabul edilebilirlik kararı), No. 28578/03, CEDH 2006-VIII ve *Macedo da Costa/Lüksemburg* (kabul edilebilirlik kararı), No. 26619/07, par. 22, 5 Haziran 2012.

hakkından yararlanmasını sağlamak için üç temel şartın yerine getirilmesi gerekmektedir. İlk olarak, şartlı tahliye sistemi bir mahkemenin denetimine açık şekilde veya en azından [şartlı tahliye] kararının hukuki ve olgusal unsurlarının adli olarak denetlenmesine açık şekilde düzenlenmelidir. Cezanın tekrar gözen geçirilmesine ilişkin son sözü söyleme hakkının Hükümete veya idari bir makama bırakılması mahkûmun özgürlüğünü yürütmenin takdirine bırakacak ve böylece nihai karar verme sorumluluğunu yargının elinden alarak kuvvetler ayrılığı kuralını ihlal edecek şekilde yürütmeye yargısal bir ayrıcalık tanıyacaktır. Bu durum ise özgürlükten yoksun bırakma ile ilgili en önemli yetkinin yürütmenin değil, yargının elinde olması kuralının benimsendiği demokratik bir sistemin gereklerine aykırı olacaktır. Dolayısıyla, bir Bakan tarafından veya idari yetki kullanan herhangi bir yetkili tarafından cezanın tekrar gözden geçirilmesi, insan haklarının korunmasına ilişkin Avrupa ve evrensel kurallara uygun olarak nitelendirilebilecek yeterince bağımsız bir inceleme olmayacaktır²⁶. Üstelik bir mahkûmun cezaevinde kalması veya cezaevine tekrar girmesi hakkında verilecek kararın her türlü usuli teminat altında olması gerekmektedir: örneğin, böyle bir karar ilgilinin kendi dosyasını gerektiği gibi incelemesine izin verilmeksizin ve duruşma yapılmaksızın alınmamalıdır²⁷.

13. İkinci olarak, şartlı tahliye konusunun önceden belirlenmiş makul bir takvime göre incelenmesi gerekmektedir²⁸. Cezanın indirilebilirliği hakkındaki yasal düzenlemeler, hapis cezası verilmeden önceki bir tarihte

26. Avrupa düzeyinde bk *Weeks/Birleşik Krallık*, No. 9787/82, par. 58 ve 69, 2 Mart 1987, ve *T./Birleşik Krallık*, No. 24724/94, par. 121, 16 Aralık 1999; Avrupa İşkencenin ve İnsanlık dışı veya Onur kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesinin (“İÖK”) 55 No.lu ve 27 Haziran 2007 tarihinde yayınlanan raporu; İtalyan Anayasa Mahkemesi tarafından verilen 27 Haziran 1974 tarihli ve 204/1974 sayılı karar. Evrensel düzeyde Roma Statüsünün 110. maddesinin 4. ve 5. fıkraları ve Uluslararası Caza Mahkemesinin Usul ve Delil Kurallarının 223 ve 224. bakılabilir.

27. Bakanlar Komitesinin 24 Eylül 2003 tarihli ve 2003(22) sayılı tavsiye kararının 32. paragrafı ve *Osborn v Parole Board* [2013] UKSC 61.

28. Bakanlar Komitesinin 17 Şubat 1976 tarihli ve Res 76(2) sayılı tavsiye kararının 9. paragrafı 24 Eylül 2003 tarihli ve 2003(22) sayılı Bakanlar komitesinin tavsiye kararının 5. paragrafı.

belirlenmiş olmalıdır. Eğer kanun, şartlı tahliyenin incelenmesinden önce çekilmesi gereken hiçbir “asgari mahkûmiyet süresi” veya “cezalandırma süresi” (*tariff*) öngörmemişse, yargılama yetkisini haiz makam böyle bir süre belirlemelidir. Ancak bu süre, mahkûma verilen cezanın geri kalan kısmında cezanın yeniden gözden geçirilmesini fiili olarak (*de facto*) engelleyecek uzunlukta olmamalıdır. Ne kanun, ne de hâkim, indirilebilir bir cezayı indirilebilir olmayan bir müebbet hapis cezasına çevirecek şekilde, örneğin müebbet cezalandırma süresi (*whole life tariff*) gibi bir asgari cezalandırma süresi belirleyemez. Eğer ilk yapılan cezayı yeniden gözden geçirme aşamasında şartlı tahliye hakkında karar verilmemişse, mahkûmun durumu aralarında çok uzun zaman boşlukları olmayan belli makul aralıklarla yeniden incelenmelidir ²⁹. Aynı gerekçelerle, tekrar cezaevine giren mahkûmlar da belli aralıklarla durumlarının yeniden gözden geçirilmesi hakkına sahip olmalıdırlar. ³⁰.

14. Üçüncü olarak şartlı tahliyenin değerlendirilmesi ile ilgili kurallar kanun tarafından açık ve öngörülebilir bir şekilde düzenlenmeli ve öncelikle ve özellikle özel önleme hakkındaki değerlendirme temellerine, alternatif olarak da genel önleme hakkındaki değerlendirmelere dayanmalıdır ³¹. Genel önleme hakkındaki değerlendirmeler tek başına şartlı tahliye talebinin reddinin veya cezaevine geri dönmenin gerekçesi olmamalıdır. Uygulanan kurallar ne mahkûmun akli veya fiziki sakatlığı, ne de ölüme yakınlığı ile sınırlandırılmamalıdır. Böylesi “insani gerekçelerin” (*compassionate*

29. Yukarıda anılan *Weeks* kararı, par. 58, Bakanlar Komitesinin 17 Şubat 1976 tarihli ve Res 76(2) sayılı yönergesi, par. 12; Bakanlar Komitesinin 24 Eylül 2003 tarihli ve Rec 2003(22) sayılı tavsiye kararı, par. 21; İÖK'nin Macaristan hakkında hazırladığı Şubat 2007 tarihli rapor, par. 33; “Ömür boyu hapis”, Birleşmiş Milletlerin suç işlenmesinin önlenmesi ve ceza adaletine dair program hakkındaki rapor (1994) ONU ST/CSDHA/24, par. 49, ve Çocuk Hakları Komitesinin 10 sayılı genel değerlendirmeleri, par. 77.

30. 27 Haziran 2007 tarihinde yayınlanan İÖK'nin 55 sayılı raporu.

31. Bakanlar Komitesinin 17 Şubat 1976 tarihli ve Res 76(2) sayılı yönergesi, par. 10, Bakanlar Komitesinin 24 Eylül 2003 tarihli ve Rec 2003(22) sayılı tavsiye kararı, par. 3, 4 ve 20 ve Bakanlar Komitesinin 9 Ekim 2003 tarihli ve Rec 2003(23) sayılı tavsiye kararı, par. 34.

grounds) çok fazla kısıtlayıcı olduğu açıktır³². Benzer bir durum 1997 tarihli ve cürümlerin cezaları hakkındaki Britanya kanununun (*Crime (Sentences) Act 1997*) 30. maddesinde ve müebbet hapis cezasına mahkûm edilen kişiler hakkındaki yönergelerde (*lifer manual*) yer alan gerekçeler bakımından söz konusuydu. Yakın geçmişte, İngiltere ve Galler istinaf mahkemesi, [Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin] “tiksindirici cürümler” (*heinous crimes*) için mutlak müebbet hapis cezasını yasaklamadığına, zaten İngiltere ve Galler kanunlarının açıkça cezanın indirilebilir bir ceza olduğunu öngördüğüne ve her ne kadar istisnai olsa da, söz konusu yönergede yer alan şartların sınırlayıcı nitelikte olmadığına ve nitekim aynen “*common law* sisteminde olduğu gibi bu şartların her duruma göre ayrı ayrı geniş şekilde” yorumlanması gerektiğine karar vermiştir. Bir başka ifadeyle, İstinaf mahkemesi, Büyük Dairenin 1997 tarihli kanunun 30. maddesini ve yönergeyi yanlış yorumladığını ifade etmiştir³³. Bu sonuç dilbilgisi açısından, mantık açısından ve hukuki açıdan çok ciddi sorunlar ortaya çıkarmaktadır: “şefkatin” “riskin değerlendirilmesi” ile “suç failinin topluma yeniden kazandırılması bakış açısı” ile veya “mahkûmiyetin devamını haklı kılacak cezalandırmaya ilişkin gerekçelerin yokluğu” ile ne alakası vardır? “*Compassionate ground*” kavramından anlaşılması gereken, geniş anlamda (*wide meaning*) “şefkat” kelimesine verilmesi gereken olağan anlam ile ilgisini ortadan kaldıracak şekilde geniş midir? Olağanüstü koşullarda tahliye imkânı tanıyan takdir yetkisini düzenleyen bir yasal hükmün, “geniş anlamda” salıverme yükümlüğü şeklinde anlaşılmasını sağlayacak şekilde çevrilmesinden daha öngörülemez ne olabilir? “İstisnai gerekçelerin” (*exceptional grounds*) geniş anlamda (*wide meaning*) anlaşılmasından daha belirsiz ne olabilir? İstinaf mahkemesinin yaptığı yoruma göre, 1997 tarihli kanunun 30. maddesinde ve müebbet hapis

32. Büyük Daire *Vinter* kararının 129. paragrafı.

33. İstinaf mahkemesi tarafından 14 Şubat 2014 tarihinde verilen karar, par. 29. Daha açık bir ifadeyle, istinaf mahkemesi kendi verdiği *Bieber* kararının doğru olduğunu, Mahkemenin ise *Vinter* kararının yanlış olduğunu ifade etmiştir.

cezasına mahkûm olmuş kişiler hakkındaki yönergede düzenlenen yeniden gözden geçirme sistemi, ulusal makamlara, cezanın infazı sırasında mahkûmun çok fazla iyileşme ve gelişme sağlamasının, cezalandırmaya ilişkin hiçbir gerekçenin mahkûmiyeti devam ettirmeyi haklı kılıp kılmadığını inceleme imkânı tanıyan bir sistem değildir³⁴. En adi ve “tiksindirici cürümleri” işleyenler de dahil olmak üzere, bütün mahkumlara şartlı tahliye imkanı tanıyan açık ve öngörülebilir bir yasal düzenlemenin varlığının sağlanması, devletlerin yerine getirmesi gerekli uluslararası bir yükümlülüktür ve insan haklarının korunmasına dair uluslararası kurallara saygı gösterilmesi, her davanın kendine özgü belli ölçülerde şaşırtıcı olgusal şartlarına bağlı değildir. Bu nedenle istinaf mahkemesinin kararında yer alan, “kararımız her durumun kendine özgü olgusal şartlarına dayanmaktadır ve bu karardan benzer durumlar için hiçbir ders çıkarılamaz” şeklindeki sonuç cümlesi devleti Mahkemenin kararlarına saygı gösterilmesi hakkındaki uluslararası yükümlülüğünden muaf tutamaz. Aksini düşünmek sarsıcı etkileri olacak bir durumdur. Sözleşme istenildiği gibi yorumlanacak bir anlaşma değildir ve böyle bir bakış açısı ile bakmaya başladığımızda insan haklarının korunmasına dair Avrupa sistemi çökme tehlikesi altındadır.

Başvuranın müebbet hapis cezası

15. Başvuran Şubat 1999 tarihinden Kasım 2009 tarihinde kadar çok sıkı tecrit koşulları altında on yıl geçirmiştir³⁵. Başvurana uygulanı infaz rejimi

34. Büyük Dairenin *Vinter* kararı, par. 119. Gerçekten de söz konusu düzenlemenin başlığı şu şekildedir: “tıbbi gerekçelerle insani bakımdan serbest bırakma” (*compassionate release on medical grounds*). Bu da 30. maddenin amacını açıkça göstermektedir. [Bu maddenin] istinaf mahkemesi tarafından yorumlanması batı kültüründeki “*compassion*” kelimesinin anlamı ile kesinlikle uyuşmamaktadır (bk. Oxford sözlüğünde *compassion* kelimesinin karşılığı: başkasının acıları veya başına gelen kötü şeylere karşı hissedilen iyilik saikli merhamet ve şefkat hissi” ki bu kelime Latince *compati* “başkasının acısını paylaşmak” kelimesinden gelmektedir. Nitekim istinaf mahkemesi tarafından savunulan “geniş anlamda” insani sebeplerin “cezalandırmaya dair meşru sebepleri” de kapsadığına dair gerekçeleri Mahkeme önünde hükümet tarafından da kullanılmış ve Büyük Daire tarafından *Vinter* kararının 129. paragrafında açıkça reddedilmiştir.

35. Başvurana uygulanan infaz rejimi hakkında yeterli ve güvenilir bilgi olmaması, sahadaki gerçekliğin ve durumun hâkim tarafından vicdani kanaatine göre incelenmesini

diğer mahkûmlardan tamamen tecridini,³⁶ çalışmaya, eğitime veya belli eğlence etkinliklerine ilişkin hiçbir faaliyetinin olmamasını, iletişim, telefon görüşmesi ve televizyon hakkının yasaklanmasını, kitap ve gazetelerle ilgili sansürü, Kürtçe gazetelerin yasaklanmasını, aile bireylerinden ve avukatlarından başka kişilerin kendisini ziyaretinin yasak olmasını ve görüş sırasında Kürtçeyi kullanmasının yasak olmasını öngörmekteydi. Kendisine verilen disiplin cezalarının hücre tecridi şeklinde infazı sırasında ziyaretçi kabul etme hakkı bulunmamaktaydı³⁷. 2008 tarihli raporunda başvurana uygulanan bu muamelenin kendisinin psikolojik durumu üzerindeki dramatik etkilerini açıkladıktan sonra İÖK, “bir kişinin sekiz yıl altı ay boyunca böylesi mahkûmiyet şartlarında tutulmasının hiçbir gerekçe ile açıklanamayacağı” sonucuna varmıştır³⁸. 2010 tarihli raporunda ise İÖK şartların daha iyi olduğunu ve yeni şartların “iyi yönde atılmış mütevazı bir adım olduğunu” kabul etmekle beraber, özellikle havalandırma sırasında diğer mahkûmlarla her türlü irtibatın yasak olmasını, aile bireyleri ile “açık görüş” hakkının olmamasını, kullanılmayan ziyaret sürelerinin

oldukça zorlaştırmaktadır. Nitekim çoğunluğun görüşü, davalı Hükümet tarafından sunulan zayıf belgesel delillere dayanan varsayımlarla ve karinelerle doludur. Mahkemeye, ne başvuranın diğer mahkûmlarla fiili olarak geçirdiği zamanın süresine, ne de boş zamanlarında ne yaptığı ve spor faaliyetlerine, aile bireyleri, avukatları veya doktorları tarafından yapılan görüşme taleplerinin sayısına, bu taleplerin kabul veya red sayılarına, bu ziyaretlerin nasıl gerçekleştiğine, başvuran ile avukatları arasında yapılan görüşmelerin kaç defa kesildiğine veya avukatların müvekkilleri ile bilgi, belge veya not alış-verişinin kaç defa engellendiğine, başvuranı temsilden yasaklanan avukatların sayısına, bu avukatların başvuran ile görüşme taleplerinin kaç defa reddedildiğine ve yasaklama sebeplerine, başvuran ile dışarıdakiler arasında telefon görüşmesi yapılması taleplerinin sayısına, bu taleplerin red veya kabul sayılarına, başvuranın mektuplarının kaç defa sansürlendiğine veya tamamen yasaklandığına, kendisi hakkında kaç defa disiplin cezası veya güvenlik tedbiri uygulandığına, bunlara yapılan itiraz sayılarına, itirazların kabul sayılarına ve fiilen uygulanan cezaların sayılarına dair açık ve gerçek bilgi içeren bir açıklama sunulmuş değildir. Her halükarda Mahkemenin elinde bal gibi de güvenilir deliller bulunmaktaydı. Zira, başvuranın cezaevi yetkililerinin işlemlerini defalarca reddetmesi dolayısıyla, bana göre dosyada bulunan en güvenilir deliller sadece İÖK'nin raporlarında yer alan veya Hükümet tarafından sunulmakla beraber, İÖK tarafından teyit edilen delillerdir.

36. Gerçekten de, diğer beş mahkûmun daha getirildiği Kasım 2009 tarihine kadar başvuran İmralı cezaevinde kalan tek mahkûmdu. Başvuran diğer mahkûmlarla haftada bir saat görüşme imkânına sahipti. Daha sonra bu süre haftada üç saate çıkarılmıştır.

37. Hükümet yakınları tarafından yapılacak ziyaretlerin yasaklanması dışında hücre tecridi ile sıradan tecrit arasında hiçbir farkın bulunmadığını kabul etmektedir.

38. İÖK'nin 2008 tarihli raporu, par. 33.

biriktirilmesinin yasak olmasını ve yakınları ile her türlü telefon görüşmesinin yasak olmasını eleştirmiştir³⁹. İÖK, başvurana uygulanan infaz rejiminin, F tipi cezaevlerinde bulunan ve aynı mahkûmiyet şartlarına tabi olan hükümlülerden daha sıkı şekilde uygulandığını tespit etmiştir. Söz konusu bu ayrımcı uygulama ilgilinin avukatları ve aile bireyleri tarafından talep edilen ziyaretlerin reddi ile daha da ağırlaşmıştır.

16. Özellikle tıbbi tedaviler konusu ile ilgili olarak İÖK, “Komite tarafından birçok defa dile getirilen farklı tavsiyelere uyulmadığını” kaydetmiştir⁴⁰. İlk olarak, başvuran her gün “sadece gereksiz değil, aynı zamanda potansiyel olarak ters etkisi olacak” yüzeysel bir tıbbi muayeneye tabi tutulmaktaydı. İkinci olarak, gelen doktorların devamlı değişmesi sebebiyle başvuran ile doktoru arasında hasta-doktor ilişkisinin gerektirdiği gibi bir ilişki kurulamamıştı. Fiili olarak, gelen doktorlar aynı doktorlar olmayıp her hafta değişmekteydi. Üstelik İÖK’nin ziyaretinden önceki dokuz aylık dönemde başvuranın oniki ayrı psikolojik muayenesi beş ayrı psikiyatr tarafından, onbir ayrı genel muayenesi onbir ayrı doktor tarafından ve diğer birçok muayenesi de başka ve farklı uzman doktorlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Böylelikle başvuran bir yıl içinde 90 ayrı doktor ile muhatap olmuştur. Üçüncü olarak, gelen doktorların kendi aralarında iletişiminin olmaması ve muayeneler arasında en ufak bir uyumun olmaması da ciddi şekilde endişe verici bir durumdu. Mutad olan uygulamada doktorlar her muayene sonrası bir tutanak hazırlamakta ve bunu cezaevi müdürüne teslim etmekteydi. İÖK bunu ayrıca “meslek sırrının ihlali” olarak değerlendirmiştir.

17. Davalı devlet İÖK’nin bazı eleştirilerini yumuşatmak için özellikle cezaevinin fiziki şartlarının iyileştirilmesi bakımından belli bir çaba sarf etmiştir. Bununla birlikte, İÖK’nin 2010 tarihli raporunda yer verdiği

39. İÖK’nin 2010 tarihli raporu, par. 19, 21, 25 ve 28. Bu olguların büyük bir kısmı İÖK tarafından daha önce 2003 ve 2008 tarihli raporlarında dile getirilmiştir.

40. İÖK’nin 2010 tarihli raporu, par. 33. 2007 tarihli raporunda İÖK (par. 33) başvurana uygulanan tıbbi müdahaleleri eleştirmiştir.

hücrelerin tamamındaki doğal aydınlatmanın yetersizliği konusunda bir girişimde bulunmamıştır ⁴¹.

18. Bu olgusal tespitlere dayanarak, başvuran hakkında uygulanan tecrit infaz sisteminin ve dışarısı ile ciddi şekilde kısıtlanan iletişiminin -özellikle aile bireyleriyle çok sınırlı iletişiminin- ve eksik tıbbi tedavilerinin, ilgili dönemin tamamında Sözleşmenin 3. ve 8. maddeleri ile belirlenen asgari ağırlık düzeyine ulaştığı sonucuna varılmaktadır ⁴².

Başvuranın avukatlar ile görüşmesi

19. Hapis cezası çeken veya tutuklu olarak bulunan herkesin daha cezaevine konulmasından itibaren üçlü bir temel hak paketi bulunmaktadır: bunlar avukata erişim hakkı, doktora erişim hakkı ve bir yakınına veya seçeceği başka bir kişiyi tutuklanmasından haberdar etme hakkıdır. Bu hak suç işleyecek şekilde davranan, suç işlenmesine iştirak eden veya davanın gerektiği gibi görülmesini engelleyen bir avukatın değiştirilmesi gerekliliğini engellemese de, avukata erişim hakkı, avukat ile özel görüşme hakkını da içermektedir. Aynı şekilde bu kural tutukluya atfedilen suçun “ağırlığı” ne olursa olsun uygulanması gereken bir kuraldır. Gerçekten de, ciddi şekilde ağır suçlarla itham edilen kişiler kötü muameleye en açık olan kişiler arasında yer almaktadırlar ve dolayısıyla da avukata en fazla ihtiyacı olan kişilerdir. Sonuç olarak avukata erişim hakkına getirilen sınırlamalar söz konusu suçların sınıflandırılmasına göre değil, her davanın kendine özgü koşullarına göre değerlendirilmelidir ⁴³. Kovuşturma ve dava

41. İÖK'nin 2010 tarihli raporu, par. 10. İÖK'nin 2006 tarihli (par. 48-51) ve 2008 tarihli raporlarında (par. 11-12) bu konu hakkında diğer başka uyarılar da bulunmaktadır. .

42. Çoğunluğun gerekçesinin 149. paragrafı açıkça başvurana uygulanan infaz rejiminin ve 17 Kasım 2009 tarihinden sonra dışarısı ile irtibatının yetersizliğini kabul etmekte ancak bun durumun hiçbir şekilde 3. maddeyi ihlal ettiğini değerlendirmemektedir. Daha kötüsü, çoğunluk tarafından 8. maddenin ihlal edilmediğinin tespiti ve 163. paragraftaki gerekçeleri, 146. paragrafta, özellikle başvuranın yakınlarının ziyaretlerine getirilen “önemli” kısıtlamalara bakıldığında, bu durumun 3. maddenin ihlali sebebi olduğu yönünde vardıkları sonuç ile çelişki oluşturmaktadır.

43. Bk. Bakanlar Komitesinin 21. genel raporu (CPT/Inf (2011) 28, par. 18-25) ve Rec(2006)2 sayılı tavsiye kararları (par. 23.4 ve 23.5).

aşamalarında avukata duyulan ihtiyaç önemli olsa da, bu ihtiyaç infaz aşamasında daha da fazladır. Hapis cezasının infazı sırasında avukata duyulan ihtiyaç tartışmasız bir ihtiyaçtır, zira avukat uygulanan infaz rejiminden, verilen disiplin cezalarından ve özel güvenlik tedbirlerinden ve zorlayıcı tedbirlerden ve ayrıca mahkûmiyet şartlarına bağlı bütün diğer kısıtlamalar, yükümlülükler ve yasaklamalardan bağımsız olarak bir kontrol mekanizması sunabilir ve gerektiğinde mahkûmun temel haklarını korumak için belli tedbirler alabilir. Bir hapis cezasının infazı aşamasında avukat insan haklarına saygının vazgeçilmez koruyucusudur.

20. Aile tarafından yapılan ziyaret taleplerinin yanında, avukatlar tarafından yapılan görüşme taleplerinin büyük bir kısmı da reddedilmiştir: gerekçe olarak da ya hava şartlarının kötülüğü, ya da adaya hiçbir gemi seferinin yapılmadığı ileri sürülmüştür. Başvuranın avukatları tarafından yapılan görüşme taleplerinin reddine dair başka bir gerekçe daha vardır: terör faaliyetlerine iştirak ettiklerine dair haklarında duyulan şüpheler⁴⁴. Avukatların görüşmeleri genellikle kesilmiş ve başvuran ile yaptıkları konuşmalar da kaydedilmiştir. Başvuran ile avukatları arasında alınıp verilen belgeler veya diğer bazı unsurlar kontrol edilmiş ve avukatların notlarına el konulmuştur. Başvuran ile avukatlar arasında gönderilen mektuplar sansürlenmiştir. Avukatların müvekkilleri hakkında yürütülen disiplin soruşturmaları ile ilgili dosyalara erişimleri ve bu konu hakkında yürütülen soruşturmalara katılma talepleri reddedilmiştir. Nihayet uzun bir süre boyunca bazı avukatların başvuranı temsil etmeleri yasaklanmış, bazıları cezaevine konulmuş ve diğer bazılarının da büroları aranarak mesleki dosyalarına el konulmuştur⁴⁵.

21. 5275 sayılı kanununun 59. maddesi ve 6 Nisan 2006 tarihli yönetmeliğin 84. maddesi birlikte değerlendirildiğinde, avukatların

44. Çoğunluk başvuran tarafından ortaya konulan ve Mahkeme tarafından Hükümete görüş alınmak üzere bildirilen birçok hassas soruna, örneğin başvuranın avukatlarına getirilen kendini temsil etme ve görüşme yasağı gibi konulara değinmemiştir.

45. İÖK'nin 2010 tarihli raporu, par. 26 ve 2008 tarihli raporu, par. 24.

dosyalarının, notlarının veya arşivlerinin incelenilmesi itiraz edilmesi mümkün olan bir hâkim kararı ile yapılabilmektedir. Mahkûm ile avukatı arasında yapılan görüşmelerin kaydedileceğine dair açık hiçbir hüküm bulunmamaktadır⁴⁶. Ceza Muhakemesi Kanununun 2005 tarihli 5353 sayılı Kanun ile değiştirilen 151. maddesi bir avukatın bir yıl veya bazen iki yıl boyunca vekillikten yasaklanabileceğini ve yerine baro tarafından başka bir avukat atanabileceğini öngörmektedir. Bu düzenlemenin metninin muğlâk ve geniş olması bir sorundur, ancak metnin bu halinin kabul edilebileceği varsayılsa bile, Mahkemeye sunulan hiçbir belge, başvuranın avukatlarının böylesi bir yasaklamayı gerekçelendirebilecek nitelikte herhangi bir suç faaliyetine katıldıklarını ve daha da önemlisi bu gerekçelerle mahkûm olduklarını ispatlamamaktadır. Disiplin soruşturmaları aşamasındaki dosyalarla ve özellikle itiraz aşamasında hükümlü tarafından yapılan yazılı savunmalar ile ilgili olarak, yetkili mahkemeler dosyanın incelenmesi taleplerini, müdafinin dosya içeriğini incelemesi veya belgelerden örnek alması, soruşturmanın amacını tehlikeye düşürebilecek ise, yetkisinin kısıtlanabileceğini öngören Ceza Muhakemesi Kanununun 153. maddesinin 2. fıkrasına dayanarak reddetmişlerdir. Bu ceza usulü düzenlemesi bir [ceza] soruşturmasındaki menfaatleri koruma amacı gütmektedir ve disiplin konusunda uygulanamaz.

22. Nihayet, adaya ulaşım zorlukları ile ilgili olarak Hükümetin iki seçeneği bulunmaktadır: eğer başvurunu bir adada tutmaya devam etmek istiyorsa, örneğin var olan gemilerin çalışmaması durumunda daha fazla gemiyi sefere koymak veya deniz ulaşımının mümkün olmadığı durumlarda helikopter ile ulaşmak gibi, gerekli ulaşım imkânlarını sağlamak zorundadır⁴⁷; eğer bu ek imkânları sağlayamıyorsa veya sağlamak

46. Hükümetin, 2005 yılında değiştirilen 5275 sayılı Kanunun 59. maddesinin 4. fıkrasının buna izin verdiği konusundaki değerlendirmesi bu maddenin açık hükmü karşısında ikna edici değildir.

47. Adaya ulaşım için bir helikopter bulunmaktadır, ancak bu avukatlara değil, sadece devlet yetkililerine tahsis edilmiştir.

istemiyorsa, o zaman başvurunu anakaraya nakletmek zorundadır. Hükümetin yapamayacak olduğu şey, ulaşım imkânlarını sağlamaksızın başvurunu adada tutmaktır.

23. Kısaca, yukarıda açıklanan 3. madde ihlali, başvuranın avukatlarının başvuran ile özel görüşme yapmalarının devamlı olarak yasaklanması, başvuran ile avukatları arasındaki konuşmaların açık bir yasal dayanak olmamasına rağmen devamlı olarak kaydedilmesi, avukatların disiplin dosyalarını ve içeriğini incelemelerinin devamlı olarak yasaklanması ve başvuran ile kendi aralarında geçen konuşmalar hakkında tutulan notlara el konulması ve başvuran adına hareket etmelerine ve kendisi ile görüşmelerine getirilen yasaklamalar sebepleriyle daha da ağırlaşmıştır⁴⁸.

Sonuç

24. Cezaevleri Dante'nin sözünde de ifade edildiği gibi cehennem kapısı gibi olmamalıdır: *Lasciate ogne speranza, voi ch'intrate* ("siz, buraya girenler, bütün umutlarınızı dışarıda bırakın"). Sözleşme, topluma yeniden kazandırılma ve şartlı tahliye konularında, bunlardan birincisini hedefleyen ve ikincisini koruma altına alma bağlamındaki üye devletlerin yükümlülükleriyle birlikte değerlendirilmesi gereken, mahkûmun hakları temelinde bir yaklaşım istemektedir. Başvuran 1999 yılından bu yana şartlı tahliye imkânı olmayan bir hapis cezası çekmektedir. İşbu kararda değerlendirilen dönemde (Mayıs 2005 tarihinden Mart 2012 tarihine kadar) söz konusu ceza başvuranın 3. ve 8. maddelerdeki haklarını ihlal edecek

48. *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, No. 11082/06 ve 13772/05, par. 630-649, 25 Temmuz 2013. Başvuran Öcalan ile avukatları arasındaki ilişkilere Türk devleti tarafından getirilen kısıtlamayı, Rusya devleti tarafından başvuran Khodorkovskiy ve Lebedev ile avukatları arasındaki ilişkilere getirilen kısıtlamalara kıyaslırsak, birinci durumdaki kısıtlamaların ikincisine nazaran daha ağır olduğunu tespit etmek bir zorunluluktur.

şekilde aşırı bir sertlikle uygulanmıştır. Sözleşmenin söz konusu ihlallerini ortadan kaldırmak için davalı devlet, sadece başvuranın infaz rejimini iyileştirmek, aile bireyleri ve avukatları ile görüşmelerini kolaylaştırmak ve İÖK'nin tavsiyelerine uygun olarak kendisine uygun tıbbi tedavi imkânları sağlamakla değil, aynı zamanda, kendisi ile aynı durumda olan diğer mahkûmların da, cezalandırmaya ilişkin ihtiyaçlarına göre hâkim tarafından belli aralıklarla mahkûmiyetlerinin yeniden gözden geçirilmesini sağlayacak yasal dayanağı olan bir sistem kurmakla da yükümlüdür. Ancak Türkiye, artık akli dengesi yerine olan suç faillerine uzun zamandan bu yana müebbet hapis cezası vermeyen devletler ile birlikte hareket etmek için bir adım daha ileri gidebilmelidir. Böylece bütün insanlığa iyi bir örnek olacaktır.